

„AMI CSABAI...”

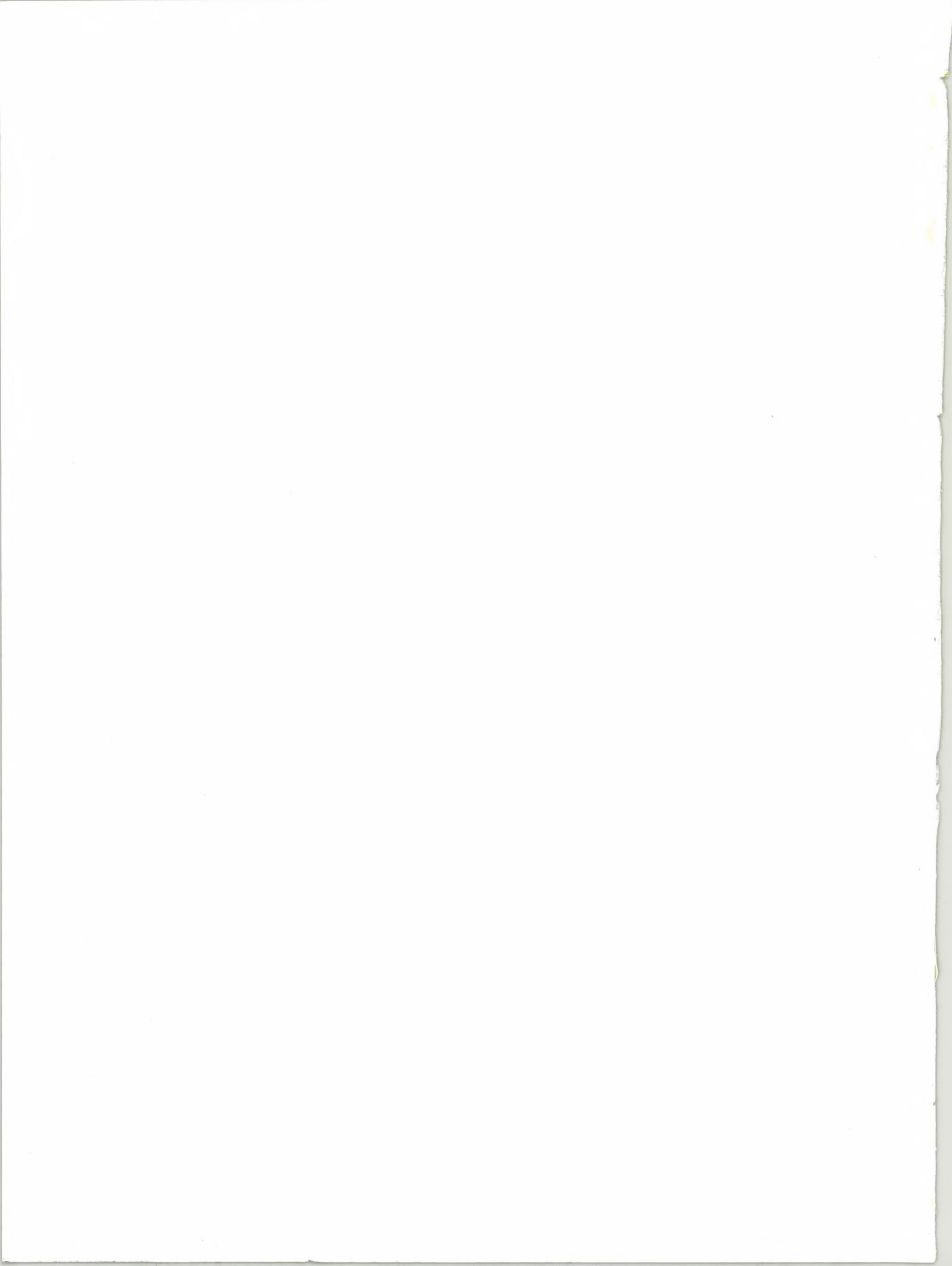
múzeumi sorozat

Dedinszky Gyula: Vidám Csaba

Mazán László illusztrációival

Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve I.
Békéscsaba 2013

„AMI CSABAI...”

múzeumi sorozat

Dedinszky Gyula:

Vidám Csaba

Mazán László illusztrációival

„Ami csabai...” múzeumi sorozat

Sorozatszerkesztő:

Ando György

Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve I. (38.)

Békéscsaba, 2013

Szakmai lektorok:

Martyin Emília,

a Munkácsy Mihály Múzeum Tudományos-muzeológiai Osztályának osztályvezetője

Szakál Veronika,

a Munkácsy Mihály Múzeum történésze

A kéziratot kiegészítette:

Szakál Veronika

© Munkácsy Mihály Múzeum

A kötetet tervezte:

Lonovics László

Képszerkesztő:

Lonovics Zoltán

Kiadja:

**a Munkácsy Mihály Múzeum,
megyei hatókörű városi múzeum,**

Békéscsaba, 2013

az „Ami csabai” múzeumi sorozat keretében

Munkácsy

MUNKÁCSY MIHÁLY MÚZEUM

ISBN 978-963-7219-86-3

A kötet kiadását

a Nemzeti Kulturális Alap

támogatta

Munkácsy Mihály Múzeum

H-5600 Békéscsaba, Széchenyi u. 9. • Telefon/fax: 00 36 66 323-377

Honlap: www.munkacsy.hu • E-mail: mmm@bmmi.hu

Felelős kiadó: Ando György múzeumigazgató

„AMI CSABAI...”

múzeumi sorozat

Dedinszky Gyula:
Vidám Csaba

Mazán László illusztrációival

Szerkesztő:
Ando György,
a Munkácsy Mihály Múzeum
igazgatója

Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve I.
Békéscsaba
2013

MŰZEUM KÖNYVTÁRA
21079
BÉKÉSCSABA

„AMI CSABAI...”

múzeumi sorozat

Békés-Csaba városa már magában különleges, rendkívüli – a XVIII. századi újratelepítői nem a többségi nemzethez tartoztak – evangélikus szlovákok voltak –, ennek ellenére a leghazafibbá kívántak válni itt, megőrizve őseik kultúráját, nyelvét, emlékét.

A város „megteremtői” a nagy mocsár a pusztaság közepén majdhogynem a semmiből várost alapítottak, építettek, mely sohasem kérkedett épületeivel, nagy személyiségeivel, különleges kultúrájával, pedig tehette volna. A várost a mai napig egy különleges milió lengi körül, nyugalom, vidámság,

barátságosság sugárzik minden zugából, sőt polgáraiból is.

Különleges itt a főtér, különlegesek a templomok, különlegesek az ártézi kutak, különlegesek a podsztynás, fűrészelt deszkacsipkés házak, különleges itt a kultúra, különlegesek itt a tradíciók, különleges itt az étel, főként az igazi csabai kolbász, és rendkívüliek itt az emberek, akik mindezt létrehozták...

2013. január 1-jétől „a Munkácsy Mihály Múzeum hatvanhárom év után ismét városi fenntartásba került” – adta hírül a Csabai Mérleg, Békéscsaba város hetilapja. Ez időtől fogva az intézmény szakmai működése új alapokra került, megújult a kiállítási, kutatási, közművelődési, gyűjteménygyarapítási, kiadványozási stratégiája. A kiállítások terén a múzeum útjára bocsátotta az „Ami csabai...” múzeumi sorozatot, melynek alapgondolata az, hogy bemutassuk azokat az értékeket, amelyeket városunk a régióknak, hazánknak sőt a világnak adott, kínált fel. A kiállítás-sorozat keretében bemutatjuk az itt született, az itt élő, az itt alkotó képzőművészeket, feltalálókat, rendkívüli embereket, akikre méltán büszkék lehetünk.

Az intézmény kiadványozási stratégiája is pozitív irányba változott. A múzeum megújult kiadványa a Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve, mely az intézményben folyó össz-szakági kutatás eredményeit teszi közzé nem tanulmányok formájában, hanem évente egy témát szisztematikusan feldolgozó szakmai, művészi kivitelű kötetet ad az olvasók, érdeklődők, az Önök kezébe.

A szemléletileg és tartalmilag megújult Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve I. kötete Dedinszky Gyula: Vidám Csaba – Mazán László illusztrációival c., ez idáig kéziratban lévő anekdota gyűjteménye, mely számos vidám történetet is tartalmaz. Az evangélikus lelkész és „néprajzkutató” Dedinszky Gyula által gyűjtött történetek a csabai emberek mentalitását, világlátását tükrözik bemutatva Békéscsaba múltját, színes népéletét. A csabai kispolgári és népi városi élet bemutatását Mazán László festőművész, karikatúrista illusztrációi teszik teljessé. Mazán László Dedinszky Gyula kortársa volt, műveiben páratlan humorral és a nyers gúny határát súroló ironikus rajzokkal, olajkép karikatúrákkal ábrázolja a csabai emberek világát.

Tisztelt Olvasó! *Azzal nyújtom át a Munkácsy Mihály Múzeum Évkönyve I. kötetét, hogy ezen történetek, karikatúrák segítségével megismertessük Önrel Békéscsaba város vidámabb múltját is...*

Ando György,
a Munkácsy Mihály Múzeum igazgatója

Dedinszky Gyula

Az ág. h. evangélikus lelkész és a csabai néprajzkutató, Dedinszky Gyula (1905-1994)

Dedinszky Gyula nemcsak Békéscsaba evangélikus lelkésze, hanem helytörténésze és a település néprajzkutatója is volt egyben.

1905-ben a szlovákok lakta Dunagáloson (ma: Szerbia) született, viszont szüleinek köszönhetően, kitűnően beszélt magyarul is. Tanulmányait Békéscsabán kezdte, azonban a trianoni békeszerződés elválasztotta családjától és szülőfalujától. A sikeres érettségi vizsgát követően Sopronban folytatta tanulmányait teológia szakon. Egyértelműnek tekintették, hogy evangélikus lelkész lesz belőle, hiszen közel 200 évre visszamenőleg a Dedinszky család

tagjai között mindig voltak lelkészek. Magyar evangélikus teológusok közül elsőként Helsinkibe utazott tanulmányútra, ami akkoriban igazi újdonságnak számított. 1928-ban szentelték lelkésszé, elsőként Kiskőrösön lett segédlelkész, majd Ipolyvecére és Szarvasra helyezték, végül Kiskőrösön lett lelkész.

1942-ben, a második világháború alatt került Békéscsabára, és ettől kezdve nélkülözhetetlen szerepet töltött be a város életében. Munkájára az odaadás és felkészültség volt jellemző, melyet azzal ismertek el, hogy számos egyházi tisztségbe nevezték ki. A bányai egyházkerület lelkészi főjegyzőjének, majd országos aljegyzőnek választották, valamint a zsinati bizottság tagja és a Magyarországi Evangélikus Lelkészegyház alelnöke is volt. A háború után viszont a szocialista vezetés nem nézte jó szemmel tevékenységét, minden tisztségétől megfosztották, és csak a háttérben dolgozhatott. Komoly csapást jelentett az országnak, és Békéscsabának is a magyar-szlovák lakosságcsere végrehajtása 1947-től. Ennek értelmében több ezer szlovák hagyta el a várost, és azok, akik itt maradtak, lemondtak az anyanyelvi oktatásról és istentiszteletről. Mi csabaiak azonban tudjuk, hogy ebben az emberpróbáló időszakban is aktívan tevékenykedett Dedinszky Gyula, aminek eredményességét bizonyítja az általa írt számos tanulmány. Alapos kutatásokat végzett, amelyek során pontosan rögzítette az információkat különböző témákban, mint pl.: a csabai tanyavilág; a helyi szlovákság története, irodalma; az evangélikus egyház története; Stark Adolf munkássága.

Gyűjtéseinek jelentőségét talán az támasztja alá a legjobban, hogy a Magyar Néprajzi Társaság 1981-ben kitüntette a Sebestyén Gyula Emlékéremmel, mely az önkéntes néprajzgyűjtőknek adható legmagasabb kitüntetés. Írásaival Békéscsaba történetét, néprajzát örökítette meg, melyek a csabaiak számára is szolgáltak új információkkal. Erre kiváló példa az 1967-ben összeállított Vidám Csaba című munkája, amely hiánypótló helytörténeti kiadványként, teljes terjedelmében most jelenik meg először.

Szakál Veronika,
a Munkácsy Mihály Múzeum történésze

Mazán László

A békéscsabai karikatúristáról, Mazán Lászlóról (1899–1949)

„Az ember az egyetlen élőlény, aki nevetni tud, s így küzd a halálfélelem ellen...”

Charlie Chaplin

Mokos József és Kerekes György mellett emblematikus pedagógusegyniségként tarthatjuk számon a békéscsabai művésztanárt, Mazán Lászlót (Békéscsaba, 1899. április 15 – Békéscsaba, 1949. május 16.). Az általa a harcokban, majd fogságban elszenvedett első világháború után, 1920-ban kezdte meg tanulmányait a Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskolán, ahol Réti István és Rudnay Gyula voltak a mesterei. Bár a Főiskolán épp ezekben az években reformálták meg az oktatást a művészképzés előtérbe helyezésével, ő a diploma átvétele után, 1925-ben mégis a tanári pályát választotta.

Tanítványai között az Ágostai Hitvallású Evangélikus Rudolf Reálgimnáziumban olyan hírességeket találunk, mint Jakuba János, Lipták Pál, Schéner Mihály, Gulyás Dénes festő- és képzőművészeket valamint – többek között – Schäffer Judit jelmeztervezőt.

Pályája során egy alkalommal, 1940-ben kapott szakmai elismerést. A Falusi torreádor című művével kiérdemelte a Múcsarnok tárlatának zsűrijétől – három évvel a szintén Békés megyei Csabai Wagner József előtt – a Halmos Izidor-életképdíjat.

A viszonylag kevés művet számláló oeuvre legfőbb jellemzője az ironikus, groteszk látásmód és a karikírozás szándéka. Ahogyan akkoriban a politikai élclapokban a szatirikus hangvételű szövegeket művészi igényű grafikai illusztrációk, karikatúrák kísérték, úgy Mazán is nagy műgonddal készült, aprólékosan kivitelezett lapokat alkotott, melyek többségét papír alapú, vegyes technikával (akvarell, színes ceruza, tus) készült munkák teszik ki. Érdekességként kell kiemelnem három nagyméretű festményét, a Csabai parasztok, a Kalapvásár és A vaskereszt története című műveket, melyek technikai megoldása és tálalási módja – a karikatúra műfaján belül – annyira ritka, hogy a táblákat kuriózumnak tekinthetjük.

Az ábrázolások tematikája a „csupán mosolyra fakasztótól” a vitriolos megközelítésig terjedő széles skálán mozog, ami a műfaj kifejezésbeli teljességét igazolja. Előbbitől is függ, hogy egy-egy rajz az általánosítás eszközeivel készül, vagy az individuum, az önálló személyiség ismertető jegyeinek kiemelésével. Már a legkorábbi, az 1919-es munkái és még az 1940-es évek végén született képei is beilleszthetők e két évtized magyar karikatúra anyagába, bár a finom részletek kidolgozására törekvő cizellált megoldások kiemelik őt az e műfajt képviselő átlagalkotók sorából.

Mazán László életművének java részét a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum őrzi, de számos alkotását magángyűjteményekben találjuk.

Gyarmati Gabriella,
a Munkácsy Mihály Múzeum művészettörténésze

Dedinszky Gyula:

Vidám Csaba

(Történetek – mesék, Békéscsaba, 1967.)

Mazán László illusztrációival

Békéscsaba, 2013

Bevezető sorok

Más egy ember arca, amikor gondbarázdák szántják, más, amikor a harag, a gyűlölet vonásai torzítják el, más, amikor a fájdalom könnyei peregnek rajta végig – és ismét más, egészen más az arc akkor, ha a vidámság, a jókedv, a mosoly tükröződik rajta.

Így van ez nemcsak az egyes ember, hanem az embercsoportok, vagy egész népek arcával is.

Mi is tehát, ha igazán ismerni akarjuk, a magunk szűkebb emberi közösségének, ennek a mi kedves békéscsabai népünknek az arcát, akkor nem elég tudni szorgalmas munkáját, sorsának tragikus eseményeit, nem elég ismerni jelene problémáit, az élete alakulását rögzítő grafikonokat, számadatokat, hanem a teljes képhez elengedhetetlen ismerni népünk örömét, jókedvét, vagy akár úgy is mondhatjuk, hogy a humorát is.

Ezért láttam hozzá VIDÁM CSABA cím alatt olyan derűs történetek összegyűjtéséhez, amelyek mind Csabán, vagy legalább is csabai emberekkel estek meg, s a gyűjteményt kiegészítettem olyan mesékkel, tréfákkal, mókás népi játékokkal, amelyekkel a régi – rádió- és televízió, sőt színház és mozi nélküli – világban népünk szórakozott.

Szeretnénk azonban mindjárt előljáróban egy magától kínálkozó félreértést eloszlatni. Ez a gyűjtemény nem „viccgyűjteménynek” készült. Nem tekinti feladatának azt, hogy hangos hahotára fakasszon, sempedig azt, hogy csiklandós történetekkel szórakoztasson. Ezeknek a történeteknek csaknem mindegyike – tanít. Tanít megismerni csabai népünk múltját, egykori vezető személyeket és az egyszerű, névtelen polgárokat. Bepillantást nyerünk rajtuk keresztül a régi községi, egyházi és kulturális életbe. Egyik-másik történetben tükröződnek a korabeli szociális viszonyok. Az Áchim-történetekből a demokrácia kezdeti korának a levegője árad felénk. Ezek a történetek, mesék, leírások mind tanítanak, de úgy, hogy az embernek nem kell homlokát ráncolva, fejét törve „magolni”, hanem szórakozva tanulhatja teljesebben megismerni csabai népünk életét, lelkét.

De ez már értékelés, ami nem a gyűjtő dolga, hanem az olvasóé, a kritikisé.

I. A régi Csaba

Jegyzetekből, régi kiadványokból s főként Haan Lajos¹ kézírataiból került elő az e cím alá foglalt néhány történet. Elszórt mozaikdarabok ezek, nem illeszthetők össze egységes egészzé, így egymás mellé állítva mégis valamelyest képet adnak nekünk a régi Csabáról, a csabai szlovák emberekről, azok életéről, sokszor talán különös, nekünk mégis kedves embereiről, eleinkről.

1. Sok fej egy kalap alatt

A törökdúlás utáni Békéscsabát újjáalapító lakosság több megyéből s több mint száz községből verődött össze. Érthető módon ahány helyről jöttek, annyi felé húztak, egymással is, vezetőikkel is örökösen civakodtak. Az első lelkészeknek is sok bajuk volt a csabaiakkal s belefáradva a küzdelembe hamarosan tovább is álltak. (Suhajda², Szalay³, Burian⁴)

Az 1744-ben lelkésszé választott Tessedik Sámuel⁵ idejében is még zúgó, forrongó méhkashoz hasonlított Csaba népe. Tessedik azonban vaskézzel rendet teremtett, a sokféle néptöredékből egy egységes népet formált, amint Haan Lajos¹ szellemesen megjegyezte: „Tessedik a sok fejet egy kalap alá szorította”.

- 1 **Haan Lajos** (1818-1891): Békéscsabán evangélikus lelkész 1855-től 1891-ig. 1818-ban született a Nógrád vármegyei Sámsonházán, apja Haan János evangélikus lelkész. 1842-ben Csabán megválasztották apja mellé segédlelkésznek, és az evangélikus egyház magyar iskolája tanárának. 1849-ben Nagylakon kezdett önálló lelkészként szolgálni, majd apja halála után, 1855-ben kezdte Csabán evangélikus lelkészi szolgálatát. 1881-ben I. Ferenc József magyar király a Ferenc József Rend lovagkeresztjével tüntette ki. Haan Lajos egész életében a magyar-szlovák baráti együttélés szellemében dolgozott, ezt próbálta elősegíteni. (*Haan Lajos: Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*; *Csabai arcok, Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.*)
- 2 **Suhajda János**: Békéscsaba evangélikus lelkésze 1718-1726 között. Hivatali ideje alatt épült a község első vályogból készült temploma. (*Haan Lajos: Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)
- 3 **Szalay János**: Evangélikus lelkész Békéscsabán 1725-től 1728-ig. Gömör vármegyében, Jolsván született, majd lelkésznek Csetneken szentelték fel. (*Haan Lajos: Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)
- 4 **Burian Sámuel**: 1728-tól 1744-ig volt békéscsabai evangélikus lelkész. Aszódi tanítóból lett lelkész, majd később pest-nógrád-békési főesperes. 1744-ben lemondott, és a pilisi lelkészségben folytatta munkáját. (*Haan Lajos: Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)
- 5 **id. Tessedik Sámuel** (1710-1749): 1744-1749 között evangélikus lelkész Békéscsabán. Trencsén vármegyében született, tanulmányait Pozsonyban és Jénában végezte. 1737-ben avatták lelkésszé, majd Békéscsabára kerülése után szigorú előírásokat vezetett be, melyek az ún. Egyházi Szabályzat néven váltak ismertté. 1749-ben elhagyta Csabát, és a Bács megyei Petrovácon kezdte szolgálatát, de még ebben az évben meghalt. (*Haan Lajos: Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)

2. Gyurcsek András⁶

Gyurcsek András (1780–1798-ig csabai pap) nőtlen lévén, unalmában sokszor nem tudott mihez kezdeni, ezért magához szoktatta a tanítókat esti kártyázásokra.

Mégis, hogy munkájában ne zavarják, udvara közepére egy harangocskát állíttatott, s ha elvégezte napi munkáját ő maga meghúzta a harangot. Ez volt a jel, hogy most már szabad, s e jelle aztán jöttek is hozzá a tanítók a megszokott kártyapartira.

3. Kutyakedvelő pap

Ugyanez a Gyurcsek András⁶ nagy kedvelője volt a kutyáknak. Tele volt velük az udvara, mindig maga etette őket. Ha valamelyik megdöglött, bőréből csizmát varratott magának. Tudvalevő azonban, hogy a kutya szereti a kutyabőrt levizelni s egyszer Gyurcsekkel is megtörtént az a skandalum, hogy a temetésen egy kutya hozzá sompolyogva, az egész halotti gyülekezetre szemeláttára lábát „lepeselte”.

4. Helyes felelet

Drozdik Sámuel⁷ (1773–1785-ig csabai pap) morvaországi születésű volt s csehes dialektusban prédikált. Jellegzetessége volt egyebek között, hogy szónoklatai közben százszor is elmondta e szavakat: „*anobrz toť*”. (Időt húzó közbevetés, mint: hát igen, bizony, izé, stb.)

Történt, hogy egy kovácsműhelyben lévén, nézte a kovácsot, mint üti a vasat.

- „Mondja meg nekem Majszter Uram, miért cifrázza úgy az ütéseket? Néha nagyot üt a vasra, azután pedig két-három kisebb ütést tesz.”
- „Hát Tisztelendő Uraságod miért mondja prédikálása közben ezeket a szavakat: «Hát igen!» oly gyakran?”
- „Hja, barátom, igazolta magát a pap, én azt azért teszem, mert azalatt azon gondolkozom, hogy mit kell majd azután mondanom!”
- „No, Tisztelendő Úr, felelte a kovács, én is azért ütök a vasra két-három kisebbet, mert addig azon gondolkozom, hová is kell majd egy jó nagyot ütnöm.”

5. Jobb emlékezet okáért

Furcsa szokás volt, hogy ha valahol határdombot hánytak, azon néhány fiút lehúztak és megverték, hogy emlékezzenek rá, hol volt a határdomb és mikor hányatott.

Így például a városi jegyzőkönyvben előfordul ez a furcsaság: „ANNO 1801. d.” 1. Mai. Nagy János 15 esztendő, Nagy Mihály fia, midőn a veszeji malomárkot ástuk, örök emlékezetre megveretett. Keresztapja volt Csjernyik Márton és jelen volt Gécs Mihály⁸ bíró uram és Jeszenszky Sándor⁹ nótárius úr.”

6 **Gyurcsek András** (1754-1798): Békéscsaba evangélikus lelkésze 1780-tól 1798-ig. A korábbi csabai lelkész, Gyurcsek János fiaként született Csabán, majd apja halála után lett a község lelkésze. Szolgálati ideje alatt, 1788-ban készült el a felső paplak. (Haan Lajos: *Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)

7 **Drozdik Sámuel** (1724-1785): 1780-tól 1785-ig volt evangélikus lelkész Békéscsabán. Trencsénben született, tanulmányait itthon, valamint Wittenbergben és Jénában végezte. 1772-től káplánként szolgált, majd Gyurcsek János halála után lett lelkész. 1785-ben kezdték építeni az alsó paplakot, de még annak befejezése előtt elhunyt 61 éves korában. (Haan Lajos: *Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)

8 **Gécs Mihály**: Csaba bírói tisztségét töltötte be 1799 és 1801 között. 1831-ben kolerában halt meg. (Gécs Béla: *Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

9 **Jeszenszky Sándor**: 1792 és 1812 között Csaba község jegyzője volt. 1807-ben jelen volt az evangélikus nagytemplom alapkövetésénél. (Haan Lajos: *Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)

6. Követésre méltó pedagógia

Az öreg Andrassovicz György¹⁰ (1802–1852-ig csabai tanító) igen mord ember volt s az akkori pedagógia szabályai szerint ütött, vert, szidott mindenért. Ezért én – meséli Haan Lajos¹ –, gyermekkoromban nem is tudtam őt magamnak másképpen elképzelni, mint szíjostorral, vagy nád pálcával, rektori tekintélyének ezen emblémáival kezében.

Sokszor még professzor koromban is kinyitottam ablakomat – mert iskolája az én udvaromon volt –, s gyönyörködtem cifra gorombaságain. Az ilyen kifejezések: „szamár, ostoba, tulok, marha! Veszedelmes teremtette! Úgy s...e rúglak, hogy mindjárt lesz...d az egész lábamat! stb.” mindennapiak voltak nála.

(Az itt következő rész, a magyar nyelvben ismeretlen nyelvtani problémára vonatkozván – nem fordítható magyarra - Dedinyszky Gyula)

Máskor meg az történt, hogy Jano (a fia) nem tudta megmondani, hogy hívják deáku a gyökeret. Ekkor az öreg elébe lép, s vagy öt percig ütötte a Jano homlokát, szüntelen ezt kiabálva:

– „Radix, in capite Nichts! Radix, in capite Nichts!”

Ha valamit vétettünk fiúk, lehúzatott, még a nadrágot is le kellett tolni, többnyire a lányával veretett. Ekkor az egész iskolának fel kellett állnia, és ide-oda köpködve minden botütés után ezt kiabálni:

– „Pfuj! Szégyelld magad szemérmetlen kutya!”

„Egyébként az öreg Andrassovicz, mind e gorombaságok mellett” – melyeket az akkori idők szokásaival lehet mentetgetni –, „jó tanító volt s én ő neki, kivált, ami a deák nyelvet illeti, sokat köszönhetek” – fejezi be Haan Lajos visszaemlékezését.

7. Flegma

Haan János¹¹ (1818–1855-ig csabai lelkész) igen flegmatikus ember volt, aki a sors bármily csapását valódi filozofikus nyugalommal tudta elviselni.

Nagy dohánytermesztő lévén, évenként néha 300 mázsa dohányja is termett, az akkoriban óriási mennyiség volt, hiszen ő, Haan János volt a dohány csabai meghonosítója.

Történt egyszer, hogy a rossz időjárás miatt dohányja csaknem mind elrothadt. Ott hevert az udvaron kiterítve a roppant massa, amit többé semmire használni nem lehetett. Felesége kétségbeesve, jajgatva járt az udvaron fel s alá, panaszolva, hogy mit fognak most tenni?

– „Ne búsulj Mami” - szólt egész flegmával az öreg úr –, „majd kipipázza azt Berczi!”

(Berczi a fiuk volt, aki már 14 éves korában pipázni kezdett, apja nem kis megbotránkozására.)

¹⁰ **Andrassovicz György** (1776-1852): 1802 és 1852 között Csabán tanított az evangélikus iskolában. 1776-ban a Trencsén vármegyei Bosácon született, Pozsonyban együtt tanult Haan Jánossal és Szeberényi Jánossal. Tanulmányai befejezése után Csabán kezdett tanítani 1802-től egészen haláláig. Később gyermekei megváltoztatták a vezetéknevüket, így lett az Andrassovicz névből Endreffy. (Haan Lajos: *Békés-csaba, Békéscsaba*, 1991.)

¹¹ **Haan János** (1779-1855): Csabai lelkész 1818 és 1855 között. Nógrád vármegyében, Abelován született majd Losoncon és a pozsonyi főiskolán tanult. 1809-ben a Napóleon ellen harcolók között lett tábori lelkész. A háború után Sámsonházán kezdte evangélikus lelkései szolgálatát, majd 1818-ban Csaba lelkészévé választották. Szolgálati ideje alatt szentelték fel a csabai evangélikus nagytemplomot, 1824. június 29-én. Gyermekei közül Haan Lajos evangélikus lelkész, míg Haan Antal festőművész lett. (Haan Lajos: *Békés-csaba, Békéscsaba*, 1991.; *Csabai arcok, Szerk. Forján János, Békéscsaba*, 2010.)

8. Eldugta az áldást

Haan János¹¹ nemcsak mint pap, hanem mint gazda is minden módon igyekezett a csabaiak javát előmozdítani. Így pl. ő volt az első, aki Csabán lóherét vetett. Mikor lóherését a legnagyobb csabai gazdának Zelenjanszky Jánosnak mutatta, ez azt felelte, ő bizony fűvet vetni nem fog, van a gyepen elég. De bezzeg, mikor az öreg a heremag mázsáját 96 Ft-jával adta el, sőt, a zsidótól előre is kapott rá pénzt, János gazda is csak ráadta fejét a fűtermesztésre.

Ugyancsak Haan János volt, aki először kezdte termesztetni a dohányt, sőt, annak kezeléséről egy könyvecskét is adott ki.

Nemkülönben kedvenc gondolata volt, az úgynevezett ó-szőlőbeli lakosokat rávenni, hogy selyemtermelésre adják magukat, de ez nem sikerült.

Végre ő hozta Csabára az ú.n. Lycium barbarum-ot, ami jó élő sövénynek, kerítésnek, de oly átkozott fűnem, hogy ahol beveszi magát, onnan többé kiirtani nem lehet, sőt, minél jobban irtják, annál inkább terjed.

Történt egyszer, hogy Haan János egyik hívének kocsiján tanyájára igyekezett. Az út éppen e kocsit adó hívének tanyája mellett vezetett, mely szintén lyciummal volt körülkerítve.

– „Nos,” - mond az öreg úr –, „kend is Lyciummal ültette körül tanyáját?”

– „Azzal ám,” - szól a paraszt –, „hogyan veszett volna el, aki ide hozta!”

Az öreg úr szépen eldugta az áldást, nem árulta el, hogy éppen ő volt az.

9. A megszokás hatalma

Machula Gábor¹² sok évig volt szarvasi pap. Mikor az 1824. esztendőben a csabai nagytemplom végre is elkészült, a gyülekezetet őt, mint az egyházmegye esperesét kérte fel a templom felszentelésének elvégzésére. Az esperes érezte a feladat nagyságát és ahhoz méltó hatalmas ünnepi beszédet mondott, mégis az óriási templomot zsúfolásig megtöltő ünnepi gyülekezetet majdnem nevetésre indította.

Ugyanis a szarvasi gyülekezethez lévén szokva, vagy tízszer is elmondta prédikációjában:

– „Nemes szar-csabai gyülekezet!”

10. Salamoni ítélet

Amikor Szeberényi János¹³ evangélikus püspök 1836-ban meglátogatta a békéscsabai gyülekezetet, a közgyűlés bepanaszolta nála Zajacz Dániel¹⁴ segédlelkészt a június 19-én tartott nagytemplomi prédikációja miatt, amelyben ilyen szavakat használt: kolomposok, korhelyek, tévelygők, stb., stb., amivel súlyosan megbántotta a híveket. Megbüntetését kérték.

12 **Machula Gábor:** Nyitraszerdahelyen volt lelkész, majd 1807-től Rákoskeresztúr első lelkésze lett. Pontos, szorgalmas és körültekintő lelképásztornak ismerték. 1812 és 1830 között evangélikus lelkész volt Szarvason. (*Demján Sándor: Történelmi pillanatok a Szarvasi Evangélikus Egyházközség múltjából; Gécs Béla: Csabai bírók–csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

13 **Szeberényi János** (1780-1857): Az Árva vármegyei Nagyfaluban született, tanulmányait Késmárkon, Eperjesen és Pozsonyban végezte. Nyitraszerdahelyen és Kohanócon szolgált lelkészként, majd 1819-ben került Selmecre. Először a bányakerület alesperese, majd főesperese, végül 1834-ben püspöke lett. E tisztséget 1849 februárjáig töltötte be. Neki köszönhetően épült fel a bányakerület egyetlen főiskolája Selmecen. (*Vasárnapi Újság 1857.07.12.*)

14 **Zajacz (Zayacz) Dániel:** 1804-ben született Mezőberényben, itt kezdte gimnáziumi tanulmányait. Teológiai tanulmányokat folytatott Sopronban, majd Bécsben. 1833-ban lett káplán Csabán, majd 1839-től lelkészként szolgált Nagylakon. 1853-ban Haan Lajossal együtt készítette el Ó és Új Nagylak történetét. (*Haan Lajos: Békés-csaba, Békéscsaba, 1991.*)

A püspök végighallgatta a panaszt, megígérte, hogy igazságot fog szolgáltatni, csak azt kérte a közgyűléstől, engedtesék meg neki, hogy ítéletét a káplánnal ne itt, a nagy nyilvánosság előtt, hanem néhány gyülekezeti vezető jelenlétében külön közölhesse. A gyűlés a püspök kéréséhez hozzájárult. Másnap a püspök, miután előzőleg lelkiismeretesen áttanulmányozta az inkriminált prédikációt, maga elé hívatta Zajacz Dániel káplánt, s az alábbi ítéletet hozta. (Az eredeti szlovák jegyzőkönyvi szöveg magyarul):

- „Olyan kiváló ez a prédikáció, hogy már 30 éve szolgált lelkésztől sem lehetne jobbat kívánni, ezért megérdemelné, hogy ne egyszerűen festéssel, hanem arany betűkkel kinyomattassék...”

11. Hamu és trágya

Steiner Jakab¹⁵ a csabai ev. egyház nagynevű felügyelője 1842-ben azt az előterjesztést tette, hogy a gyülekezet addigi énekeskönyve a *Tranoscius* helyett vezesse be az akkor megjelent modernebb *Spevníket*.

A felügyelőt támogatták a lelkészek is, a presbiterek azonban egyhangúlag kimondták, hogy a *Tranosciustól* meg nem válnak. Amikor pedig Steiner azzal érvelt, hogy a *Tranoscius* telve van régies kifejezésekkel, amelyek ma már sértik a fület, mint pl. hogy mi emberek csak „por és trágya” vagyunk, akkor megszólalt az egyik öreg presbiter:

- „Felügyelő Úr! Csak ne legyen olyan büszke, a mi jó öreg *Tranosciusunknak* igaza van, bizony mi emberek csak por és trágya vagyunk!”

12. A szabadságharc

1848-ig, ha katonát kellett adni, a csabai szlovákok szétmentek a környékbeli magyar községekbe s ott 200-300 Ft-ért magyar fiúkat fogadtak fel, s küldtek maguk helyett katonának, ők pedig itthon maradtak. Megváltozott a helyzet 1848-ban, amikor többé senki sem helyettesíthette magát, személyesen kellett menni. Így kerültek el csabai nemzetőrök is Makóra, a Maros partra. Az asszonyok idehaza kétségbeesve lesték a szeretteikről érkező híreket.

Ekkor történt, hogy az egyik Makóról érkező látogató rossz tréfát engedett meg magának, s amikor az asszonyok a csabai piacon körülállva őt reszketve tudakolták:

- „No, és hogy van ott?”

Akkor az így felelt:

- „Bíz’ ott kutya helyzet van! Az öregeket már mind leöldösték, a fiatalokat megnyírták és gályaraboknak adták el.”

Lett erre aztán sírás és jajveszékélés.

13. Nehéz választás

A vétkesek (1848 előtt) háromféleképpen büntették. Vagy kalodába zárattak, vagy pénzbírságot fizettek, vagy megverettek, mégpedig a férfiak bottal, a nők korbáccsal. A botütés egy forintot ért, legalább is sokszor előfordul a városi protocollumban ez az alternatíva: „Vagy 12 forint, vagy 12 bot.” Nehéz lehetett a választás.

¹⁵ **Steiner Jakab:** Az Apponyi-birtok uradalmi felügyelője volt, 190 hold földdel, malmokkal és kocsmákkal rendelkezett. 1837 és 1853 között a csabai evangélikus egyház világi felügyelője volt. Munkácsy Mihály legidősebb testvére, Karolina volt a felesége, akivel Csaba egyik legszebb kúriájában élt. (Czeplédi Imre: *Munkácsy Békés megyében. Békéscsaba, 2004.*)

14. Darabosság

Haan Lajos¹ írja: Kuczian György¹⁶ mezőberényi lelkész igen darabos ember volt. Magam is nem egyszer halottam, hogy ha prédikációja közben a nők beszélgettek a templomban, ilyen formán förmedt rájuk:

– „Hát ti vén kecskék, mit mekegtek ott a szószék alatt?”

Ha pedig valaki meglátogatta és szokás szerint, illemtudóan megkérdezte:

– „Hogy tetszik lenni?”

Ő ráfordult:

– „Mi köze hozzá? Talán bizony maga orvos?”

Grammatista koromban – meséli tovább Haan Lajos – ő készítette elő a diákságot az úrvacsorához s ilyenkor aztán kihasználta az alkalmat, hogy a pópás egyházat pellengérré állítsa s előttük minél csúnyábban lefesse.

Egyszer is, amikor már jó nyersen odamondogatott s úgy gondolta: No, most már ugyancsak megutáltattam velük a pápizmust!; oda hívott engem a katedrához s így szólt:

– „Ha most valaki azt mondaná neked: Leszel-é pópista, mert különben mindjárt leütöm a fejedet, lennél-e?”

S ekkor a kezében tartott vesszőt magasan fejem fölé emelte, mintha csakugyan a fejemet akarná leszelni. Én persze, fejemet vállam közé húzva, síró hangon azt feleltem:

– „Lennék!” (mert féltem, ha ellene mondok, hát megüt.)

No, volt aztán mit hallgatnom az öregtől:

– „Te szamár, te ökör, te orrszarvú!” stb., stb.

15. A legtökéletesebb teremtmény

Abban az időben, amikor még az egyház tanítói nem voltak mindnyájan diplomás pedagógusok, hanem a tanyákon értelmesebb iparosemberek is tanították a kisiskolásokat, nos, abban az időben történt, hogy a vizsgán elnöklő dékán (körlelkész) a következő kérdéssel fordult az egyik kisdiaákhoz:

– „Meg tudnád-e mondani fiacskám, hogy melyik az Isten legtökéletesebb teremtménye?”

A fiúcska zavartan tekintget jobb-balra, látszik nincs tisztában a dologgal. A dékán háta mögött álló tanító segíteni akarva tanítványának, ujjával magára mutogat, hogy a gyermek azt felelje: „Az ember!”

A tanuló azonban félreértette a mutogatást, s nagy büszkén kivágta a választ:

– „A mi tanító bácsink!”

– „Nos, igen, fiacskám, szól a dékán, természetesen a ti tanító bácsitok is. De mi a ti tanító bácsitok?”

A kisdiaák most már bátran vágja ki a választ:

– „A mi tanító bácsink szabó!”

¹⁶ **Kuczian György:** 1843-ig a mezőberényi tót evangélikus egyházközség lelkésze. 1839 és 1842 között a békési evangélikus egyházmegye esperesi tisztségét töltötte be. (*Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára – Elektronikus Könyvtár*)

16. A pipa

A pipa a múlt század férfainak elmaradhatatlan hűséges társa. A férfiember azzal kelt, azzal járt, azzal feküdt le. Rászoktak a pipára nagyon a csabai szlovák parasztok is. Ők általában rövidnyakú, egyenesen felálló, három krajcáros, vörös agyag, kivételesen fekete agyag pipát használtak sárgaréz kupakkal. Hozzá a rövid szárat maguk vágják olyan vesszőből, melynek bele van. Azt megtüzesített dróttal kiégették, kifúrták s kész volt a pipaszár.

A pipát télen zsebben, nyáron hátul a gatyá korcába eresztve hordták. A dohányt hólyagból készített zacskóban tartották. A csabai parasztnak annyira életéhez tartozott a pipa, hogy ha nekiöltözött azzal a céllal, hogy bemenjen a városba, az utolsó szava az volt:

– „Asszony! Add ide a pipámat, hogy ne menjek az utcán, mint a disznó!”

17. A szűzdohány

A Temető utca, később Teleki, ma Fürst Sándor utca sarkán volt egy szép nagy ház, amelyben Szentgyörgyi László¹⁷ főtanácsos lakott és az volt a főtanácsosnője is. A szomszédban volt Mudrony Sámuel¹⁸ úri háza, ahová betoppant egyszer egy sárréti magyar, jó szűz magyar dohányossal, de nem tudtak megalkudni, mert a magyar 10 krajcárt kért egy csomóért. Mudrony pedig nem volt hajlandó többet adni 8 krajcárnál. De meg is akarta tréfálni az öreg magyart s ezért azt tanácsolta neki, menjen át a szomszédba és próbálja meg ott az eladást.

Emberünk szót fogadott s az első ajtót kinyitva beszólt, hogy jó magyar dohányt vegyenek! Abban a pillanatban három főtanácsos is előugrott, az öreget lefűlelték, kifaggatták, hol járt, kinek adott el s amikor elmondotta, hogy csak a szomszédban volt még, de nem sikerült üzletet kötni, mert a szomszéd úr sokallotta a 10 krajcárt s az küldte ide, akkor a főtanácsosok elhatározták, hogy visszatréfálják Mudrony urat. Azt mondták hát a magyarnak:

– „No öreg, menjen csak vissza a szomszédba, adja oda a dohányt 8 krajcárért s aztán jöjjön vissza, mi megadjuk a 2 krajcár különbözetet kendnek, és büntetlenül szabadon bocsátjuk!”

Visszament a magyar, eladott 8 krajcárjával 20 csomó dohányt, – be is tette a kamrába jó dugott helyre Mudrony urat – s aztán vendégét Isten hírével útjára bocsátotta. Kint már várta a főtanácsos az öreget, s amikor látta, hogy az valóban szabadult a tiltott árutól, mindjárt csoportosan mentek át dohányt kutatni. Megrökönyödött szörnyen Mudrony urat, de hiába tagadott, az árut megtalálták, s bizony drága lett számára a mással véghez vitt tréfa és a dohány.

18. A csabaiak puritánsága

Drienyovszky gazduram az első gazdák közül való volt. Írni-olvasni ugyan nem tudott, de az akkor még nem volt olyan szégyen, hiszen még nem volt tankötelezettség. Nagyobb szégyen volt azonban a nép szemében az, hogy Drienyovszky gazduram el-eljárógatott a Zöldfa-vendéglő kávéházába és ott biliárdozott is.

Persze útjába esett a kávéház, ha templomba ment, ha templomból jött s az ördög nem alszik, barátai

¹⁷ *Szentgyörgyi László*: A 19. század végén élt főtanácsos, vagyis pénzügyőr, pénzügyi tisztviselő. A volt Broszmann-féle házban lakott az akkori Kishíd – Ótemető utcán (ma: Kiss Ernő u. – Teleki u.), itt volt a főtanácsosnője is. (*Csabai Mérés 2000/20.*)

¹⁸ *Mudrony Sámuel*: Birtokos, a 19. század második felében élt, a csabai képviselő gyűlés esküdtje, valamint a közgyűlés által választott Számvizsgáló Bizottság elnöke volt. (*Békés Megyei Közlöny 1875.02.28., 1875.10.07.*)

bizony becsalták egyszer is, másszor is, végre rákapott. De hát mit ártott az az olyan nagygazdának, ha költött is valamit, tellett rá bőven, sőt maradt is.

Mégis lett ebből a biliárdozásból Drienyovszky uramnak keserősége is. Mert hát egyszer csak előállott Gyurka fia, hogy hát így, meg amúgy, itt volna az ideje, hogy megnősüljön.

– „Hát jól van fiam, az az Isten rendelése, választottál-e már valakit?” – „Ühüm! - nyögi Gyurka, a Botyánszky Jutkát!”

– „No, majd szólunk a „pán starejsí”-nak, menjen, kérje meg számodra. El is ment a pán starejsí, vagy ahogy csúfolni szokták: „a boncikár”, Botyánszkyékhoz.

De tudjátok-e, hogy miért hívják Csabán a kikérő násznagyot „boncikár”-nak? Hát csak azért, mert csabai szokás szerint a lakodalmi ebéden az első csirkecomb (szlovákul: *boncik*) a násznagynak dukál, azt a menyasszony küldi neki.

Tehát a „pán boncikár” (a násznagy) beállít Botyánszkyékhoz, és annak rendje-módja szerint megkéri Jutkát Drienyovszky Gyuri számára. De hallgassuk csak meg, mit válaszolt neki Botyánszky uram?

– „Mit? Annak az istentelen kocsmába járó gézengúzoknak a fiához adjuk a Jutkát? Soha! Soha! Nem adjuk!”

Nem is lett az oly nagyon óhajtott házasságból semmi. A kávéház és a biliárd miatt.

19. Királylátogatás Békéscsabán

A kilencvenes években nagy fegyvergyakorlatra készültek Borosjenőn és környékén. A király is jelen lesz. Az udvari vonat minden megyében megáll, s a király cerclét tart, fogadja a küldöttségeket.

Ki is volt adva a kamarilla parancsa, hogy a nagyon csökkenő fejedelmi tekintély emelésére „a nép” részvételét kell minél nagyobb számban biztosítani a küldöttségekben. A magyar kormány is ilyen irányban utasította alárendeltjeit. Békéscsaba is útba esett. Ki képviselje a népet? Senki más, mint Maczák Likerecz György¹⁹, a község nagynevű bírása. Meg is kezdődött az oktatás, miként kell majd viselkedni, beszélni, illetve csak felelni, – ha kérdezik. Az oktató Korosy László²⁰ főjegyző volt. Az eredmény, – mint a következőkben láthatjuk – nem maradt el.

Megáll az udvari vonat, I. Ferenc József ruganyos léptekkel száll le szárnysegéde és a honvédelmi miniszter kíséretében. A főispán fogadja, majd gyorsan a csoportokban álló küldöttségekhez lépnek.

Mínt hogy az uralkodó is megkapta az irányítást, hogy főként a néppel foglalkozzék, a frakkos urakat semmibe véve, egyenesen Maczák Likerecz Györgyhez lép. A főispán bemutatja őt a királynak:

– „Maczák Likerecz György, Békéscsaba nagyközség bírása.”

Maczák Likerecz György illendően a kezét nyújtja a királynak, de Korosy ráüt a kezére, hát visszahúzza, de legalább köszön:

– „Jóv napot kívánom!”

A király: „Tutyák matyarul?”

Bíró: „Tugyung minyájan!”

Király: „Hol lakják?”

Bíró: „Vározsban izs tanyán!”

Király: „Mit szokták csinálni?”

Bíró: „Vasárnap kimegyöng a tanyára, szombaton hazagyüvöng izs haluskát eszöng!”

Király: „Szep, szep!”

20. A legszaporább egyház

Haan Lajos¹, amily komoly ember volt különben, szeretett néha tréfálni. Történt még a hatvanas években, hogy az őszi egyházmegyei gyűlésen az esperes örömmel jelentett az egybegyűlteknek, hogy az apatelki egyháznak két filiája (leányegyháza) lett: Zimbró és Repszeg.

Tavasszal megint tartottak esperességi gyűlést s az apatelki lelkész, Orgován Pál²¹ szokása szerint telve volt panasszal. Elmondta, hogy ő milyen vad vidéken lakik, milyen vad nép között él, hogy Apatelken túl már Ázsia van, hogy az ő fizetése oly csekély, hogy abból lehetetlen megélni, hogy a filiák mily távol vannak, erdőkön-hegyeken túl, egyszóval, hogy azon kevés jövedelemhez képest, amit húz, az ő egyháza nagyon terhes.

¹⁹ **Maczák Likerecz György:** 1892 és 1899 között Csaba bírói tisztségét töltötte be. Összesen hét alkalommal választották meg bírónak, ezáltal egyike a legtöbbször megválasztott csabai bírónak. Ezen időszak alatt Csaba nagy fejlődésen ment keresztül, valamint bírói időszaka alatt választották meg Jókai Mórt és Wekerle Sándort Csaba díszpolgárává. (*Gécs Béla: Csabai bírók-csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

²⁰ **Korosy László** (1863-1938): 1897 és 1934 között Békéscsaba főjegyzője. Csabán született, és tanulmányait is itt, valamint Szarvason végezte. 1887-ben lett jegyző, majd 1897-től Békéscsaba nagyközség főjegyzője. Korosy Lászlónak köszönhető a békéscsabai mentelep, a katonai laktanya, több elemi iskola létrehozása, valamint a múzeum megalapítása is. Főjegyzőségi tisztsége mellett a városi képviselő-testületnek a tagja volt, valamint az evangélikus egyházközség főfelügyelőjeként dolgozott éveken át. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.*)

²¹ **Orgován Pál:** Evangélikus segédlelkész Békéscsabán 1854 és 1856 között. 1856-ban Apatelken kezdte evangélikus lelkészi szolgálatát. (*Haan Lajos: Békés-csaba. Békéscsaba, 1991.; Néptanítók könyve. Repertórium. Összeállította: Kovács Endréné*)

Haan Lajos a gyűlés utáni közebéden poharát emelve föláll s közli, hogy mielőtt a felköszöntőt az általa kiszemelt egyházra elmondaná, fölkeri a jelenlevőket, mondanák meg neki, hogy az esperességben melyik a legszaporább egyház?

Erre az egyik természetesen azt mondta, hogy Csaba, a másik, hogy Orosháza, stb. Mire Haan így felel:

- „Nem, Uraim! Én úgy tudom, hogy Apatelek! Mert íme, csak a múlt ősszel jelentette az esperes hivatalosan, hogy Apateleknek két filiája lett, és most megint maga az egyháznak a papja nyilatkozik úgy, hogy az ő egyháza nagyon terhes.”

Persze, lett erre nagy hahota, kiáltozás, hogy:

- „Éljen Apatelek!”

21. A váltó

1870 körül még nagyon ritka és ismeretlen dolog volt Csabán a váltó. Élt akkor itt egy jóra való asszony, bizonyos özvegy Rauschné, ott lakott a Búza-piac téren a 16. sz. házban. Ennek a jó asszonynak volt egy kis pénzcsekéje, amit a rászorultaknak kölcsön adogatott becsületes szép szóra, vagy valami egyszerű íráskára.

Egyszer aztán, valamelyik jóakarója figyelmeztette Rauschnét, hogy jobb volna pénzcsekéjét váltóra adni, mert az biztosabb. Megfogadta a jó tanácsot és az első kölcsönkérőnek meg is mondta, ne is haragudjon érte, de ő ezután már csak váltóra ad kölcsönt. A másik ráállott készségesen, de hát mindjárt megrekedtek, mert egyikük sem tudta, hogy mi is az a váltó. El kellett menni, és megkérdezni a tanácsadót, hol lehet azt kapni?

Így ment el a trafikba a kölcsönkérő s vett egy váltót, 150 Ft-ra érvényest, elvitte az özvegyhez, aki erre odaadta neki 150 forintot – üres váltóra, aláírás nélkül. És mikor az adós visszahozta a kölcsönt, Rauschné asszony visszaadta neki a váltóblankettát, s megjegyezte, hogy lám ez mennyivel jobb s nem is kell firkálni semmit.

II. Községi élet

Békéscsaba hosszú időn át nemcsak hazánknak, de egész Európának is legnagyobb faluja, községe volt. Hiszen pl. 1910-ben már 42.599 volt lakosainak száma, s még mindig csak egyszerű nagyközségként a községi bíró és a községi főjegyző jogára alatt élte életét. Ez élet központja a községháza volt, mozgató, vagy hátramozdító tényezői pedig a községi tisztviselők. Csaba életének ebből a területéből villant fel előttünk valamit, az e fejezet alatt következő néhány történet.

22. A bölcsesség forrása

Egész délelőtt tanácskoznak az esküdtek Lepény Pál²² bíró uram elnöklete alatt. Múlik egyik óra a másik után, hiába, csak nem jutnak dűlőre. Már a deket is húzza a harangozó a kistemplom tornyában.

- „Így semmi sem lesz belőlünk” – szól a bíró. – „Ha az ember éhes, nem megy a munka, de ha jóllakik, mindjárt okosabb. Menjetek most haza Urak, lakjatok jól, jöjjetek vissza s aztán majd tovább tárgyalunk. Meglátjátok, mindjárt könnyebb lesz.”

Úgy is történt. Hazamentek ebédelni, visszajöttek és félóra alatt végeztek.

- „Ugye mondtam?” – büszkélkedik a bíró –, „a bölcsesség forrása” – legalább is a községnél, úgy látszik a tele has.

23. A számléltra

Az evangélikus egyháznál is, de még a községnél is a különféle tiszteletbeli állásokat a vagyonosabb csabai gazdák – mint ők szerették magukat nevezni: mi „jobb gazdák” – foglalták el. A legmagasabb tisztség természetesen a községi bíróság volt. Azonban senki sem lehetett csak úgy egyszerűen, mindjárt bírónak, hanem előbb egy bizonyos ranglétrát kellett megjárnia. A közeleti pálya mindenki számára a Tehénlegeltető Társulatnál kezdődött. Utána lehetett az illető az egyháznál sáfár, a községnél esküdt, majd az egyháznál gondnok (kurátor), és csak ezek után pályázhatott a községi bíróságra.

Egyszer is az egyik ambiciózus gazda gondnok szeretett volna lenni az egyháznál. A presbiterium tagjai felzúdultak:

- „Nem így! Kezdje az elején!” (t.i. a Tehénlegeltető Társulatnál.)

Nem volt pardon. A számléltrát elől kellett kezdeni, az első lépcsőnél.

²² *Lepény Pál*: Csaba község bírója 1878 és 1880 között. A község egyik legmódosabb gazdája volt, de ugyanakkor egyszerű parasztember, akit józan gondolkodású és erényes embernek ismertek. Országgyűlési képviselőként a helyi közügyek intézésében aktívan részt vett, és döntő szava volt az egyes ügyek alakulásában. 1875-ben támogatta a csabai színház megépítését, mely átadására 1879-ben került sor. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

24. A potya-bor

A községi esküdtek unalmukban sokszor rendeztek versenyeket egymás között, ki tud szebben írni? Albrechtovics Guszti községi írnok sokat tartózkodott az esküdtek szobájában, mert gyakran előfordult, hogy egy-egy gavallér esküdt, vagy hazulról, vagy a kocsmából néhány liter bort hozatott fel, hogy kissé felviduljanak.

Egy ilyen írásverseny alkalmával Gálik János²³ esküdtnek egy tiszta lapra írt névalírást elrejtették. Gálik János igen fukar ember volt, nagy vagyont is gyűjtött. Tőle csak nagy unszolással tudtak néha 1-2 liter bort kicsikarni.

Egy délután, úgy hivatalzárta előtt bejön a hajdú egy tízliteres demizsonnal, s jelenti, hogy bort hozott az esküdt urak számára. Csak annyit árult el, hogy egy ismeretlen ember hozta. Persze Albrechtovics Guszti is ott volt s a legjobban kivette részét az áldomásból. A hajdú is alaposan felöntött a garatra. Volt már esti kilenc óra, mire hazavergődtek. Gálikné így fogadja az urát:

- „Elég soká bandáztak, talán még a kocsmába is elmentek?”
- „Ugyan, dehogy! Csak valaki tíz liter bort küldött nekünk, hát azt szopogattuk el.”
- „Micsoda? Valaki? Hiszen a hajdú itt volt a maga írásával, hogy küldjek bort azzal a demizsonnal!”
- „Hú! a fene enne meg őket!”

(A ravasz Albrechtovics Guszti a Gálik névalírással ellátott üres papírra vetette oda a borkiadási rendelkezést s még a község pecsétjét is ráütötte, hogy hitelesebben tűnjék az asszony szemében.)

25. Borszakértők

Dr. Sailer Vilmosnak az apja mészáros (szlovákul: *mäsjar*) volt, ezért is nevezte őt Áchim L. András²⁴ „*Pán Mäsjar*”-nak. Népszerű ember volt, esküdtnek is megválasztották. Az esküdtek szobájában nagy vita folyik a borról. Mindenki szakértő. Sailer hallgat, majd hazaindulás előtt így szól:

- „Gyertek hozzám, kóstoljátok meg az én boromat!”

Elmennek. Sailer kihoz egy kancsó bort. Tölt. Ízlelik. Jönnek a szakértő vélemények:

- „Elég gyöngö! Mintha kis hordószaga volna! Nem ért be a szőlő! stb.”

Sailer: „Várjatok! Hozok egy másikból.”

Hoz is egy új kancsóval.

- „No, ez már jobb! Zamatosabb! stb.”

Sailer: „Várjatok csak, most olyat hozok nektek, amelyet még nem ittatok!”

Hozza.

- „Hej, ez már igen! Finom! stb.”

Sailer bajusza alatt mosolyogva megszólal:

- „Mind ostobák vagytok! Nem volt nekem több, csak egy edény borom, abból hoztam nektek háromszor!”

23 **Gálik János**: Tanító, az első években a békéscsaba-kereki tanyai iskolában tanított. 1913-ban, és még 1940-ben is az evangélikus egyház tanítójaként dolgozott Békéscsabán. 1967-ben már nyugalmazott igazgató-tanító volt. (*Az ág. hitv. ev. egyház Egyetemes Névtára, 1913.*, (*A magyarországi evangélikus keresztyén egyházegyetem névtára, Győr, 1940.*)

24 **Áchim L. András** (1871-1911): Békéscsabán született, tanulmányait itt és Szarvason végezte. Közéleti, politikusi pályája 1899-ben kezdődött, amikor Békés megye törvényhatósági bizottságának tagja lett. 1904-ben a Csabai Általános Népegylet elnökévé választották. 1906-ban hozta létre a Magyarországi Független Szocialista Pártot, amely az ország első parasztpártjának számított. 1911-ben a sajtón keresztül többször támadták, ezt követően személyes vitába keveredett Zsilinszky Endre fiaival, akik súlyosan megsebesítették Áchim L. Andrást, és belehalt sérüléseibe. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.*)

26. Izmersz nekem?

A 80-as években a községházán írkokoskodott Haan Albert²⁵. Morózus, magának élő agglegény volt. A korábban érkező községi tisztviselők szép napokon reggel 8 óráig a városháza előtt szoktak sütkérezni. Egy piaci reggelen Haan Berci is ott melegszik a napon. Egyszer csak feltűnik a közelben egy hosszú parasztfarmájú ember, hosszasan nézegeti Haan Bercit, végül derült ábrázattal odalép hozzá:

- „Jó reggel!”
- „Jó reggelt!” - hangzik a mogorva válasz.
- „Izmersz nekem?”
- „Ismeri a fene!”
- „Ejnye, ejnye Berci úr, hád maga nem megismeri nekem, mikor egyut játuk a Vozárik urhó, uskolába, izz Vozárik úr mondot, hoty kit olyan szomárok, mind ming, nincs egisz uskolába.”

(És nézd csak, most már hogy' kivakaródzott!)

27. A csúffá tett bíró

Lepény Pál²² uram Csaba egykori nagytekintélyű bírája volt. Szerette is a lakosság, hallgatott szavára. Lepényt azonban egyszer a kormánypárt elhódította az akkori ellenzéktől a Nemzeti Párttól. Azonban eddigi hívei nem követték őt. Sőt kidoboltatták – reá célozva – a faluban, hogy „Elveszett egy horgas orrú, deresedő kutya, aki visszaviszi volt gazdájához, illő jutalomban részesül”.

Erről aztán kortesnóta is született 1892-ben ilyen szöveggel:

Vasárnap itt kidobolták,
ki látott egy veszett kutyát?
Nyerges volt az orra nagyon,
elcsúszott a havas fagyon.
Hol vagy kese, hol? (*Gye si keso, gye?*)

Kiszaladt az udvarából,
megszokott jó odújából,
olyan helyre tévedhetett,
hol a lelke is elveszett.
Hol vagy kese, hol? (*Gye si keso, gye?*)

²⁵ **Haan Albert:** Életéről kevés információval rendelkezünk, 1856-ban a csabai községházán dolgozott segédjegyzőként és levéltárnokként 1861-ig. (*Haan Lajos: Békés-Csaba mezővárosa hajdani és mostani állapotjáról, Nagyvárad, 1845.*)

Kedves volt a kutyánk szörnyen,
feledni sem tudjuk könnyen,
mindig nálunk szolgált híven,
megbecsültük érte szépen.
Hová tűntél, hová? (*Gyesi szkapav, gye?*)

Keso kutyám! Mit csináltál?
Hú gazdától elpártoltál?
Talán mástól kaptál koncot,
oda zsebed azért vonzott?
Mars ki kese, mars! (*Kivo keso, ki!*)

Hej! Lám, rosszul tetted,
Nálunk megvolt becsületed,
kormánypárton már azóta
fel is vettek ebadóra.
Mars ki kese, mars! (*Kivo keso, ki!*)

A mi pártunk – igaz – szegény,
nem dobhatott zsíros „lepényt”,
de azért az rossz csere vót,
most fizethetsz kutyaadót.
Mars ki kese, mars! (*Kivo keso, ki!*)

Ez a csípős kortes nóta annyira csúffá tette a község előtt Lepény Pál uramat, hogy haláláig el nem felejtette.

[*Az eredeti írásmóddal közöljük-Szerk.*]

28. Haan Béla²⁶

A város főügyésze volt, rendkívül mogorva ember. Róla terjesztették el, hogy minden Szilveszterkor fölmege a padlásra, megöleli a szarufát, ott nevet vagy két óra hosszat, hogy azután egész évben ne kelljen nevetnie.

29. Váltóprolongálás

Eredeti ember volt Albrechtovics Gusztáv községi írnok. Pénze sohasem volt, de azért mindig tudott szerezni. Nagybátyja, Kristóffy Károly²⁷ tanügyi esküdt egy 100 koronás váltót zsíralt neki. Mint afféle

26 **Haan Béla:** Békéscsaba főügyésze a 20. század elején, édesapja dr. Haan Vilmos, árvabizottmányi ellenőr. 1895-ben képviselő-testületi tagnak választották meg. Az 1908-as képviselő-testületbe ügyésznek választották. Az általa vezetett bizottság készítette el azt a szabályrendeletet, amely lehetővé tette, hogy 1918-ban Békéscsaba nagyközségből város legyen. A már város képviselő-testületének a tagja volt. (*Gécs Béla: Csabai bírók–csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

27 **Kristóffy Károly:** Csaba község tanügyi esküdtje, valamint nyugalmazott 48-as honvéd. 1902-ben, 72 koronát kitevő nyugdíját a Kossuth-szobor felépítésére adományozta. (*Gécs Béla: Csabai bírók–csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

pedáns ember, előjegyzési naptárába is bejegyezte a lejárat napját, mely aztán el is következett. Várja Guszti-öccsét, 9 óra, 10 óra, 11 óra, – semmi. Délben óvatolják a váltót. Küldi a hajdút Gusztiért. Meg is jelenik.

- „Mit tetszik parancsolni Károly bácsi?”
- „Tudod-e, milyen nap van ma?”
- „Nem én!”
- „Lejárt a váltód!”
- „Tyűh, a kutyafáját, az nagy baj. Elfeledkeztem róla.”
- „Mennyit fogsz törleszteni?”
- „Nincs pénzem!”
- „No, akkor hozass egy 10 forintos váltót!”

Megjön a hajdú a váltóval. Guszti mondja:

- „De Károly bácsi, nekem a kamatra sincs pénzem.”
- „No, te díszmadár! Majd én kifizetem s elsején megadod.”

Azzal kitölti a váltót s odanyújtja:

- „No, írd alá!”

Guszti háta mögé rejti mind a két kezét s határozottan mondja:

- „Csak akkor írom alá, ha Károly bácsi ad 5 koronát!”

És az öreg Kristóffy ékes káromkodás közepette kiguberálta az 5 koronát.

III. Egyházi élet

Ismeretes, hogy régebben az egyes helységek községi és egyházi vezetése szorosan összefüggött egymással, nem egy helyen a községi vezetők voltak a helybéli gyülekezet ügyeinek intézői is. És amikor később a községi és egyházi vezetés külön vált is egymástól, a kettő között a szoros kapcsolat azután is még megmaradt. Nem egy helyen a község népe azonos volt az egyház népével.

Békéscsabán a lakosság abszolút többsége hosszú időn át evangélikus volt, érthető, hogy az egyház életének eseményei és vezetői az egész lakosság érdeklődésének körébe tartoztak. Ennek bizonyossága az alább következő jó néhány, az egyházi élettel és munkásokkal kapcsolatos történet is.

30. Rövid prédikáció

Nehéz mindenkinek a kedvére tenni. Mert ami az egyiknek jó, a másikat nem tetszik. Ilyen különböző az egyháztagok gusztusa a prédikációk tekintetében is.

A század elején Knyihár Károly²⁸ volt a csabai evangélikus tanyai lelkésze, ő járt ki az egyház lovaskocsiján a külterületi egyházi iskolákba istentiszteletet tartani.

Egyszer is Kismegyerre, az ú.n. Milyó féle tornyos iskolába jött Szilveszter délutánján szolgálatot végezni. A ritka ünnepi alkalommal, az igére szomjas hívek zsúfolásig megtöltötték a hatalmas iskolatermet, a prédikáció azonban valahogy olyan rövidre sikerült, hogy a hallgatók alig kezdtek odafigyelni, már vége is volt. A messzi távolságokból egybegyűlt hívek között zúgolódás támadt:

– „Ezért kár volt eljönni! Mit spórol úgy a szavakkal? stb.”

Az egyik férfi, Medovarszky Palyo odafordul társaihoz, a mellette ülő Miklya Andrásához s a fülébe súgja:

– „Tudod, András, ha itt most úgy lennénk, mint a lakodalomban, csak odakiáltottam volna a Tisztelendő Úrnak: Hogy vót! Hogy legalább még egyszer elmondja ugyanezt a prédikációt.”

²⁸ *Knyihár Károly*: 1904 és 1934 között evangélikus lelkészként szolgált Békéscsabán. 1901 és 1920 között Gyulán tanított a Római Katolikus Főgimnáziumban. 1940-ben az Arad-békései evangélikus egyházmegye levéltárosi szolgálatát látta el. (*A magyarországi evangélikus keresztyén egyházegyetem névtára, Győr, 1940.*; *Német Mihály–Szeberényi Andor: A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001. Budapest, 2002.*)

31. Egy másik papjukkal is

a rövid prédikációk miatt elégedetlenkedtek a csabaiak. Amikor ő volt soros igehirdető a nagytemplomban, amint meglátták az öregek, zsörtölődve mondogatták egymásnak:

– „Odanézz! Még csak most megy a szószékre, és máris lóg a szájából az Ámen.”

32. Viszont ezzel ellenkező igény

jelentkezik az alább következő esetben. A magyar-csehszlovák lakosságcsere keretében kitelepült Francisci Mihály²⁹ lelkész helyére a gyülekezet Kiss Györgyöt³⁰ hívta meg Szarvasról. Kiss György egyik legelső temetése Mezőmegyeren volt, s éppen Miklya András volt a temetés rendezője, az ú.n. *starejší*. Az új lelkész bővebb beszédű, de meg nyilván ki is akart tenni magáért új szolgálati helyén, hát jó hosszú prédikációt mondott. A mamókák bizony türelmetlenkedtek már, sötét este lett mire kiértek a halottal a temetőbe, pedig még etetni is kellene odahaza. A szertartást követő halotti toron is szóba került mindez, s az asszonyok neki támadtak Miklya bácsinak:

– „Maga a *starejší*, mondja hát meg az új papnak, hogy itt nem szokás ily hosszan prédikálni, meg talán etetni is kell! stb., stb.”

Miklya bácsi meg is emberelte magát, és a legközelebbi temetésre menet szépen, finoman közölte Kiss György lelkésszel a mezőmegyeri kritikát, s érvként megjegyezte még azt is, hogy a többi lelkész is mind rövidebb prédikációt mond.

– „Amit én feltöltök” (a garatra), „azt le is akarom darálni!” – volt Kiss György –, most már valóban – rövid válasza.

33. Nem szívesen

Koren Pál³¹ a csabai evangélikus gyülekezet lelkésze (élt 1845–1921) házról házra járva adományokat gyűjtött árвахázra. Betérve egy vagyonos gazda portájára, ismertette jövetelének célját, s akkor a következő párbeszéd alakult ki közöttük.

Koren: „Aztán mennyit gondol adni?”

Gazda: „Adok 50 koronát”.

K: „Az ilyen tehetős gazdától kevés. Adjon többet!”

G: „Többet nem adhatok. Nemrég vásároltam egy „rögöcskét” (értsd 14 kishold földet), nagyon kiköltekeztem.”

K: „Mégis legalább százat adjon!”

G: „Annyit nem, de ötvenet szívesen adok.”

K: „Tudja mit? Hát adjon ötvenet szívesen, ötvenet meg nem szívesen, így aztán meglesz a száz!”

29 **Franciszty (Francisci) Mihály**: 1934 és 1946 között evangélikus lelkészként szolgált Békéscsabán. A második világháború után, a győztes nagyhatalmak megállapodása értelmében, lakosságcserét hajtottak végre Magyarország és Csehszlovákia között. A kitelepítésre Franciszty lelkész önként jelentkezett, és áttelepült Csehszlovákiába, Komárom környékére. (*Német Mihály – Szeberényi Andor: A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001. Budapest, 2002*)

30 **Kiss György**: 1948 és 1974 között békéscsabai evangélikus lelkész. Ezt megelőző években Szarvason látta el a lelkészi szolgálatot. (*Német Mihály – Szeberényi Andor: A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001. Budapest, 2002*)

31 **Koren Pál**: 1892-től 1921-ig az evangélikus lelkészi tisztséget töltötte be Békéscsabán. Az Arad-békési egyházmegyének 1896-1900 között volt esperese, azonban 1900-ban lemondott erről. Ünnepi szónok volt a Kossuth-szobor leleplezésekor 1905-ben. Gyermekei közül Koren Pál szintén evangélikus lelkész lett. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.*)

34. Jaminai templomrenoválás

Koren³¹ igazgatólelkészége idején, 1912-ben a csabai evangélikus egyház presbiteriuma elhatározta az erzsébethelyi templom külsejének rendbehozatalát. Meg is indult a munka, de amikor a toronyhoz értek, a kurátor kijelentette, hogy ez még elég tiszta, s különben sincs több pénz. Az állványokat már bontani is kezdték.

A jaminai presbiterek vezére, a derék, becsületes Blaskó András bejött a városba, kapacitálta a gondnokot a munka folytatására, de mikor az csak nem hajlott a szép szóra, Blaskó az igazgatólelkészhez fordult. Jeremiádáját ezzel a szónoki kérdéssel fejezte be:

- „Tisztelendő Úr! Ha nem tesszük rendbe a tornyot is, tessék megmondani, ugyan milyen lesz a mi szép templomunk?”

Koren visszakérdezi:

- „Tényleg akarja tudni, hogy milyen lesz?”
- „Nagyon szeretném!”
- „No, hát én megmondom magának! Olyan lesz, mint az a csizma, amelyiknek a feje csillog-ragyog, a szára azonban le van szarva.”

35. Az alkoholszonda őse

Amikor Koren³¹ csabai lelkész, majd hamarosan esperes lett, szerette volna kiismerni lelkésztársait, s az egyházközség tanítóit. Az előbbieket meg-meglátogatta, gyakran érintkezett velük, sőt annyira ment, hogy családi dolgaikba is beleavatkozott. A papok össze is fogtak ellene, s kibuktatták az esperesi székből.

A tanítók kiismerésére más módot választott. Többször is meghívta őket magához, nagy szívességgel fogadta, boros poharakba töltötte pálinkával kínálta, s miközben magára vigyázott, figyelte vendégeit. A boros poharokból fogyasztott pálinka hatása egyeseknél hamarosan megmutatkozott. Koren ebből következtetett aztán a tanítók jellemére, egyéniségére.

36. A pipa

Kovács Sz. Mihály, népies nevén *Rapavy* (Ragyás) Miso közismert volt nyersességéről. Koren Pál³¹ lelkész özvegy korában vejénél, dr. Rell Lajos³² gimnáziumi igazgatónál lakott a Kistabán utcában, szemben Rapavy-Ragyás Misoval. Koren nyáron minden reggel 4 órakor virággal a kezében kiment a Bogárházi temetőbe felesége sírjához. Nemigen szerette a pipás embereket. Kovács Sz. Mihálynak is, ki erős pipás volt, sokszor ajánlotta: szokjon le a pipáról.

Egy reggel Kovács Sz. teheneit kihajtva az utcára, a kiskapunál álldogált, s természetesen pipázott. Kijön házából Koren, s a következő épületes párbeszéd folyik le közöttük.

- „Jó reggelt Tisztelendő Úr! Hogy szolgált az éjszakai pihenés?”
- „Köszönöm jól! De magának már ilyen korán reggel is ízlik a pipa?”
- „Nekem aztán igen!”
- „No, én az ilyen embert legszívesebben a füstre akasztanám a kéménybe!”

32 **Rell Lajos** (1874-1952): A Nógrád megyei Zomboron született 1874-ben, tanulmányait Losoncon, Szarvason és Budapesten végezte. 1898-tól a békéscsabai Evangélikus Rudolf Reálgimnáziumban tanított, melynek 1916-tól igazgatója lett. A város társadalmi és kulturális életében is fontos szerepet töltött be, hiszen 1912-1916-ig az Aurora Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Kör alelnöke, 1907-1913-ig a Békéscsabai Múzeum Egyesület titkára volt. 1944-ben Szekszárdon telepedett le, és itt halt meg 8 évvel később, 1952-ben. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.*)

- „Tudja mit Tisztelendő Úr? Én meg amondó vagyok, hogy aki itt, ezen a világon nem pipát szív, azt a másvilágon lószivart fog szívni.”

Koren azután hosszú ideig csak úgy lépett ki az utcára, hogy előbb meggyőződött, vajon a nyájas szomszéd nem áll-e kint az utcaajtóban.

37. Biztos befektetés

Koren Pál³¹ lelkész még pitvarosi működése alatt a vallásalapítványi földek parcellázása alkalmával szerzett 300 holdat. Ezt később békéscsabai lelkészkedése idején eladta, s a pénzt részvényekbe fektette. Lelkésztársának, Szeberényi Lajosnak³³ Fényesen volt 70 hold földje és sokat panaszkodott Korennek, hogy mennyi baja van a felesekkal, bérlőkkel, ha meg egy nedves év jön, a talajvíz elviszi az egész termést.

- „Ha neked volnék Lajos, eladnám az egész földet. Látod nekem nincs egyéb gondom, mint közgyűlés után levágni a couponokat és beváltani. Sem adót nem fizetek, sem elemi csapások nem viszik el termésemet” – mondja neki Koren.

Jött az első világháború. A pénz 1917-ben erősen romolni kezdett, a részvények után is kellett már adót fizetni. Végül a pénz is, a részvények is egészen elértéktelenedtek. Odalett Koren egész féltve őrzött-vigyázott vagyona.

Találkozik a két pap.

- „No, Pali, vágod e a couponokat?” – kérdi Korentől Szeberényi.

Koren jobb kezével nagyot sújt a levegőbe és szótlánul tovább megy.

38. Hej, az a csizmaszár!

A békéscsabai evangélikusoknál régóta meg van a hivatásos násznagy - funerári csabai kifejezéssel élve: a *starejsi* rendszer. Voltak és vannak a gyülekezetben arra többé-kevésbé alkalmas férfiak, akik – persze illő tiszteletdíj fejében – vállalkoznak a temetéssel, vagy esketéssel kapcsolatos összes rendezési teendők elvégzésére. A *starejsi* jár el a városnál, az állami anyakönyvi hivatalban, ő intézi az ügyeket az egyháznál (harangoztatás, sírásatás), kántor, lelkész mozgósítása, a gyászháznál ő vezeti a virrasztást, lakodalomban búcsúztatja a menyasszonyt a szülőktől, és nem utolsó sorban ő közvetítette a múltban a stólat, a szolgálatért járó tiszteletdíjat a lelkész felé.

Az egyik ilyen legismertebb és legkedveltebb *starejsi* volt az 1920-40-es években Csabán Zsilák Urbán Mihály az Arany utcában. Ő mondta el az alábbi történetet.

Fiatal, húszegynéhány éves ember voltam csak, amikor fejemet ráadtam a násznagyságra. Úgy éreztem illő bemutatkozásom a lelkészeknek, ezért sorra vettem őket, hogy egyúttal pártfogásukat is kérjem. Amikor az erélyességéről, pontosságáról ismert Koren Pál³⁰ espereshez kopogtattam be, ő előbb kikérdezett ki fia-borja vagyok, majd hirtelen ezekkel a szavakkal fordult felém:

- „Szóval, te fiam, *starejsi* akarsz lenni?”
– „Isten segítségével azt szeretném.” - válaszoltam.
– „No és mondd csak” – folytatta a faggatást –, „nem lyukas véletlenül a nadrágod zsebe?”

33 *Szeberényi Lajos Zsigmond* (1859-1941): 1891 és 1941 között csabai evangélikus lelkész. Békéscsabán született, tanulmányait Selmecbányán, Szarvason, majd Pozsonyban és Berlinben végezte. 1883-ban Tótaradác (Felsőaradi) evangélikus lelkésze lett, ahol 1891-ig szolgált. Apja, Szeberényi Gusztáv Adolf halála után választották meg Békéscsaba evangélikus lelkészének. 1918-ban az Arad-békési egyházmegye esperese lett. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.*)

Nem egészen értettem a kérdést, hát zavartan válaszoltam:

- „Nő vagyok, a feleségem rendben tartja a ruhámat.”
- „No, csak azért!” – folytatta emelt hangon, az esperes – „mert nem szeretném, ha lyukas zsebedből a csizmaszáradba csúszna az a forint, amit nekem küld a család!” (amint arra bizony már volt példa).

39. Szemléltető oktatás

Még egy Koren történet. Koren Pál³¹ szigorú, fegyelmet megkövetelő ember volt. Megtette, hogy amikor a város egyik előkelő ura elkésve, már a prédikáció alatt jött be a templomba és mégis megszokott helyére, az első padba igyekezett, Koren félbeszakította a prédikációját s rászólt:

- „Aki késve jön a templomba, húzódjék meg az utolsó padban, és ne zavarja mászkálásával az istentiszteletet.”

Ugyancsak Koren tette, hogy mikor a nagytemplomban az oltár körül álló nagy lányok a prédikáció alatt beszélgettek és vihogtak, Koren a szószékről lejöve magához intette a rendbontókat és ott, a gyülekezet színe előtt megpofozta őket.

A hívek félték is tőle, de meg szerették is. Szerették különösen a prédikációit, mert azok egyszerűek, világosak, érdekesek, életszerűek voltak. Ezt a képességét Koren felhasználta a híveivel való beszélgetések során is.

Egyszer egyik rendszeres templomjáró egyháztag kereste fel Koren esperest, és elpanaszolta neki bánatát, hogy hiába ül ott a templomban, hiába hallgatja a prédikációt, mire kilép az Isten házából, már mindent elfelejtett.

Koren vigasztalta az elkeseredett embert, aki azonban nem hagyta magát megvigasztalni, továbbra is csak azt hajtogatta: Kár neki a templomba jönni, amikor az számára olyan hiábavaló, mintha valaki vizet meregetne kosárral. Abból is kifolyik minden.

Koren ekkor gondol egyet, kivezeti hívét a folyósóra, rámutat egy ott heverő szemetes kosárra s azt mondja:

- „Fogja csak ezt a kosarat és menjen a Körösre, hozzon benne vizet!”

Az öreg megrökönyödve néz az esperesre, húzódozik a dologtól, kár menni, úgy is kifolyik a víz a kosárból, nem marad meg benne semmi, de Koren nem enged, csak kituszkolja az öreget a kosárral a paróchiából.

Jó negyed óra múlva jön ám vissza az öreg, s mutatja az üres kosarat:

- „Ugye mondtam? Nem maradt benne egy csepp sem, kár volt az egész útért!”
- „Már pedig nem volt kár!” - szól szelíd szóval, oktatón az esperes. „Mert igaz, víz nem maradt egy csepp sem a kosárban, de nézze csak, mennyivel tisztább lett a kosár, a víz mind levitte róla a ráakódott sok szennyet.”

40. Könyvből prédikálni

Nyersességéről híres volt Vrauko Gyuro. A vőlegényes háznál, lévén közeli rokon, erősen tolakodott, hogy majd ő is megy a menyasszonyos házhoz. A család tagjai ismerve faragatlanságát s tudva azt, hogy az ebédnél Szeberényi Lajos Zs.³³ és Csepregi György³⁴ lelkészek is jelen lesznek, – igyekeztek Vraukót eltéríteni szándékától. Ő azonban hajthatatlan maradt. Mégis, induláskor nem lévén látható sehol, nélküle indult el a menet.

A vőlegényes násznép – akkoriban még gyalog – megérkezett hát a menyasszonyos házhoz. A násznagyok elmondották már a mondókáikat, a vendégek asztalhoz telepedtek, már éppen a pálinkaivás bekonferálására került sor, amikor nagy lihegve, nadrágszíját a hasán csatolgatva befutott Vrauko és méltatlankodva kiáltozta:

– „Eleget mondtam ezeknek, hogy várjanak, amíg kisz..om magamat, még sem vártak meg, adjon Isten jó napot!”

³³ **Csepregi György:** 1900 és 1918 között az Arad-békési evangélikus egyházmegye esperese. 1907-ben, amikor az önálló békéscsabai református egyházközség létrejött, a békéscsabai evangélikusok sérelmezték a kiválásukat, ezért szorgalmazták, hogy Gyulán az evangélikusok is váljanak ki a reformátusoktól. Csepregi kezdetben semleges volt ebben a kérdésben, később azonban ő is felszólította az evangélikusokat, hogy váljanak külön a gyulai református egyháztól. (Németh Csaba: *Az önálló gyulai evangélikus egyházközség létrehozásának okai*. In: *Békés Megyei Múzeumok Közleményei*. 30. kötet. Békéscsaba, 2007.)

Az ebéd végén hozzák a tortákat – Vrauko, mint fő rokon, Csepregeivel szemben ül. Egy bibliát ábrázoló nagy grillázs tortát tesznek eléjük. Vrauko odatulja a tortát Csepregei elé, s kínálja:

– „No, Tisztelendő Úr, nyissa már fel azt a könyvet, hisz' úgysem tud könyv nélkül prédikálni.”

41. Özvegy kacsa

A csabai evangélikusok kedves papja volt a két világháború között Jakabfi György³⁵, különösen is temetési szónoklatai miatt kedvelték. Ha nem is ő volt a soros a szolgálatban, sok család akkor is őt kívánta a gyászszertartás elvégzéséhez, inkább megfizette a mellőzött soros lelkésznek is a stólát. Jakabfi ily soron kívüli szolgálatait – természetesen – szívesen honorálta a család, leginkább természetbeni jókkal, egy pár jércével, kacsával, ritkán egy-egy tömött liba is akadt.

Jakabfi szívesen fogadta, kissé talán várta is ezeket a kedveskedéseket, nagy családú ember volt, s a bolettság világban úgysem sokat ért a csabai papok búzafizetése. Igaz-e, nem-e, de róla beszélnek, hogy az egyik temetés utáni napon is egy szépen, feketébe öltözött mamóka kereste fel a lelkészt:

– „Tiszteltetik Z...nék a lelkész urat, s ezt a csekélységet küldik, tessék szívesen fogadni!”

S azzal egy szép, hatalmas kövérré hízott kacsát emel ki a kosarából.

A mamóka várta a hatást, amit ez a szép állat majd kivált a Tisztelendő Úrból, csakhogy a hatás egészen másfajta lett, mint amilyenre számított. A lelkész ugyanis mosolyogva, kedvesen megkérdezte:

– „Aztán mondja csak, talán özvegy ez a kacsa?”

– „Miből tetszik ezt gondolni?” – kérdi megrökönyödve a mamóka.

– „No csak abból, hogy nincsen párja!” – hangzott a válasz.

42. Jól letromfolt!

A régi világban gyakrabban megtörtént, hogy a módosabb gazdák disznótorkor a lelkészeket is meghívták vacsorára, bár a lelkészek ezt nem nagyon szerették, mert itt, a beivott férfiak között nem egyszer érte őket kellemetlenség. Persze, nem mindig, tudtak a csabaiak durvaság nélkül is szellemeskedni.

Egy alkalommal is, amikor helyi szokás szerint tepsiben, nem szeletelve, de egészben asztalra tették a sültkolbászt, az egyik jókedvű apóka a lelkész felé fordul:

– „Lelkész úr tanult, tehát okos ember. Mondja meg hát, melyik a legszebb hang a világon?”

A lelkész gondolkodás, töprengés után sem tudott helyes választ adni, mire az apóka diadalmasan közli:

– „Nos, amikor egy szép, hosszú kolbász serceg a tepsiben!”

Tetszik a válasz mindenkinek, nagyot mulatnak – kissé a lelkész rovására is. De most már az sem hagyja magát, kijelenti:

– „Én még ennél is szebb hangot ismerek!”

Általános megrökönyödés.

– „Az nem lehet!” - kiáltják innen is, onnan is.

– „Márpedig az úgy van, ahogy mondom” – állítja a lelkész. – „Mert az még szebb hang, amikor két szép, hosszú kolbász serceg az asztalon.”

– „Jól letromfolt!” - ismerik el az asztaltársak.

³⁵ **Jakabfi György:** 1922-től 1939-ig szolgált Békéscsabán evangélikus lelkészként. (Német Mihály – Szeberényi Andor: *A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001.* Budapest, 2002)

43. Kántori stóla

A Kisgazda Székház, jelenleg a Balassi Kultúrotthon helyén valamikor egy alacsony épület állott. Filipinyi Albert „Az Iparoshoz” címzett vendéglője. Jó bort mértek benne. Csarejs³⁶ tanító törzsvendége volt, hiszen csaknem szemközt lakott a kocsmával. Odajártak gyermekkori pajtásai, egykori iskolatársai is, így Araczkai (Szivarkás), Holcz (Libent) és Adamik³⁷ lakatos (Földvári u.).

Egy nyáron nagy szárazság volt, hetek óta semmi eső, még harmat sem. Azt mondja Araczkai Csarejsnek:

- „Hallod! Igazán orgonálhatnál már egy esőért való éneket”.
- „Lehet, akár már holnap a reggeli istentiszteleten. De azt megmondom, ha lesz eső, mindegyikötök ad egy-egy vastagkolbászt.”
- „Megadjuk!”

Másnap valóban énekeltek is a kistemplomi reggeli könyörgésen esőért való éneket. Dél tájban irtózatossápor kerekedett, ömlött az eső, mintha dézsából öntötték volna. Csarejs már kora délután ott volt a kocsmában, ahová egymás után megérkeztek az esőrendelő cimborák is, és mindegyik becsületesen elhozta az előre kialakított vastagkolbászt is.

44. Hasonló dallamok

Povázsai Zsigmond³⁸ tanító (a Zsilinszky, ma Dózsa György utcai evangélikus iskolában tanított) egy gyermektemetésen a választott „Mily könnyen hervad a rózsza” kezdetű, az emberi élet mulandóságát példázó éneket énekelte. Tudnivaló, hogy ez ének dallamának első két sora teljesen egyezik a „Haragszik a rózsám anyja” kezdetű magyar nóta dallamával. Povázsai (szép bariton hangja volt) rázendített. Amikor a harmadik sorhoz ér, nem az egyházi dallamot, hanem a nótát fújja tovább, s egyszer csak azon veszi észre magát, hogy egyedül marad az éneklésben.

Ki is tépte a *Funebrálból* (szlovák halotti énekeskönyv) ezt az éneket, hogy szégyenbe ne jusson miatta máskor is.

45. Amikor nem jön ki a szótag

Andrassovicz György¹⁰ tanító (1802–1852), Uhrin Károly³⁹ nagyapja, kiváló orgonista volt. Sohasem vitt magával a templomba kottát. Egy Újévkor a szlovák istentiszteleten az „Új esztendő jött el hozzánk” (Tr. 112. sz.) kezdetű éneknél véletlenül a „Mennyből jöven az angyalok” (Tr. 103. sz.) karácsonyi ének

36 **Csarejs György** (1844–1907): 1885-ben a békéscsabai evangélikus egyházközségben dolgozott tanítóként. 44 évig tanított Csabán, szorgalmas, igazságos és kötelességtudatos embernek ismerték. 1860-ban Selmecen az evangélikus gimnáziumban folytatta tanulmányait, amikor a magyar Akadémia házának felépítésére és működésére adományokat gyűjtöttek. Csarejs György, több diáktársával együtt adományozott erre a célra, ő maga 50 krajcárt. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János, Békéscsaba, 2010.; Vasárnapi Újság*)

37 **Adamik Mihály**: Békéscsabán dolgozott lakatosként. 1877-től két éven át ő végezte a csabai színház építése során felmerült lakatos szakmunkákat. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

38 **Povázsai (Povázsai) Zsigmond**: Békéscsabán dolgozott evangélikus tanítóként 1885-ben, és később még 1903-ban is. (*A magyarhoni ág. hitv. evangélikusok négy egyházkerületének egyetemes névtára 1885. évben, Budapest, 1885.; A magyarországi ág. hitv. evang. keresztyén egyház névtára az 1903. évben, Sopron, 1903.*)

39 **Uhrin Károly**: Békéscsabán és Szarvason tanult, majd 1887-től a békéscsabai evangélikus egyház tanítójaként kezdett dolgozni, majd 1915-ben igazgatónak választották. 1901 és 1922 között a Békésvármegyei Általános Tanítóegyesület elnöke volt. (Békéscsaba, 1930)

dallamát kezdte el játszani. Ment is az szépen addig, hogy: „Örvendezzünk új erőben”, de már az utolsó sornál beállt a botrány. Nem jött ki a lépés. Kevesebb volt a szótag. De ez nem hozta zavarba a kántort, csak kiorgonálta és kiénekelte ezt is ilyen formán: „Az új esztendőben -ben -ben”.

46. Az előbbihez hasonló eset

Régen az Arad–Békés–Csanád–Csongrádi evangélikus esperesség kisebb gyülekezetei úgy szereztek maguknak tanítót, hogy küldötteik az évváró vizsgák alkalmával elmentek Szarvasra, s azok ott, az akkor végzett tanítójelöltek valamelyikével megalkudtak, akit azután onnan mindjárt magukkal is vittek falujukba.

Így tettek egy alkalommal a csanádalbertiek is. Bizonyos Brusznyczy nevű fiatalembert vasárnap hajnalban kocsira téve diadallal vitték haza. Délre otthon is voltak. A gyülekezet kíváncsi volt az új tanítóra, s ezért már a délutáni vecsernyén be kellett mutatkoznia énektudományával együtt. Akkoriban a kántororganisták legkedvesebb attrakciója „közbenjáték” volt. Igenám! De Csanádalbartin, akkor még nem volt orgona. Sebj! Az új tanító a közbenjátékot így is megoldotta ilyenformán: „Magasztalva légy itten-ten-ten-ten. Szentháromság egy Isten-ten-ten-ten!” (Tr. 717. sz.)

A hatás óriási! A gyülekezet a választással nagyon meg van elégedve.

47. Te meg nekem csak Jasko vagy

Az Arad-Békési Evangélikus Egyházmegye 1913-ban Aradon tartotta közgyűlését. Az utána közvetkező, a Fehér Keresztben rendezett közebéden történt. Szaszák Ádám⁴⁰ egy üveg kisüstit hozott, s ebéd előtt sorra kínálta a szomszédait. Csak úgy, „könyv nélkül”. Gálik János²³ kurátor, gúnynevéen „Jasko”, tovább adja az üveget a mellette ülő Povázsai Endre⁴¹ tanítónak:

– „Nesze Bandi!”

Povázsai még barátaitól is zokon vette, ha Bandinak szólították, s most itt hozzá még ez a tegezés is! Felfortyan, s odareccsenti:

– „Ha én neked Bandi vagyok, akkor te nekem csak „Jasko” vagy!”

Gálik dühében nem bír ebédelni sem, s az ebéd utánra megbeszélte gőzfürdőzésre sem ment el. Esetét elpanaszolta Zsíros András⁴² másodfelügyelőnek, s elhatározta, hogy az ügyet, mint a gondnokot ért sértést, a legközelebbi presbiteri gyűlés elé viszik.

Amikor szándékukat közölték Zsilinszky Endre⁴³ egyházközségi felügyelővel, annak tanácsára mégis elálltak tervüktől, nehogy az egész presbitérium szemében nevetségessé váljanak.

40 **Szaszák Ádám:** 1918-ban Békéscsaba városának képviselő-testületi tagja volt. A Hangya Termelő-értékesítő és fogyasztási szövetkezet (Magyar Gazdaszövetség Szövetkezeti Központja) 1918-ban létrehozott békéscsabai fiókjának az alelnöke volt. (Gécs Béla: *Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

41 **Povázsai Endre:** Az 1903-as névtár alapján, a békéscsabai evangélikus egyházközség tagjaként tanított. Komoly szerepe volt abban, hogy 1913-ban megalakult a Békéscsaba Erzsébethelyi Daloskör, melynek karnagya lett. (Munkácsy Mihály Múzeum, *Helytörténeti Gyűjteménye, Hd.79.2.1.*)

42 **Zsíros András:** 1913-ban az evangélikus egyházközségben másodfelügyelőként dolgozott. (Az ág. hitv. ev. egyház Egyetemes Névtára, 1913)

43 **Zsilinszky Endre:** Békéscsabai földbirtokos, 1895-ben képviselő-testületi tag lett. 1913-ban az Arad-békési egyházmegyében felügyelőként dolgozott, a Fegyelmi választmány tagja, valamint az Egyházmegyei iskolai bizottság és a szarvasi főgimnázium felügyelőbizottságának tagja volt. Fia, Bajcsy-Zsilinszky Endre, később politikus lett. (Gécs Béla: *Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

48. A telefon és a harangozó

A csabai evangélikus egyház harangozói egyúttal városi tűzőrök is voltak, akik a kistemplom tornyából vigyáztak a lakosság biztonságára. Amikor a város a toronyba bevezettette a telefont, hogy a harangozók annak segítségével riaszthassák a tűzoltóságot, mindjárt másnap S. úr a községházáról, telefonon felhívta a szolgálatban levő Hrasko harangozót.

- „Jó reggelt Hrasko Harangozó Úr! Hallja, hogy mit beszélek?”
- „Hallom nagyon jól hallom,” – felelte Hrasko, majd hozzátette –, „mégis csak csodálatos masina ez!”
- „Csodálatos bizony!” – folytatta S. úr. – „Csak miért evett maga annyi fokhagymát? Csak úgy bűzlik tőle.”
- „Istenem! Istenem!” – kiáltotta fel megrökönyödve az öreg harangozó. – „Hát még a fokhagyma szagát is megérzi a telefonon?”

49. A lelkiismeretes harangozó

Panasz érkezett az egyházhoz Hrasko harangozó ellen, hogy a gazdagoknak hosszabban „versel”, mint a szegényeknek. Ott tehát a vádlott a presbitérium színe előtt, s méltatlankodva védekezik:

- „Uraim! Aki engem azzal vádol, hogy a gazdagoknak hosszabban verselek, mint a szegényeknek, az hazudik! Mert én mindenkire, szegényre-gazdagra egyformán huszonötöt húzok rá.”

Svedomitý zvonár

Zažalovali hlavného zvonára, Hrašku známého v celom meste, že bohatým dlhšie zvoní, ako chudobným – keď má „puls” jednako dávať s veľkým zvonom. Stojí obžalovaný pred cirkevnou radou a seba povedome odpovie: „Páni moji, kto žaluje na mňa, že ja dlhší puls dávam bohatým, ako chudobným, ten lyžie, lebo ja každému mrtvému, chudobnému či bohatému 25 vypálím.”

(Čabiansky kalendár 1927)

50. Mégis mozog a föld

Szintén Hrasko harangozóról szól a történet. Szeberényi³³ esperes szerette az öreget néha ugratni. Egyszer is, Hrasko szokott kérdésére:

- „Mi újság a nagyvilágban esperes úr?”

Szeberényi így válaszolt:

- „Ugyan hallott már maga ilyet Hrasko, az újság szerint valamilyen tudós azt állítja, hogy a föld forog, és vele együtt mi is forgunk?”

Hrasko szinte megnémult a döbbenettől, majd összeszedve magát fenyegetően szól:

- „Ki az, aki ezt mondja? Esperes úr! Állítsa ide nekem azt az embert, ide, a torony alá. Én majd lesz...k az erkélyről. Ha nem esik a fejire, akkor elhiszem neki, hogy tényleg forog a föld.”

51. Hrasko

akiről az előbbieket során már többször esett szó, Szeberényi Lajos Zsigmond³³ evangélikus esperes idejében nevezetes harangozó volt Csabán. Rigmus is született vele kapcsolatosan:

„A csabai kis-toronyban, öreg Hrasko fújja sorban”. (t.i. az órákat)

Nos, ez a Hrasco igen fontos személyiségnek érezte magát, gyakran lejött a kistemplom tornyából az esperes úrral beszélgetni. Mint egyházi alkalmazott, úgy érezte, hogy ő az esperes úrral egyenrangú, úgy beszélt vele.

A csabai szájhagyomány szerint egyszer ilyenfajta diskurzus alakult ki Hrasco és az esperes között:

- „Jó reggelt esperes úr! Hogy szolgált az éjszakai nyugalom?”
- „Istennek hála, jól és magának?”
- „És mi újság a nagyvilágban esperes úr?”
- „Hát csak itt olvasom az újságban, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös nősül, de mert csak egy grófnőt akar elvenni, azért nem engedik meg neki, hogy ő legyen majd a császár.”

Hrasco eltöpreng egy kicsit az uralkodói problémán, majd legyint egyet a kezével:

- „Hadd marják egymást!”

52. Csabai harangozó éneke

Harangozó vagyok Békéscsaba tornyán,
Ott trónolok, mint sas, magas hegyek ormán.
Magasabb hivatala senkinek sincs Csabán,
Nem is mérhető hát senki sem énhozzám.
A nagy magasságból ahogy letekintek,
„Markomban a város”, ilyesfélét érzek.
Magam oly erősnek, hatalmasnak tudom,
Hogy a vaskorlátba nem is fogózkodom.

Minden nap munkáját korán reggel kezdem,
Mikor a parasztot s urat keltegetem.
Harangszóra paraszt – cserbenhagyva ágyát
Éji oltalomért Istennek ad hálát.
De az úr csak másik oldalára fordul,
Párnájába bújva haragosan mordul,
Szidja az ebanyját, pokolba kívánja
Azt, ki a harangot hajnalban cibálja.

Bezzeg, mikor délben harangom megcsendül,
Minden megfáradt arc víg mosolyra derül:
„A harangozó már felkötötte magát
– Mondják – ebédelni mi is siessünk hát!”
Alkonyatkor harang „Itt az este!” mondja,
S mint a varázsszóra tűnik a szív gondja.
Ki hívő keresztény emeli kalapját,
Napi segítségért Istennek mond hálát.

Halálban az ember itt hagy csapot-papot,
Harangozó akkor megkondít harangot.
S ki borralalóval markát megkente jól,

Pieseň čabianskeho zvonára

*Zvonár som ja zvonár, na čabianskej túrni,
Mojej milej cirkvi vždycky sluha verný.
Vyšší úrad nemá nik na tejto Čabe,
Nemám v celom meste ja rovného sebe,
Keď pozerám dolu s tej veľkej výsosti,
Nazdám sa, že držím celú Čabu v hrsti.
Takým veľkým, mocným a silným sa cítim,
Ani sa o mreže železné nechytím.*

*Svoju dennú prácu začnem zavčas rána,
Keď zobúdzam zo sna sedliaka a pána.
Sedliak na hlas zvona hneď z postele vstáva,
Za stráž nočnú ihneď Bohu chválu vzdáva.
Ale pán sa len na druhý bok obráti,
Ešte si aj hlavu do duchne zakrúti.
Žiada peklo tomu, kto to bol vyhútal:
Aby zvonár ľudí tak zavčasu mátal.*

*Keď ale na pol dňa hlasite zazvoním,
S tým iste každému po vôle urobím.
Vravia: „Už sa zvonár obesil; poďme jesť!”
Toto je lačnému vždycky radostná zvesť.
Podvečer, keď nám zvon: „Tu je večer!” vraví,
Vtedy dobrý kresťan vezme klobúk s hlavy.
A hneď vreľú vďaku pánu Bohu dáva,
Že zas nový večer zdravý uhlídava.*

*A keď človek tento márnny svet tu nechá,
Zvonár hneď na rozkaz ten veľký zvon ťahá.
A kto sa mu vtedy slušnejšie zavďačí,*

Annak a harang is tovább és szebben szól.
Ezért hát ember, ha gondolsz halálodra,
Gondod legyen egyben a harangozóra!

Persze, harangozó orgonát is fújtat,
Ami nem aláz meg, sőt becsületet ad,
Mert így orgonánál ő az első faktor,
Nélküle játszani nem is tud a kántor.
Kótába négy szemét hiába mereszti,
Hang az orgonából attól még nem jön ki,
Csak ha a fújtatót elkezdem taposni,
Orgona hangosan akkor kezd sípolni.

Nemcsak harangozó, de tűzör is vagyok,
Ha tűz van – oltóknak – arról hírt én adok,
De a harangokat már nem kongathatom,
Mert az urak álmát azzal megzavarom.
Tűzoltóságunk és egész új autónk van,
Elég ha virrasztok ott fenn a toronyban.

Mi mindent látok én a toronyból éjjel,
Szeretné megtudni sok kíváncsi ember.
Négykézláb mászkálni – mint valami ebet –
Én látlak – kocsmából hazafelé menet.
S amíg asszonyaik fürdőkben nyaralnak,
Látom az urakat hogy vigasztalódnak.
Látok némelyeket ablakon távozni,
Sürgős, nincs idejük ajtót keresgélni.
Hogy kik ők – szeretné tudni bármily vágyón,
Neveket mondani tiltja diszkrécióm.

Harangozó vagyok s így fogok meghalni,
„Felsővégiben” fog egyház eltemetni.
Cimboráim, mint a gazdagnak, oly szépen
„Verselnek” nekem is, nem látva fillért sem.
Síromra csak rövid felirat kerüljön,
De, hogy mindörökre a szemekbe tűnjön
Kemény tölgy fájából az ács faragja ki:
„Míg élt, harangozó volt vén (Makovi)cki.”

*Tomu potom aj zvon za dlhší čas hučí.
Preto ľudia boží aj na smrť hýtajte,
Na zvonára nikdy nezapomínajte.*

*Zvonárska povinnosť je aj orgán tiskať,
S tým si chcem pri cirkvi veľkú prednosť získať.
Lebo ja som prvý pri organe faktor,
Bezo mňa nemô že organovať rektor!
Do tých kótov štyrma očiami pozerá:
Len keď ja započnem s nohou mechy tiskať,
Započnem aj jemu organ hlasne písať.*

*Ako zvonár som ja aj strážny zároveň:
Ja dám chýr hasičom, kde je v meste oheň.
Ale na zvon biť nám boli zakázali,
Aby sme vraj pánov zo sna nezbúdzali.
Máme vraj hasičov, auto celkom nový:
Len nech je vraj zvonár na túrne vždy živý!*

*Čo všetko tu s túrne cez noc zvonár vidí,
Zvedieť by var chcelo iste veľa ľudí.
Ja Ťa vidím v noci z boka na bok tackať.
Lebo si v krčme pil; nevieš ísť, len skackať.
Vidím s kým sa páni v noci prechádzajú,
Kým sa im ženičky v tepliaciach kúkajú.
Bo je im na rezno: dvermi sa nepracu.
Veľa kúskov by som ja mohol dosvedčiť,
Ak by sa chcel volak o niečom presvedčiť.*

*Ako zvonár sa chcem statočne zastarať,
Dá ma potom cirkev v hornickom pochovať.
Zazvonia mi moji cimboráši milí,
Ako tým, čo za zvon dobre zaplatili.
Na hrob nech mi nápis len krátky napíšu,
Do dreva dubovho kresári vykresú,
Aby bolo poznať tento nápis vždycky:
„Tu odpočíva zvonár:ý”*

(Čabiansky kalendár 1929)

IV. Iskolai élet

Egy község életében nagyjelentőségű tényező az iskola. A jó tanító pedig a régi világban is mindig valóban „a nép embere” volt. Nekünk is van bőven a csabai tanítókról és iskolai életről szóló történetünk, azonban mivel az iskolák nagy része egyházi iskola volt, e történetekből sok az előző, az egyházi életről szóló fejezetben nyert elhelyezést. E cím alá éppen csak egynéhány jutott.

53. A szellemi munka megbecsülése

Gálik János²³, Bohus László⁴⁴, Lipták Pál⁴⁵ s még néhány egyházi tanítónak saját földje is volt, ezért amikor a háború alatt mindenféle fizetéspótlék, ruhasegély stb. volt divatban, ők e földi jókból nem részesedhettek, mert „gazdagoknak” számítottak. A maguk részéről ezt természetesen sérelmezték, szervezkedtek, felosztották egymás között a presbitérium tagjait, ki kihez megy el, hogy meggyőzze őt igazságukról.

Gálik Jánosnak is jutott néhány, iskolájához közel lakó presbiter. Fölkeresi az elsőt s érvel:

– „Ma mindenkinek nehéz. Nekünk is. Mi is olyan tanítók vagyunk, mint a többiek, stb., stb.”

Majd előrukkol a véleménye szerint leghatásosabb érvel:

– „Presbiter Úr! Én 12 évig tanultam az iskolákban, s a maga kondásának mégis több fizetése van, mint nekem!”

– „De dolgozik is!” – volt a nem várt válasz.

(A ruhasegély végleg kútba esett.)

54. Hasonlóság

Wenich Károly⁴⁶ a csabai evangélikus egyház tanítója a Sztraka utcai iskolában működött. Mikor Koren Pál³¹ esperes lett, első dolga volt az iskolákat végiglátogatni. Hamarosan eljutott a Sztraka utcaiba is. Mikor már alaposan megforgatta a gyerekeket, Melanchton (reformátor) falon függő képére mutatott, s megkérdezte:

44 **Bohus László:** Az Arad-békési egyházmegyében, a békéscsabai evangélikus egyházközség tanítója volt 1913-ban. (Az ág. hitv. ev. egyház Egyetemes Névtára, 1913)

45 **Lipták Pál:** Arad-békési egyházmegyében, a békéscsabai evangélikus egyházközség tanítója volt 1913-ban. Később 1940-ben tagja volt az Arad-békési egyházmegye Népiskolai bizottságának. (Az ág. hitv. ev. egyház Egyetemes Névtára, 1913.; A magyarországi evangélikus keresztyén egyházegyetem névtára, Győr, 1940.)

46 **Wenich Károly:** 1885-ben Békéscsabán dolgozott evangélikus tanítóként. (A magyarhoni ág. hitv. evangélikusok négy egyházkerületének egyetemes névtára 1885. évben, Budapest, 1885.)

– „Gyerekek! Ki az?”

Csend. Végre az egyik nebuló nagy „legyezéssel” jelentkezik, feláll, s boldog vigyorsággal jelenti:

– „Wenich tanító úr!”

55. Kár a szóért

Az úgynevezett Csabai-tanyákon, a községi iskolában tanított Stefanovics Dániel⁴⁷. Rendszerint késve járt be az osztályba, de hogy semmiféle meglepetés ne érhesse, minden reggel gyereket állított ki az iskola előtti országút mellé őrségre.

Egy napon a gyerekek óriási izgalommal futnak be a tanítói lakásba:

– „Jönnek az urak, Tanító Úr!”

Stefanovics magára kapkodja ruháját, gyorsan hátra igazítja zsebóráját, és kényelmes léptekkel besétál a tanterembe. A katedrán ott ül már Szentkereszty⁴⁸ tanfelügyelő úr. Nem szól egy szót sem, csak előveszi zsebéből óráját és a belépő Stefanovics elé tartva mutatja:

– „Nyolc óra elmúlt!” Stefanovics nem szól egy szót sem.

Ő is előveszi zsebéből óráját és a tanfelügyelő elé tartva mutatja:

– „Még csak lesz nyolc óra!”

A tanfelügyelő lemondón legyint, mint aki látja, hogy itt nincs segítség, s csak annyit mond:

– „Kezdje Tanító Úr!”

56. Különleges mérték

Jótorkú ember volt Csarejs György³⁶ egyházi tanító. Kitűnő énekes. A csabai evangélikus gyülekezet tagjainak egy egész nemzedéke tőle tanulta a szebbnél szebb Tranoscius énekeket. De jótorkú ember volt Csarejs bácsi más tekintetben is.

Egyszer megkérdezte tőle egy fiatal kollégája:

– „Mennyi bort ivott meg már életében Gyuri bácsi?”

– „Tudja öcsém, ha egy kanálist építenének Csabáról Békésre és abba beletöltenék a bort, amit én megittam, egy propeller vígan elhajókázna rajta.”

57. Jól megjárta

A Sztraka utcában lakó Maczák *starejsí* nagyon szeretett a tanyai vizsgákra járni, hiszen a vizsga után a tanító és a tanyaköri gondnok minden esetben gazdagon megvendégték a városból érkezetteket: az esperest, a körlelkészt, (dékán) az igazgatót, kurátort, no és a szomszéd iskolák megjelent tanítóit.

Ilyenkor mindig Maczák *starejsí* telepedett az asztalhoz elsőnek, ha nem is éppen a főhelyre, mindenesetre közvetlenül melléje. Ő töltött a demizsonból is (először magának s azután) az esperesnek.

Az egyik tavaszon már a negyedik vizsgán van jelen Maczák, s e fölötti örömeiben vidáman köszönti a tanteremből az ebédlő helyiségbe fáradtan belépő Koren Pál³¹ esperest:

47 **Stefanovics Dániel:** 1917-ben már Békéscsabán volt községi tanító, aki ebben az évben vonult be a hadseregbe. (*Magyar Könyvszemle Új Folyam. 1917. július – december*)

48 **Szentkereszty Tivadar:** 1871-ben született, és a századfordulón királyi tanfelügyelő volt Békés megyében. 1933-ban jelent meg munkája, Békés vármegye népoktatásának története címmel. (*Lipcsei Imre: A Békés vármegyei polgári iskolák története az 1920-30-as években. In: Neveléstörténet. 2006/3-4.szám*)

- „*Pán Velebný!* (Tisztelendő Úr!) Ugye én is mindenütt jelen vagyok, mint maga az Úristen?”
- „Mint a szemtelen piaci légy!” - vágta oda neki mérgesen Koren.

58. Csabai kolbász

Országszerte híres csemege a csabai kolbász. Híres az íze, a színe, a zamata miatt, de – mint alábbiakból kitűnik – lehetnek más egyéb jó tulajdonságai is.

Gálik János²³ fiatal korában a kereki-tanyai iskolában tanított. Abban az időben nem volt ritka eset, hogy 5-6, vagy akár több hízót is vágtak egyszerre egy-egy módosabb tanyán.

Jelen esetben éppen Kerekes János tanyaköri kurátor készült vágáshoz. A tanító által végzett istentisztelet után még beszélgetnek az udvaron a férfiak, amikor Kerekes hirtelen odafordul a tanítóhoz:

- „Milyen magas a Tanító Úr?”
- „Én, én 173 cm.”
- „Biztos?”
- „Legalább is ennyi voltam, amikor soroztak.”

A téma ennyiben maradt. A disznótor utáni napon jön az iskolába a kis Kerekes-fiú és egy kétfülű kasban „kóstolót” hoz a tanító bácsinak. Van ott hurka, fehérpecsenye, *cigánka*, (a háj hártájába tekert, tojássárgájával összekevert, fűszerezett darált máj), a kas legalján pedig többszörösen összetekerve egy hatalmas kolbász.

A kolbászon madzaggal odakötözött cédula, rajta mindössze ennyi írás: „173 cm. Jó étvágyat!”

59. Vizsgai történetek

Az evangélikus elemi iskolák év végi vizsgáit – nemcsak a hittant, hanem a közismereti tárgyakat is – mindig a kistemplomban tartották. A gyerekek szemközt az oltárral az első padokban ültek, a templom többi padját az érdekelt szülők, nagyszülők, kíváncsiak foglalták el.

A gyerekekkel szemben, az oltárnak háttal, egy hosszú asztal mellett az elnökség foglalt helyet: a vizsgát vezető körlelkész (a dékán), a helyi lelkészek, az iskola igazgatója, az egyházközség felügyelője, kurátora és az éppen nem vizsgázó, de kollegájuk eredményére kíváncsi tanítók. A gyerekek rengeteg virágot hordtak össze az asztalra, de a virágon kívül – érdekes módon – citrommal is kedveskedtek az elnökség tagjainak, hogy a rendszerint kánikulai hőségben azzal frissíthessék magukat. Jó volt ez a frissítő citrom, de lehetett rosszra is használni.

A vizsga egyik fénypontja mindig a gyerekek énekbemutatója volt, amikor szép csengő hangon énekelték az egyik szép egyházi éneket a másik után. Egy tréfacsináló tanító egyszer, amikor vizsgázó kollegája éppen az osztály énekeltetéséhez készült, fél citrommal a kezében odaállt vizsgáztató tanítótársának a háta mögé, és a gyerekekkel szemközt nagy buzgalommal nyalogatta a citromot. A nagy melegben eltikkadt gyermekek szájában ettől a látványtól összefutott a nyál. Tanítójuk hiába vezényelte lelkesen az éneklést, a gyerekek csak nyeltek nagyokat, de egy ép hang nem jött ki a torkukon... Nos, ilyen galibát is okozhatott a vizsgai citrom.

Mivel pedig a vizsgák ilyenformán a legteljesebb nyilvánosság előtt folytak, érthető módon minden tanító a lehető legszebb vizsgát igyekezett produkálni, ha másként nem ment, akár egy kis csalafintaság árán is.

Így N. tanító is, nem lévén egészen biztos gyermekei tudásában, szépen felosztotta közöttük a felelésre váró hittan-anyagot.

– „Te fogod felelni az első parancsolatot, te a másodikat, harmadikat, stb.”

Ment is a felelés, mint a parancsolat, csak úgy fújták a gyerekek. De amikor a tanító a hetedik parancsolatot kérdezte, az osztály – az elnökség és a szülők nagy megrökönyödésére – kórusban zengte:

– „Nincs itt!”

Az a nebuló ugyanis, akire a hetedik parancsolat volt kiosztva, nem volt jelen. Kisült a turpisság, szégyen volt az a tanítóra, de fejét azért senki sem vette.

Hasonló jellegű az alábbi vizsgai történet is. Itt a tanító az Apostoli Hitvallás, közönségesen „A Hiszekegy” három hitágazatát osztotta ki a gyerekek között:

– „Te feleled a Hiszek egy Istenben-t, te a Hiszek a Jézus Krisztusban-t, te meg a Hiszek a Szentlélekben-t!”

Az a gyerek azonban, aki az első hitágazatot kapta, nem jelent meg a vizsgán, a tanító kénytelen volt mást szólítani. A felszólított gyermek sírva tiltakozott:

– „Tanító úr kérem, nem én hiszek az Istenben, én a Jézus Krisztusban hiszek. Az Istenben a Zahorán hisz!”

60. Gyermekszáj

A gyerekek általában is híresek érdekes, sokszor meglepő mondásaikról, iskolások félresikerült feleleteikről. Ily utóbbiak Csabán talán a szokottnál is gyakrabban estek, mert a tanyai kisiskolások nagy része otthon szlovákul beszél, és az iskolai magyar nyelvű oktatásnak nem minden fogalmát érti helyesen. Alább a magam hitoktatási gyakorlatából közlök egy csokorra való gyermekmondást:

- A minden hittanórán elmondásra kerülő Apostoli Hitvallásban gyakran mondják a gyerekek: „... alászállt a bokrokra” (pokolra helyett) és „ahonnan eljő ítélni élőket és holdakat” (holtakat helyett).
- A bűneset történetét feleli a gyermek: „Isten azt mondta az első embernek: a kert minden fájáról ehetsz gyümölcsöt, csak a kert közepén álló fáról ne egyél, »mert az mérgező hatású!«” A gyerek nyilván nem érezte megokoltnak az isteni tilalmat, azért hát megindokolta a maga logikája szerint. Egyébként e feleletben már tükröződik a modern gazdálkodás, a kártevők elleni vegyszeres védekezés korszaka is.
- Mózes története nagyon hálás anyag volt a gyermekszájak számára. Egyik kiszólás: „Az egyiptomi fáraó megparancsolta, hogy minden elsőszülött zsidó fiúgyermeket dobjanak be »a „Körösbe!«” (Csabai gyerek nagy vizet csakis a Körös formájában tud elképzelni.)
- Ugyancsak Mózes történetével kapcsolatos: Mózes az égő csipkebokorból hangot hallott, mely azt mondta: „Vesd le a te saraidat lábaidról...” (a helyett, hogy: „Vesd le a te saruidat lábaidról...)
- Káin történetében: „Isten »lebélyegezte« Káint” (megbélyegezte - helyett) ki eltávozott Isten színe elől és más »világon« telepedett le” (más vidéken helyett).
- Jób története: „Jób miután elvesztette juhait, ökreit, tevéit és gyermekeit, ezt mondta: Az Isten adta, el is vette, »legyen vele boldog!«” (a legyen neve áldott helyett).
- Jézus születéséről felel a kislány. Kérdezem: „Ki volt akkor a római császár?” (Csend.) Segítek neki: „Gondolkozz! Egy hónapnak a neve.” A kislány felcsillanó szemmel mondja: „December!” (Augusztus helyett)
- Szenvedéstörténet: „Az utolsó vacsora után Jézus tanítványaival együtt felment »az olajfák tetejére!«” (az Olajfák hegyére helyett)
- Az úrvacsora szereztetéséről felel a gyerek. Szépen elmondja, hogy Húsvét előtt hol gyűltek össze a tanítványok, hogyan telepedtek asztalhoz stb. Megkérdem: „És mit ettek azon az utolsó vacsorán?” A világ legtermészetesebb hangján feleli: „Birkapörköltet!” (a húsvéti bárány helyett)
- Ugyancsak a szenvedéstörténetből: „Amikor a kereszten függő Jézus azt mondta: Szomjúhozom!, odafutott egy szolga és »szivattyúval megittatta!«” (szivacs helyett). Faggatásomra kiderült, hogy ma, a táblatörlő rongyok és a palatábla-nélküliség világában az osztály egyetlen egy tanulója sem ismerte a szivacsot.

V. Áchim L. András²⁴ történetek

Változatosak azok a portrék, amelyeket történészek, vagy kortárs visszaemlékezők Áchim L. Andrásról rajzoltak. Mondták ideálokért küzdő embernek, mondták önző, számító karrieristának, mondták a nép önzetlen barátjának, mondták a népen is uralkodni akaró kíméletlen zsarnoknak. Mások és mások ezek a portrék, aszerint, hogy mesterük milyen szemüveggel az orrán közelített modelljéhez. Abban azonban nincs közöttük eltérés, hogy Áchim András bőséges humorral megáldott ember volt, ha ez a humor a kíméletlen harc hevében néha talán túl erős formákban jelentkezett is nála.

Az alábbiakban Áchim L. Andrással kapcsolatos néhány történet következik.

61. A nagy lakoma

Áchim L. András²⁴ az urakat ingyenélőknek, a nép született ellenségeinek tartotta, ezért ahol lehetett, borsot tört az orruk alá, megalázta, nevetségessé tette őket.

Egyszer is – névnapján – a városházi urakat meghívta tanyájára vendégségbe. Volt ott étel-ital fölösen, a főattrakció mégis a birkapaprikás volt, amit nem akárhol tudnak jól készíteni.

Az urak farkasétvággal ettek, nem kímélték a házigazdát, nem féltek, hogy kieszik mindenéből. De csakhamar tünedezni kezdtek az asztal mellől, egyik a másik után, arra a helyre, ahová a király is gyalog jár. Áchim ugyanis a paprikásba jó adag ricinust kevert. Nagy hahotával fogadta vendégeit, amikor azok a megpróbáltatásoktól kimerülve, sápadtan visszazállingóztak a szobába.

62. Áchim

Áchim²⁴ azonban nemcsak ellenfelei rovására csinált tréfákat, nem kímélte ő legjobb embereit sem. Egyik leghűségesebb híve volt Pollák Arnold⁴⁹ zsidó kocsmáros, akinek Berényi úti ivója volt Áchim híveinek és korteseinek fő találkozó helye. Egyszer tanyáján ezt a Pollákot is az öntudatlanságig leitatta, egy koporsóforma ládába rakatta, s a béressel kocsin így küldte haza a városba. Pollákné ott ájult el a kocsinál, amikor férjét koporsóban fekvé, mozdulatlanul meglátta.

⁴⁹ **Pollák Arnold:** 1865-ben született Orosházán, Békéscsabán vendéglős volt, de gazdálkodással is foglalkozott. A település közéletét érintő ügyek intézésében részt vett, többek között a Békéscsabai Általános Népegyelet alelnöke, valamint az Izraelita Hitközség és az Izraelita Szentegylet választmányának tagja volt.

63. A kimutatás csődje

Az Áchim²⁴ korszakban vetődött fel először Békéscsaba nagyközség megyei jogú várossá való átszervezésének kérdése. Ez a mozgalom a Parasztpártból indult ki, s fő célja volt: Korosy László²⁰ főjegyző kezéből kiragadni a község vezetését. A párttagok azonban – félve az adók emelésétől – közömbösen viselkedtek e kérdésben.

Az ügy leglelkesebb harcosa, a párt esze, dr. Székely (Friedmann) Lajos ügyvéd volt. Ő, amikor látta, hogy a párttagokkal nem bír, a kérdést a képviselő-testület elé vitte, remélve, hogy javaslatának többséget szerez.

Éppen abban az időben történt meg Kaposvár rendezett tanácsú várossá való átszervezése. Székely megszerezve Kaposvárról az összes szükséges adatokat, alaposan felkészülve kezdte meg nagy beszédét, arra helyezve a hangsúlyt, hogy a rendezett tanácsú városok háztartása nemhogy többbe, sőt éppen kevesebbe kerül, mint a községeké, mert az állam a városoknak államsegélyt is biztosít. A kezében levő papírokból éppen ismertetni készült Kaposvár erre vonatkozó adatait, s ezért emelt hangon, imigyen folytatta beszédét:

– „Tisztelt Képviselő-testület! Én ezennel kimutatom Önöknek ...” De tovább nem folytathatta beszédét, mert Áchim stentori hangon közbekiáltott:

– „Az Istenért! csak ki ne mutassa!!!”

Általános derűlttség, a javaslat megbukott.

64. Jó tanács

Áchim L. András²⁴, a Parasztpárt alapítója és vezére abban az időben (1907) in floribus volt. Minden lehető alkalommal a legélesebben támadta az urakat, és abban a községi bíró sem volt kivétel.

Egy közgyűlésen Korosy²⁰ főjegyzőről Áchim már leszedte a keresztvizet, következett Kovács Sz. György⁵⁰ bíró úr. Áchim vágta, mint a répát. A bíró izgul, sápad, vörösödik, végre odasúgja segítségkérően a mellette ülő Korosynak:

– „Mit csináljak most Főjegyző Úr?”

A válasz gyors és lakonikus:

– „Szarja össze magát!”

65. Népkultúra

Frappáns közbeszólásai voltak Áchimnak²⁴. Bár néha kíméletlenek és durvák. Még saját párthíveit sem kímélte, gyöngeségeiket kigúnyolta. De ezt is megbocsátották neki.

Egy képviselő-testületi gyűlésen a tanyai községi iskolák szaporításáról tárgyaltak, mivel a meglévők túlszűfoltak voltak. Fölolvasták a felsőbb hatóságok erre vonatkozó leiratait, a szónokok pro és contra beszéltek.

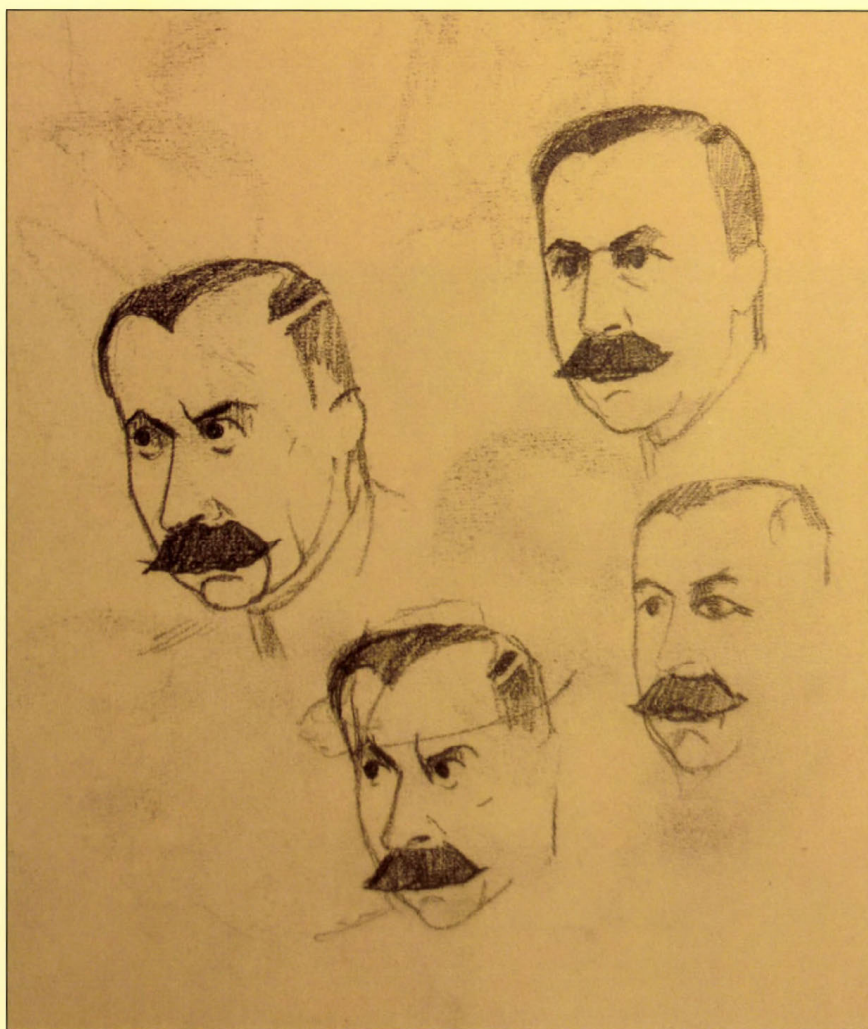
Uhrin Pál (Áchim L. A. u.) képviselő-testületi tag, Áchim egyik legodaadóbb híve, kukorékoló hangján közbekiált:

– „Ming háromszázon jártong ety uskolába, migizs jóv vót!”

Áchim azonnal rászólt:

– „Meg is látszik kenden!”

50 **Kovács Sz. György:** 1881-ben a csabai előjárósági választáskor esküdtnek választották, majd később, 1884-ben is. 1887-ben városgazdának választották meg. (*Gécs Béla: Csabai bírók–csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

66. A kukások gyónnak

Áchim²⁴ dohányt is termelt. Négy kukás család volt tanyáján, mindnyájan római katolikusok. Egy novemberi napon, a dohány beszállítása után, azt mondja nekik Áchim:

- „Holnap kijön a plébános úr, készüljenek kendtek, gyónni és áldozni fognak. Nem nézhetem, hogy így templom nélkül éljenek.”

Másnap megérkezett a plébános, a kukások szépen felöltözve, családtagjaikkal együtt gyóntak, áldoztak.

Amikor elérkezett az ideje, hogy a kukások gazdájukkal elszámoljanak a terméssel (harmadból dolgoztak), Áchim egy noteszt vett elő s azt mondja:

- „Kend, János 183 kg dohányt lopott, azt 1,20 forintjával adta el, abból kendnek jár 73,20 Ft, nekem pedig 146,40 Ft, ezt levonom járandóságából, így kend kap ennyit, meg ennyit.”

És így számolt el a többi hárommal is.

A kukások csuklottak, csodálkoztak, még sem szólhattak semmit, mert a lopás igaz volt.

A dolog magyarázata pedig nem más, csak az, hogy Áchim Csabáról egy színészt hozott ki tanyájára, aki a színház ruhatárából vett papi ruhába öltözve gyóntatta meg a kukásokat, kisedve belőlük minden titkukat, amiért is Áchimtól tíz forintot és egy jó ebédet kapott.

EZ AZ IGAZI BOLDOGSÁG!
A VILLAMOS KONYHA!
NÉZZE MEG A VILLAMOS MŰ
HAZTARTÁSI BEMUTATÓ TERMET!
SZÉCHENYI-U. 2. SZ. NYITVA MINDEN SZOMBATON D. U. 3-6:16. MEGTEKINTÉS DÍJTAN!

VI. Hétköznapok

Amiről eddig szóltak történeteink – régi Csaba, községi-, egyházi-, kulturális-, politikai élet – az mind valamiképpen az élet rendkívülibb, ünnepi oldalához tartozik. Az élet azonban nem csupa ünnepnapból, sokkal inkább hétköznapokból áll. És bár a hétköznapokat szeretjük „szürke” hétköznapoknak nevezni, amiben valahogy benne foglaltatik az a gondolat, hogy a hétköznapok az életnek semmitmondó, robotos, színtelen, unalmas részét jelentik, a valóság mégis az, hogy a hétköznapoknak is meg van a maga derűje, mosolya, humora. Erről tanúskodnak az e fejezetbe tartozó történeteink is.

1. Párválasztás

67. Nősülés régi módon

Jellemző a régi csabai viszonyokra, hogy a szerelem mennyire nem játszott szerepet a párválasztásnál. A szülők hozták össze a fiatalokat, akiknek nem sok beleszólásuk volt a dologba.

Egyszer is két csabai legény lovaskocsival hajtvva szemközt találkozik a nagymegyeri határban. Az egyik befelé jön teherrel a városba, a másik kifelé üres kocsival. És ekkor az, aki kifelé igyekszik, odakiált barátjának:

- „Hé! Miska, állj meg!”
- „Hó! No, mi az?”
- „Tudod-e, hogy mi újság a városban?”
- „No mi?”
- „Az, hogy nősülsz!”
- „Én-e?”
- „Te bizony!”
- „Aztán kit veszek el?”
- „Palyusik Jucit a Sztraka utcából, már ki is kérték, ki is adták számodra, csak érte kell menned.”

68. Azelőtt, régen

Azelőtt, régen a fiataloknak nem sok szavuk volt párválasztásuknál. Ez ügyben a szülők döntöttek a fiukkal, lányukkal egyszerűen csak közölték, hogy ezt, vagy azt kértük meg számodra, illetve ennek, vagy annak adtunk oda. A gazdagot gazdaghoz, a szegényt szegényhez adták rendszerint.

Módos gazda (Zahorán) lányát jöttek megkérni egy elég szegény család fia számára. Abban az időben a parasztházakban még nem voltak divatban a szekrények, csak tulipános ládák. Azokban tartották a leányok stafírungját is.

Nos, a leány szülei a tisztaszobában várakoztak, Zahorán gazda odatelepedett a láda tetejére. S amikor a legény küldötte, a kikérő násznagy ékes szavakkal elmondta jövelele célját, Zahorán maga alatt megveregette a láda oldalát:

– „Hallod ládám? Eljöttek megkérni téged!”

69. Párválasztás

Csabai szokás szerint szombaton délután hazajött a tanyáról a család nősülő korban lévő fia. Estefelé mondja neki az anyja:

– „No, Pali fiam, semmi teketória, csak mosakodj meg, öltözz fel és vacsora után indulsz Liptákékhoz, a Markához, mi azután megkérjük őt a számodra.”

Megnyugtatóul elmondja még:

– „A Marka ügyes, szorgalmas, gazdag, vallásos és a szülei is rendes emberek.”

Pali nem is szól a dolog ellen, fölkészül, elmegy. Liptákéknál aztán szemügyre veszi a házat, udvart, elbeszélget a lánnyal, majd hazatér.

Az anyja nagy izgalommal várja hazatérő fiát, de mert az egy szót sem szól, hát ő kezdi el a témát:

- „No, mit szólsz fiam? Ugye úgy van, ahogyan mi mondtuk neked, hogy a Marka ügyes, szorgalmas, gazdag, vallásos stb., stb.; újra végigmondja az egész dicséret listát.”
- „Úgy van anyám, – kezdi el Pali – ahogy mondani tetszett, csak ...”
- „Mi az, hogy csak? – vág fia szavába a mama. Mit akarsz még ennél is többet?”
- „Úgy van minden, ahogy monda anyám, a Marka ügyes, szorgalmas, vallásos stb. Csak éppen a szeme kicsi!”
- „Ó, édes fiam” – esett le a nagy kő az anya szívéből, – „az nem tesz semmit, majd kinyílik a szeme, ha bekötötted a fejét!”

70. Szerelmi vallomás

Hazajön Marka a kútról. Ragyog az arca. Látszik nagy öröm érhetette.

- „Anyám! A Felegyi Jani megszólított!”
- „És mit mondott?”
- „Hol voltál Mari?”
- „És te mit válaszoltál?”
- „Vízért voltam!”
- „És ő erre mit mondott?”
- „Kérdezte, hogy láttam e azt a nagy rakás szart ott a kútnál?”
- „És te mit mondtál?”
- „Láttam bizony!”
- „És ő?”
- „Hogy aszongya: azt mind én szartam!”
- „Jaj! Édes lányom, gyorsan öltözz, készülj, jönnek megkérni téged!”

71. A kevésbeszédű násznagy

Békéscsabán hivatásos násznagyok, funerátorok fungáltak, akik temetések, lakodalmak rendezését – illő tiszteletdíj fejében – elvállalják. Egyszerű emberek, de dolgukat jól értik.

Régen is megtörtént azonban, hogy egyik-másik úrhatnám parasztcsalád értelmiségi násznagyot, urat kért meg lakodalmára. Így szolgált egyszer násznagyként Bajcsy Gusztáv⁵¹ állatorvos is (Tyehlár Endre és özv. Czinkotszky Jánosné nagyapja) egy gazdacsalád lakodalmán. Éppen a templomba készültek, következik a násznagy szolgálat legmeghatóbb része: a menyasszony búcsúztatása. Torkát köszörülve feláll a násznagy:

- „Örömapa, itt van?”
- „Itt vagyok!”
- „Örömanya, itt van?”
- „Itt vagyok!”
- „Nagyszülők, itt vannak?”
- „Itt vagyunk!”
- „Keresztszülők! itt vannak?”
- „Itt vagyunk!”
- „Rokonság, itt van?”
- „Itt!”
- „Szomszédok itt vannak?”
- „Itt vagyunk!”

Mindenki lélegzetvisszafojtva várja az érzékeny, szép búcsúztatót az értelmiségi násznagy szájából.

A násznagy kettőt előre lép, a küszöbről visszanez és szól:

- „Hát akkor indulás!”

51 **Bajcsy Gusztáv:** A 19–20. század fordulóján élt, csabai községi állatorvosként dolgozott. 1918-ban Békéscsaba városának képviselő-testületi tagja. (Gécs Béla: *Csabai bírók–csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.; Békés 1898.02.06. 6. szám*)

72. Hirli anyám...

Hirli anyám ennek-annak:
nemsokára férjhez adnak,
megvan minden, mi kell nekem,
(mindenkinek nagyon tetszem.)

Tudok – úgymond – sütni, főzni,
fonni s kendervásznat szőni,
varrni is tudok magamra
szép rokolyát vasárnapra.

Szóttem vásznat egész végnyit,
mégsem érek vele semmit,
nehéz ma leánynak lenni,
nehéz nagyon férjhez menni.
(Janko V. Zsofin verse)

Rozchýrili moja mati...

(Z cyklu Čabianske piesničky)

Rozchýrili moja mati,
že ma budú vidávati,
že nám šecsko, čo mi načín,
(každýmu sa veľmeľ páčín)

Vien, vraj, variť, piecť a prati,
piasta peknô plátno tkati,
no, aj ušiť na nedelu
peknú pre seba gecelu...

Natkala som peknô plátno,
ale čože mi je platnô?
keď sa vydat', milý Bože,
diovča `neska ťažko môže!...

Janko V Žořin
(Čabiansky kalendár 1933)

2. Temetés, halál

73. Virrasztáskor

Csabán még ma is megvan az a szokás, hogy halálesetkor a gyászházban a családtagok, szomszédok, ismerősök a funerátor-násznagy (starejší) vezetésével „virrasztanak”, vagyis gyásznépeket énekelnek, imádkoznak, vigasztaló beszédet hallgatnak. Régebben a virrasztás éjfélig is eltartott, amikor is a házbeliék a vendégeknek pálinkát, kenyeret és sajtot szolgáltak fel. A virrasztók azonban nem egyszer még éjfélt után is folytatták az ivást, s bizony megesett, hogy egyik-másik résztvevő komolyan elázott. Egyszer is egy öreg apóka – mikor már kifogytak az összes halotti énekből – megszólal:

– „Hanem tudjátok e mit, azt még nem énekeltük, hogy:
»Rászállt lepke a kiságra, lehullott a virágja!«”

A csabaiak kedves nótája volt ez valamikor. Eredeti szlovák formájában:

„Sadla muška na konárik, spadol z ňeho kvet...”

74. Mehet!

Egyik másik temetés alkalmával, mikor a halott mamókát koporsóban már kifelé vitték a házból, hogy a gyászkocsira helyezve elinduljanak vele a temető felé, a bepálinkázott apóka, tehát a „bánatos özvegy” a vasútállomás portására emlékezve eléggé vidáman vezényelt:

– „Na, Csorvás, Gerendás, mehet!”

75. Csabai mentalitás

Halotti virrasztáskor ott ül a rokonság a gyermektelenül elhalt nagynéni, Mari néni koporsója körül. Mindenki arcán ott ül az ilyenkor kötelező sötét bánat. A gyászoló unokaöccsök egyike azonban egyszer csak meglöki mellette ülő fivérének a könnyökét és súgja:

- „Te Jani! Hallottad, hogy a Mari néni átíratta a házát is, a földjét is?”
- „Ugyan kire?”
- „Erzsikére, a keresztlányára!”
- „Ki mondta?”
- „Erzsike maga mondta most!”
- „No, akkor tudod mit testvér? Egyetlen árva könnyet sem többé!”

76. Üzleties gondolkozás

N.N. városi úrnak zsidó nő volt a felesége. Amikor egyik újszülött gyermekük meghalt, nagy volt a bánatuk. A család barátai, jó ismerősök egymás után érkeztek részvérlátogatásra, s mindnyájukat a magyarul csak gyengén beszélő nagymama fogadta. Síró hangon panaszolta látogatóiknak a koporsónál:

- „Thetszik látni? A Thőke megmaradt, de a khamat, a khamat odavan!”

77. Aktuális ének

Békéscsabán a temetési szertartások egészen 1966-ig rendszerint a gyászháznál végeztettek. A szertartás kezdetekor a koporsót kivitték az udvarra, a körül helyezkedett el a család, a ház eresze alatt, s az udvaron szerte az ismerősök, a szomszédok, a többi gyászoló serege.

A koporsóval szemben a temetkezési vállalkozó sátort állított fel a szolgálattevő lelkész és kántor számára. A szertartás végén, miközben a koporsót az udvarról a gyászkocsihoz vitték, a sátorból az utcára induló kántor rendszerint a Békéscsabai Evangélikus Énekeskönyv 302. sz. énekének első versét énekelte:

„Már lemegyek az örömbé,
Paradicsomnak kertjébe,
A boldogultak helyébe”.

Egy nagy temetés alkalmával az egybesereglett hatalmas sokaság miatt a sátor kiszorult a téglázott udvarról, és a veteményes kert zöldegyásai között került felállításra. A szertartás végén a sátorból kilépve éppen a paradicsom-ágyason vágtunk keresztül, amikor felharsant a kántor éneke:

„Már elmegyek az örömbé,
Paradicsomnak kertjébe...”

Aktuális volt a szöveg.

3. Pillanatsfelvételek

A legsikerültebb fényképfelvételek úgy születnek, hogy a fotós a mit sem sejtő „alany” pillanatnyi helyzetét, villanásnyi mozdulatát, vagy arckifejezését kapja el.

Ilyen pillanatsfelvételek az alább következő történetek is, amelyek mind csabaiakról szólnak, vezetőkről és kisemberekről. Nem kapunk róluk részletes ismertetést, elemző jellemrajzot, hiszen életük egy-egy helyzetét, pillanatnyi magatartását, vagy elröppenő szavát rögzítik csupán a róluk szóló történetek, de ez is elegendő ahhoz, hogy eláruljon nekünk valamit abból, kik és milyen emberek voltak ők.

78. Az irigység netovábbja

Kovács Ludroven gyógyszerésznek szép tanyája volt a csabai határban. Gazdag, de meglehetősen önző és irigy ember volt a gyógyszerész. Nyáron rendszerint ott üldögélt a Fiume-szálló előtt, s ha szárazság volt, Istenhez sóhajtozott:

– „Istenkém, adj egy kis esőt! Istenkém, adj egy kis esőt!”

Jött is az eső, olyan igazi „országos” gyönyörűségesen megázott a föld. Egyik barátja odatelepedve Kovács Ludrovenhez, kedveskedve mondja:

– „No pajtás, örülsz ugye ennek a gyönyörű esőnek?”

De az epésen mordult rá:

– „Mi hasznom belőle, mikor máshol is esett?”

Csak annak tudott volna örülni, ha senki másnak nem terem, egyedül csak őneki.

79. Drága vacsora

Kocziszky Mátyás⁵² földbirtokos barátaival a Fiume-szálló éttermében üldögélt vasárnap délután. Nagy szárazság volt már régóta, reménykedve nézegette a gyülekező felhőket s este volt már, amikor nagy mennydörgés-villámlás között szép zápor kerekedett. Kocziszky, akinek Vandháton volt a birtoka, megszólalt:

– „Ha tudnám, hogy Vadháton is esett, most fizetnék nektek egy jó vacsorát!”

E kijelentés szöveget ütött a mindig tréfára kész Vidovszky Károlynak⁵³ a fejébe. Egy idő múlva felállt az asztaltól, kiment a szálló udvarára és az ott ácsorgó kocsisnak egyikét beöltöztette esőköpenybe, egyikét vödör vízzel leöntötte, s jó borralaló ígéretével arra kérte, menjen be az étterembe s jó hangosan keresse XY-t, aki persze nem volt jelen.

Amikor a vendégek látták a tetőtől talpig vizes embert, s megkérdezték honnan jött?

– „Vandhátról!” - azt felelte.

No, nekiestek ekkor a társaság tagjai Kocziszky Mátyásnak: Most aztán váltsa be ígéretét, fizesse azt a vacsorát! Kocziszky nem is vonakodott, afeletti örömeiben, hogy megázott a kukoricája, gavallérosan fizetett mindenkinek. Reggelig tartott a mulatság. S csak mikor reggel kissé kapatosan kikocsizott Vandhátra és látta, hogy mindenütt porzik az út alatta, akkor jött rá, hogy bizony jól megréfálták őt barátai. Drága volt a vacsora.

80. A kötélverő hazamenetele

A „Fiumében” a söntésben egy hosszú asztal a törzsvendégeké volt. A törzsfőnök pedig Bajcsy Gusztáv⁵¹. Az 1876-os nagy kolerajárvány idején tilos volt a gyülekezés. Mikor a járvány elmúlt, az asztaltársaság megmaradt tagjai újra összejöttek. Szamba vették a megmaradtakat, elparentálták az elhunytakat, s egyben megülték halotti torukat. Ez a kegyeletes művelet a késő éjszakai órákig tartott. Kilépve a friss levegőre, az egyik asztaltárs, aki történetesen kötélverőmester volt, semmiképpen sem tudott hazaindulni. Hiába igazították egyenesbe, hiába biztatták, csak nem indult.

Végre Bajcsy Gusztávnak mentő ötlete támadt:

– „De hiszen ez kötélvető!”

Ezért háttal állította a hazafelé vezető útra, s íme, az:

– „Indulj!” - vezényszóra a mi magyarunk szépen elindult és rák-, illetve kötélverő módján haladva minden baj nélkül haza is ért.

81. Kollégák

Kovan Endre ismert szabó volt a Kiss Ernő utcában. Nála varratott a csabai úri osztály. Persze vele is megtörtént, ami megesik, minden dolgozó emberrel, hogy egyik-másik munkája nem egészen sikerült. Így pl. nem sikerült az a nadrág sem, amit Lőrinczy tábornok készíttetett nála. A tábornok ettől kezdve, ha Kovan Endrével találkozott valahol, mindig így köszöntötte:

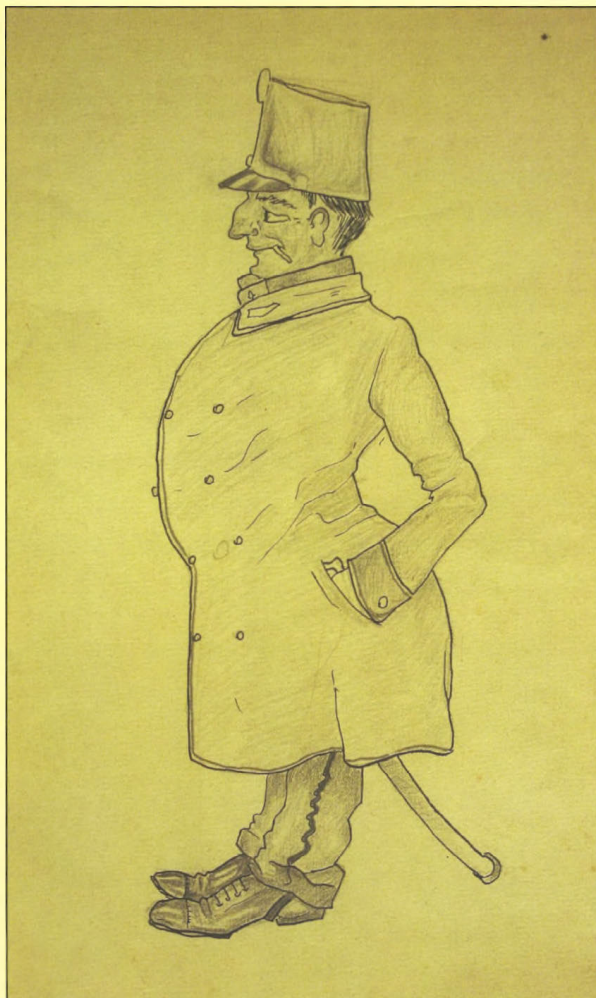
– „Jó reggelt, Kolléga Úr! Jó napot, Kolléga Úr!”

Kovan bácsi nem állhatta tovább a dolgot, egyszer csak megkérdezte:

52 **Kocziszky Mátyás:** A 19. században élt földbirtokos, Csaba egyik leggazdagabb polgára, aki 1875-ben halt meg. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

53 **Vidovszky Károly:** A 19. században élt csabai földbirtokos, akit 1890-ben főpénztárosnak neveztek ki. 1910-ben országgyűlési képviselőként, a csabai küldöttség tagjaként Budapestre ment, hogy elérjék egy új bankfiók nyitását. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

- „Tábornok Úr! Miért tetszik engem mindig »Kolléga Úrnak« szólítani?”
- „No, csak azért, mert én sem tudok nadrágot varrni, maga sem tud, így hát kollégák vagyunk” – hangzott a válasz.

82. A divat

Ugyanerről a Kovan Endréről szól a következő történet is.

Szeberényi Lajos Zsigmond³³ esperesnek is varrt nadrágot Kovan bácsi és hát, valahogy az sem sikerült.

Szeberényi ilyenformán közölte elmarasztaló kritikáját a mesterrel:

- „Mester Úr! Nem jó a nadrág. Szűk!”

A megbírált mentegetődzik:

- „Ugyan Esperes Úr, jó az a nadrág, csak hát most ilyen a divat!”
- „A divat lehet, hogy ilyen” – veti oda Szeberényi a szót – „de az ember segginek mégis csak benne kell lennie a nadrágban!”

83. Aranyoskám "Moj Zlatý"

Csaba nagytekintélyű alakja volt a régi világban dr. Omaszta Gusztáv⁵⁴ kir. közjegyző. A csabai paraszt félve lépett hivatalába, pedig nem volt goromba, szlovákul is szívesen beszélt az emberekkel, sőt öreget-fiatalt szeretett kedveskedve „Moj Zlatý”-nak „Aranyoskám”-nak szólítani. Ügyfelei mégis el-elszoruló szívvel hallgatták ezt a kedves beszédet, mert az terjedt el róla a városban, hogy ahányszor a közjegyző úr a tárgyalás során kiejti a száján az „Aranyoskám”-at, annyiszor egy aranyat fog honorárium címén felszámolni ügyfelének.

84. Jogos mérgelődés

Fiatal kereskedősegédek, (köztük Szelner Tóni és Karácsonyi Jóska) egy nyári vasárnap délután az alsóvégi zsiliphez mentek fürödni. Fürdés közben néhány apró halat fogtak, s egy üres konzerves dobozba rejtették. Fürdés után betértek a közeli kocsmába, amelynek tulajdonosa Varga József volt. Egy liter bort rendeltek. A kocsmáros kihozta a bort, elmegy. Karácsonyi Jóska beleönti a borba a halakat. A kocsmáros után kiáltanak:

– „Józsi bácsi, jöjjön csak!”

Bejön. Mutatják neki a bort. Nézi, vizsgálja, majd megragadva az üveget szótlanul kimegy a söntésből. Kintről behallatszik a veszekedése, amint mérgesen szidja családját:

– „A fene evett volna meg benneteket, nem megmondtam már elégszer, hogy nem a Körösből keverjetez vizet a borba, hanem a kútból!”

85. A pikula

A gyulai őszi vásárnak vége. Esteledik. A vásárosok csomagolnak. Fábry csabai szűrszabómester úr is pakolja a cifra szűrőket a hatalmas vaspántos ládába. Ott áll már a kocsi is, saját kocsi, saját lovakkal. A gyulai magyarok ez időben szerették csúfolni a csabai tótokat. Most is, hetyke gyulai legények meghallva, hogy Fábry mester a segédjével tótul beszél, ingerkedni kezdtek:

– „Bácsi! Van eladó pikulája?” (A fából készült kisfurulyákat rendszerint szlovák vásárosok árulták.)

– „Van fiacskám, hogyne volna!” - mondja szelíden a mester. Majd megragadva a csúfolkodó gallérját, odacipelte őt lova farához és orrát jó párszor beleverve a ló hátuljába csendesen ismételteti – kissé tótos akcentussal, de magyarul, hogy a legényke is megértse:

– „Itt a pikula, fújál bele!”

86. Szűrszabó himnusz

Virágzó iparág volt a múlt században a szűrszabóság. Csabán is sok szűrszabómester volt, köztük a legtekintélyesebb: Fábry, Fábry Sándor⁵⁵ volt főispánnak és Fábry Károly⁵⁶ volt országgyűlési képviselőnek a nagybátyja. Hatalmas, erős ember volt Fábry mester. Ékes csabaisággal beszélt a magyar nyelvet, de érzésében valóban magyar volt és negyvennyolcas.

Ez volt a kedves nótája:

„Ety leán hedek küzöt
Etyedől csak pávát ürzöt.
Jutik hozá vüveninek:
Három szűrszabó legimek.”

Helyes magyarsággal:

Egy leány hegyek között
Egyedül csak pávát őrzött.
Jöttek hozzá jövevények:
Három szűrszabó legények.

⁵⁵ **Fábry Sándor** (1859–1917): Békéscsabán és Szarvason végezte gimnáziumi tanulmányait, majd Pesten folytatott jogi tanulmányokat. 1883-ban Békés vármegye másodaljegyzőjének, majd 1889-ben főjegyzőnek választották. Néhány év múlva, 1894-ben lett Békés megye alispánja, 1906-tól pedig Békés vármegye főispáni tisztségét töltötte be. Tisztségéről 1907-ben mondott le, amikor megválasztották az Arad-Csanádi Egyesült Vasutak elnök-igazgatójának. A következő évben testvérével, Fábry Károllyal együtt nemességet nyertek el.

⁵⁶ **Fábry Károly**: Fábry Sándor testvére, gimnáziumi tanulmányait szintén Csabán és Szarvason végezte. Az eperjesi jogi tanulmányok után, ügyvédi irodát nyitott Békéscsabán, majd 1905-től a gyomai választókerület képviselője volt. A város közügyeivel kapcsolatban számos írása jelent meg, többek között A csabai nagy árvíz és egyebek, Tallózás Csaba múltjából és a Csabai élet című munkái.

87. Sztraka, a céllövő

Déliidő volt. A szarvasi kövesutat javító munkások a Kismegyer- tanyai iskola árnyékában ebédeltek. Közöttük van az iskola tanítója, Bohus László⁴⁴ is. Ebéd után megindul a beszélgetés. A szót Vasas útkaparó viszi. Éppen Sztraka⁵⁷ főszolgabíróról van szó.

Egyszer is éppen vadászni voltunk. Én is, mint hajtó. Amikor elvégeztük az első kört, letelepedtünk enni. Miután elláttam magam, rágyújtottam a pipára. Tudjátok, csak olyan garasos pipa volt. Egyszerre csak megjelenik Sztraka, kezében puska. Rám kiált:

– „Dobd fel azt a pipát!”

Feldobom, céloz, durr! Csak úgy repültek szanaszét a cserépdarabok.

– „Itt egy korona!” – hajította elém. Mert hát ilyen ember volt az az öreg Sztraka.

88. Párizs

Párizs kutya volt. Közönséges, korcs, de nagy becsben tartott kutya. Gazdája, bizonyos Frnda, jómódú agglegény és különc. Kuttyája mindenhová elkísérte.

Frnda nem volt templomjáró. Egy vasárnap mégis valahogy betévedt a templomba. Azonban elég későn, mert Koren³⁰ lelkész már az ígét hirdette. Ez azonban nem zavarta Frnda barátunkat, hangos léptekkel, s meglehetősen nagy zajjal tolatott az első padok felé. Párizs utána. Koren félbeszakította a beszédét. S jól ismerve Frnda lelki beállítottságát – amint az leült az első padba a Párizs a lábaihoz heveredett – folytatólag beleszótt a prédikációjába, hogy vannak hívek, akik még azt sem tudják, hogy mikor kezdődik az istentisztelet, de ha már későn jönnek, tartásuk kötelességüknek szerényen, csendesesen meghúzódnak az utolsó padban stb. stb. A fejmosás még javában tartott, amikor Frnda feláll helyéről, s flegmatikusan, de elég hangosan odaszól kuttyájának:

– „Gyerünk Párizs! Mit fogjuk itt hallgatni ezt a locsogást.”

89. Téves számítás

A fiatal Wenckheim Béla⁵⁸ gróf belebolondult egy szép polgárlányba, a grófi szülők azonban nem akarták fiuknak megengedni, hogy elvegye. A fiatal gróf hát odaáll apja elé, és komor arccal kijelenti: Ha nem veheti el H. Ilonkát, akkor öngyilkos lesz. Biztos volt benne, hogy az így megrémített apa sietve adja majd beleegyezését a házassághoz. Mily nagy volt azonban meglepetése, amikor az öreg gróf – aki rosszul beszélt magyarul – lakonikus rövidséggel csak annyit mondott:

– „Úri ember nem mond ilyet, csak tesz!”

57 **Sztraka György:** 1883 és 1903 között Csaba főszolgabírója volt. 1903-ban, 75 éves korában saját kérésére nyugdíjazták. 1904-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki közszolgálati munkásságáért. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

58 **Wenckheim Béla** (1811-1879): Jogi tanulmányokat folytatott, 30 éves korában már Békés vármegye alispánja, majd 1848-ban főispánja lett. Az 1860-ban létrehozott Békésmegyei Gazdasági Egylet megalakulásában részt vett, majd annak első elnöke lett. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

90. Nagyon tisztességes

Réthy Böske szép, de gyöngye tüdejű lányka volt. Férjhez ment s ikrei születtek. Az orvos és a család is félt, hogy két kisbaba szoptatása káros következményekkel járna egészségére, hát határozatba ment, hogy dadát kell keríteni.

Mindenki megfelelő szoptató dada után kutatott. Az orvos volt a legszerencsésebb. Egy napon örömmel nyitotta rá az ajtót a családra

- „Van már dada!” kiáltással. A család tagjai mind lelkesedve vették körül, s faggatták, kicsoda, milyen, hová való az új dada? Az orvos nem győzte dicsérni:
- „A kiszemelt dada egy nagyon erős, nagyon egészséges és „nagyon tisztességes” 16 éves dobozi lány.

91. Szabályozható süketség

Vidovszky Kari⁵³ bácsi földbirtokos, sokáig volt agglegény. Végül mégis csak megnősült. Egyébként süket volt, de azért amit akart, azt mindig meghallotta.

Egyszer is Réthyéknél volt egy nagy társasággal együtt. A férfiak külön kártyáztak egy sarokban, köztük volt Kari bácsi, az asszonyok a szoba másik végében ramliztak. A háziasszony valami jó pletykát hallott N. csabai úrról, hogy bizony félrelépett az illető, s ezt nagy suttogva meséli asszonytársainak. Amikor egyszerre csak a szoba túlsó sarkából megszólal a „süket” Kari bácsi:

- „Ejnye, ejnye! Eddig azt hittem, hogy két hűséges férj van Békéscsabán, s lám-lám, most már egyedül maradtam.”

92. Lepény történetek

Közismert és közkedvelt egyéniség volt Békéscsabán Lepény Tamás⁵⁹ hentes. Gyermektelen, de házasember volt, feleségéről kialakudott „szabadnapja” volt csütörtök. Nagyon tudott neki örülni. Ezért ilyenkor, csütörtökön reggel, ahogy kinyitotta szemét, azonnal vidáman rázendített a zsoldárra:

– „Az örömnapi ránk virradott!”

S ha felesége még aludt, rászólt:

– „Mici, te tercelj!”

93.

Ugyancsak róla, Lepény Tamás bácsiról szól a történet, hogy egy ilyen „örömnapi” este a Zhoreny (Leégett) Jóska kocsmájában mulatott. A cigány előtt állva teli tüdővel fújta (nagyon jó hangja volt):

– „Vágyom egy nő után! Egy nő után kerget a vágy!”

Nem vette észre, hogy az ajtón közben belépett a kocsmába Mici néni, a felesége. Mici néni hátulról férje vállára tette kezét s csak annyit mondott:

– „No, ha annyira vágysz, akkor gyere haza!”

És Tamás bácsi szépen megfordult és engedelmesen hazament.

94.

Ugyancsak vele történt, hogy egy ilyen „örömnapi” után hajnalban, teljesen elázva vetődik haza. Felesége, miközben vetkőzteti, őszinte aggodalommal kérdezi:

– „Jaj, hogy is tudtál ilyen állapotban hazatalálni?”

– „Ó,” – felelte –, „egy jó barátom, egy nagyon régi jó barátom vezetett haza, a neve most nem jut az eszembe. De Mici! Gyorsan nyisd ki az ablakot, nézz utána, hátha te megismered!”

95. Kellett ez neked, Lajos?

Dr. Szeberényi Lajos Zs.³³ esperesnek és Ádám Gusztáv⁶⁰ városi mérnöknek Fényesen volt földjük. Nyári időben gyakran jártak ki gyalog, a Körös-parton sétálva.

Egy ilyen alkalommal látják, hogy Maczák Likerecz György¹⁹ bíró uram, akinek a túlsó oldalon volt a szőleje és gyümölcsöse, (a VI. kerület akkor még nem volt beépítve és hidak sem voltak a Körösön) egy deszkákból összetákolta rozoga alkotmányon tutajozik át.

Szeberényi megszólítja:

– „Nem fél bíró uram, ilyen rozoga alkotmányon hajókázni ilyen nagy vízen?”

59 **Lepény Tamás:** Hentesként dolgozott Békéscsabán a 19–20. század fordulóján. 1912-ben jött létre a békéscsabai Előre Munkás Testvezető Egyesület labdarúgócsapat, melynek szervezésében komoly szerepet játszottak a kisiparosok, valamint iparos- és kereskedősegedek, többek között Lepény Tamás hentes is. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

60 **Ádám (Áchim) Gusztáv:** Városi mérnökként dolgozott Csabán. Tervei alapján újjátották fel a csabai liget pavilonjait 1865-ben. 1894-ben áttervezte a Fiume Szálló homlokzatát, így nyerte el a ma is ismert külsejét. 1897-ben a terve alapján épült fel Békéscsabán az első óvoda. 1918-ban a Békéscsabai Fürdő Részvénytársaság létrehozását támogatta, egyik alapítójának tekinthető. Szintén ebben az évben lett Békéscsaba város, melynek képviselő- testületi tagja volt. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

– „Amikor én olyan fiatal voltam, mint a Nagytiszteletű Úr” – válaszol a bíró – „csak elővettem a füttyülőmet, megszorítottam és úgy átpisáltam az ilyen vízen, mint a pinty!”

Ádám Gusztáv kárörvendve jegyezte meg:

– „Kellett ez neked Lajos?”

96. Weisz a mennyországban

Weisz Fülöp csabai származású pesti vigéc volt, 48-as cipőt és hosszú, angol szakállt viselt. Blau Béla⁶¹ pedig csabai divatáru-kereskedő volt, aki Weisztől sohasem vásárolt semmit. Egy forró nyári délután, legjava uborkaszegzonban, Weisz elindul hatalmas kofferjaival üzleti körútjára. Az ingujjra vetkőzött Blau az üzletajtóban áll s meglátva Weiszt, barátságosan invitálja, jöjjön be és mondjon néhány új pesti viccet. Weisz sok dolgára hivatkozik, de mert Blau erőszakoskodik, végre is enged, int a koffereit szállító „piaci légy”-nek, hogy várjon. Bemegy az üzletbe, felül a pultra és rákezdi:

⁶¹ **Blau Béla:** Csabai divatkereskedő a századforduló ideje alatt. Ebben az időben a Fő téren divatkereskedést üzemeltetett, ahol kedvező áron lehetett beszerezni a divatáru mellett, játékokat és ajándéktárgyakat. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

- „Tudja Blau! Az éjjel csodálatosan szép álmom volt. Fent jártam a mennyországban. Maga Szent Péter vezetett. Nem tudtam betelni a gyönyörűségekkel. Hanem egyszerre csak baj lett. Csikarni kezdett a hasam. Nézek, nézdegelek, sehol egy zöld házikó. Végre is, szégyen nem szégyen, Szent Péterhez fordulok.”
- „Gyere fiam!” - mondja s elvezetett egy lyukhoz.
- „Mondja Blau! Maga nem szokott előbb belenézni, mielőtt leül? Mert én igen.”

Azt mondja Blau:

- „Dehogy nem! Mindig belenézek, sőt, ha már elvégeztem a dolgom, akkor is!”
- „No látja” – mondja Weisz – „hát én is belenézek, s meghökkenve megállok.”

Észreveszi Szent Péter s kérdi:

- „Mi baj van Fülöp fiam?”
- „Jaj, Szent Atyám, nem lehet, éppen a Blau kopasz feje van a lyuk alatt!”
- „Fülöp fiam, Fülöp fiam! Nyugodtan sz..hatsz annak a fejére, úgy sem vesz tőled soha semmit!”

Azzal leszállt a pultról s kísértelt az üzletből. Blau nem invitálta boltjába Weiszt soha többet.

97. Perza históriák

Humoros ember volt Perza. Foglalkozására nézve kőműves, de ügyes gipszfigurákat is készített. Kertbe való díszeket. Róla szólnak az alábbi történetek:

Egyszer a Körösön tilosban horgászott. Csendőrök jönnek, s ravaszul, keresztkérdéssel firtatják:

- „No öreg, fogott e már valamit?”

Perza tettetett gorombasággal felel:

- „Ne azt kérdezzék, hogy fogtam e valamit, hanem azt, hogy van e igazolványom?”

No, ennek biztosan van, rendben van a szénája – gondolták a csendőrök – s békésen tovább ballagtak. Perza is békében halászgatott tovább.

98.

Máskor ugyan ő, háza előtt az utcai árokparton ül, s horgot lógat a száraz árokba. A járókelők csodálkozva nézik és kérdik:

- „Mit csinál itt Perza bácsi?”
- „Látjátok, horgászom!”
- „De hiszen itt, a száraz árokban nem fog semmit!”
- „A Körösön sem fogok én semmit!”

99.

A háború alatt rekvirálók járták a tanyákat. Már a szomszédban voltak. Perza egy oldal szalonnával a karjaiban rohángál fel-alá a szobában, az udvaron. Jó lenne elrejtteni valami biztos helyre. De már nincs idő. Felesége sűgva jelenti:

- „Itt vannak már!”

Perza hát belöki a szalonnát a konyhaajtó mögé, s indul a rekvirálók elé:

- „Mit keresnek?”

Azok: „Mindent, ami szem! Búzát, árpát, rozsot, zabot. De a tengerit sem vetjük meg.”

- „Miért nem mondták meg ezt előre, most nézzék, hogy összezsíroztam az ingemet, ruhámat, mert én a szalonnát akartam eldugni!”

100. A különleges szipka

Áchim F. János⁶² (Á. Mihály mérnök apja) nyílt házat tartott, gavallér ember volt. Barátai gyakran ültek vendéglátó asztalánál. Atyafiságos viszonyban állott Okos György kömívessel is (Csillag u.), aki jóformán minden nap megfordult nála, mint afféle hátramoszdító.

Egy disznótor alkalmával, a férfiak (böllérek) délután öt óra tájban befejezván munkájukat, bevonultak a tisztaszobába borozgatni. A házigazda előveszi a trafikos ládát s szivarral, cigarettával kínálja őket. Okos György, aki különben szuszka, azaz fufnyos volt, egy pántlikás szivarra (Hegalitas) gyújtott, majd egy szipkát is kért a házigazdától.

– „Várjon csak Gyuri bácsi, mindjárt hozok magának.”

Ezzel átmegy a hálósobába és kihoz onnan egyet. Átnyújtja neki. Gyuri bácsi nagy szakértelemmel vizsgálgatja, majd beledugja szivarját, s azt nagy élvezettel szíva megszólal:

– „Hát, Janikám, csak ügyes ember vagy, hogy annyi mindenféle különleges holmid van, mint ez a szipka is! Hol szerezted?”

⁶² **Áchim János:** 1884-ben az előjárósági választásokon esküdtnek választották meg, majd 1887-ben albírónak. 1885-ben a Békés-Csabai Ipartestület alakuló ülésén jegyzőnek választották. (Gécs Béla: *Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békés-csaba, 2008.*)

- „Hej, Gyuri bácsi, biz’ ez nem akármilyen szipka, ebből »fenék« szivarozott!”
- „Hú! Hogy a fene ette volna meg! Talán csak nem?”

Azzal odavágja a szipkát a földhöz, de a szivart tovább szívja. A „különleges szipka” ugyanis egy irrigátorról került le.

101. Jó fajta

Tomkáké iparosok voltak. Asztalosok. De azért Tomkáné apró jószágot is nevelt: csirkét, kacsát, libát. Egyszer libatojásokat ültetett, két hét múlva átvilágította, de úgy látta, hogy rosszak, ezért az inassal eladatta őket a piacon.

Újabb két hét múlva az az asszony, aki megvette a tojásokat összetalálkozik Tomkánéval, és már messziről kiáltja:

- „Ugyan kedves Tomkáné asszony, nem tudna nekem még eladni azokból a tojásokból.”
- „Miért?”
- „No, mert az valami egészen rendkívüli, kiváló fajta. Elültettem a magától vett tojásokat, és két hét alatt mindegyikből kikelt a kis liba.”

Tomkáné hangosan siránkozik:

- „Jaj! micsoda kár ért engem!”

102. „Csak”

Ez még az „Evangélikus Békéscsaba” korából való.

Tanyasi gazda utazik a városba. Amikor a telekgerendási állomásra ér, megkérdi a jegykiadó baktert:

- „No, van valaki?”
- „Á” – mondja az –, nincs senki, csak egy katólikus.”

103. Bátorítás

Csaba nagyközség utolsó bírása, Áchim László⁶³ malomtulajdonos, szintén jellegzetes alakja volt Békéscsabának. Gyakran felöntött a garatra. Vele történt az Ipartestület kocsmájában, mely ott volt, ahol most a Vegyvizsgáló-állomás van a Kossuth téren, idősebb korában, amikor már nem igen volt férfiúi természetének birtokában, hogy amikor jól beivott, kitámolygott az utcára, s megkapaszkodva az egyik fában el akarta végezni a folyóügyeit. De sehogy sem találta a „vízcsapot”. Hiába kotorászik, keresgél, sehol semmi. Végül is könyörgésre fogja a dolgot. Szelíd, kérlelő hangon megszólal:

- „Ugyan már... gyere... ne félj, ... hiszen csak vizelni akarok!”

63 *Áchim László* (1869–1927): 1915 és 1918 között ő volt Csaba utolsó bírása. Gőzmalom-tulajdonos és ipartestületi elnök is volt. Hivatali ideje egybeesett az első világháborúval, és 1917-ben elkísérte Bukovinába azt az élelmiszerszállítmányt, melyet a 101-es gyalogezred katonáinak gyűjtöttek össze. 1918-ban az egyik alapítója volt a Békéscsabai Fürdő Részvénytársaságnak. Miután 1918. november 23-án Békéscsaba várossá alakult, megbízatása is lejárt. 1927-ig a képviselő-testület tagja és a Békés Megyei Kereskedelmi Bank igazgatója volt. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

104. Misszionálás

P.M. békéscsabai kőműves hitetlen ember volt. Súlyos beteg lett, rettenetesen szenvedett, de nem tudott meghalni. A felesége, ki őszintén vallásos lélek volt, kérte őt, hogy vegyen betegágán úrvacsorát. De ő azt válaszolta, hogy csak akkor vesz, ha „az öreg Szeberényi”³³ (az esperes) stráfkocsin jön ki hozzá. Laczó Erzsike néni gyermektelen asszony volt, éppen azért ráért mások gondjával is törődni. Ha valahol baj volt, ő ott mindjárt megjelent, tanácsolt s ezt tudva róla, sokan meg is kérték őt egy-egy nehezebb problémájuk elintézésére.

Nos, nagy gondjában P-né asszony is Laczónéhoz fordult:

- „Jaj, Erzsike! Ez az én öregem oly nagyon beteg, de hiába kérem őt, hogy vegyen úrvacsorát, csak nem akar. Te olyan szépen tudsz beszélni Erzsike, gyere el hozzánk és vedd rá őt!”
- „Jó! Elmegyek!”

El is ment Laczóné P-ékhez és szépen kezdte:

- „Ugyan Miska! Végy úrvacsorát! Hadd jöjjön ki valamelyik lelkész, hidd el, könnyebb lesz neked és lehet, hogy még meg is gyógyulsz.”

De Mihály csak a magáét fújja:

- „Ha az öreg Szeberényi stráfkocsin jön ki, akkor veszek, másképp nem!”

Beszélt, beszélt Laczó Erzsike néni a beteg szívére mézes-mázos szavakkal, de az továbbra is csak a magáét hajtogatta: Csak ha stráfkocsin jön!

Ekkor Laczóné fordít egyet a beszéd stílusán és most már egészen más hangon folytatja:

- „Te Mihály! Hát Te olyan komisz ember vagy? Olyan Istentelen? Nálad hiába minden szép szó? Hát akkor dögölj meg, mint egy kutya!”

És folytatta, folytatta Erzsike néni, míg végül is a beteg nem győzve tovább hallgatni a szóáradatot, megszólalt:

- „Erzsike néni... hagyja abba ... inkább jöjjön az öreg Szeberényi!”

105. A dominikánus

Áchim Pál (Á. Károly tanár apja) vendéglős volt. Kitűnően dominózott. Egyszer Pestről egy szenvedélyesen és kitűnően dominózó vigéc érkezett, aki a „Fiuméban” szállt meg. Sorra verte a vele dominózókat. Mikor már minden ellenfele a porondon hevert, nagy fennhéjázással kérdi:

- „Hát csak ilyen játékosok vannak Csabán?”

Páger Pál pékmester e szavaktól csabai becsületében megsértve érezte magát, áthívatta hát a vigéct Áchim vendéglőjébe. Áchim és a vigéc leültek játszani. A vigéc fórt ad, Áchim megveri. A vigéc csodálkozik. Egálban játszanak, Áchim újra nyer. A vigéc még jobban csodálkozik. Most Áchim ad a vigécnek fórt, s újra a vigéc veszít. Most már nem hogy csodálkozik, hanem egészen le van törve. Páger pékmester diadalmasan felkiált:

- „No, mit szól ehhez Uram? Áchim Pált nem lehet megverni. Ő egy valóságos dominikánus!”

106. Ez már nem rendes dolog

N. apóka (a mellékneve „Pupkos”, azaz „Pocakos”) 1944 szeptember végén, azon a napon, amikor az angolok Csabát bombázták, reggel kocsiján bejött tanyájáról a városba, daráltatni a hízók számára. Úti élményéről később a következőképpen számolt be Gálik János²³ igazgatótanítónak.

„Befogtam a kocsiba egy kancát, meg egy csikót és elindultam Csabára daráltatni. Egyszer csak látom ám, hogy jönnek a repülő, mint a darazsak s azzal már is eregetik bombáikat, csak úgy reng a föld alattam. A kanca nyerít, a csikó ágaskodik, farol... Asszonyok, gyerekek sikongatnak, házak omlanak össze körülöttem... No, mondom magamban, nekem biz' ez sehogy se tetszik, ez már nem rendes dolog!”

107. Gazdák egymás között

A kerek-tanyai iskolába véget ért az istentisztelet. A férfiak nem szélednek szét azonnal, az udvaron beszélgetnek. Az egyik, fukarságáról ismert gazda panaszkodik:

– „Nem tudom, mi van a tehenemmel. Elapadt. Nem ad tejet.”

Kerekes János csendesesen megjegyzi:

– „Hát bizony, a tehen nem adja le a tejet csak úgy szerelemből, mint az asszony. Annak abrak is kell!”

108. A fene azt a masinisztát!

Ez még abból az időből való, amikor kisvasút járt a városban, vagy ahogy mi neveztük: „a motor”. Bielik bácsi, ki targoncán fuvarozott, egyszer is betért, a kitérő melletti „Bárány”-ba egy pohár italra. Targoncáját kint hagyta az utcán, sajnos, a kisvasút síneihez közel. Így aztán a motor elkapta és összetörte a targoncát. Bielik kirohan a kocsmából, s amikor látja a kárt, átkozni kezdi:

– „A fene ette volna meg azt a masinisztát, nem is volt útjában a targonca, de ő szándékosan arra került, hogy nekem kárt okozzon.”

109. Kimaradt a munkából

Disznóvágás volt Maczákéknál, kiknek több vejük is volt. Akkoriban az a rend járta, hogy mindig a legfiatalabb vő dagasztotta teknőben a kolbásznak való húst. Több disznó esetében ez elég fárasztó munka volt.

Maczákék legfiatalabb veje szerette az itókát. Most is már reggel jól beszívott a pálinkából. Amikor előszólították, hogy már dagasztani kell, odaállva a teknő mellé öklendezni kezdett.

– „Jaj! El onnan gyorsan!” – kiáltott riadtan Maczákéné. – „Még behány kolbászhúsba!”

Nagy nehezen elzavarták a teknőtől. Így hát szerencsésen kimaradt a munkából.

110. Akit kiharangoztak

A sopronyi Dorkovics bácsi szívesen elidőzött a kocsmába. Egyszer is Csorváson reggelig ivott, s húzatott magának. Hajnali három előtt a harangozó is, látva a világosságot, betért a kocsmába.

Dorkovics: „Hallod-e, harangozhatnál nekem is. Ezek kimuzsikálnak, te meg kiharangozhatnál.

Harangozó: „Megteszem szívesen, ha fizetsz egy féldecit.”

Dorkovics fizetett, a harangozó megitta, de mindjárt sürgetni is kezdte a vendégül látóját:

– „Gyorsan fogjon be, induljon, mert mindjárt üti a hármat!”

Dorkovics ki a kocsmából, fel a kocsira, közibe csap a lovaknak, s abban a pillanatban megszólal a toronyból a hajnali harangszó.

Dorkovics haláláig dicsekedett azzal, hogy őt kiharangozták, amikor Csorvásról haza indult tanyájára.

4. Ügyefogyott alakok

Minden helységben akad egy-egy „falubolondja”, ügyefogyott figura, aki a falu képéhez tartozik, s akiről rendszerint különféle történetek forognak közszájon.

Voltak ilyen ügyefogyott figurák Csabán is, róluk szólnak az alábbi történetek.

111. Csabai eszkimó

Volt Csabának egy falubolondja. Orechár Janonak hívták. Napközben mindig az utcán kószált, éjjel pedig a Felsővégi temetőben, az Urszinyi kriptában aludt. Egyszer egy fatolvajt, aki éjszaka ment a temetőbe fejfákat lopni, valósággal halálra ijesztett.

Történt aztán, amikor Sztraka Gyuri⁵⁷, a hírhedt csabai főszolgabíró fölment Pestre a millenniumi kiállításra, hogy az ott található sokféle érdekesség között látott egy eszkimót is. Mikor megnézte, föltűnt neki, hogy az eszkimó hirtelen elkezdett pislogni. Sztraka tovább ment, de a dolog nem hagyta nyugodni. Visszatért hát, még jobban megnézte magának az eszkimót, s lám, most már egészen riadtan pislogott.

– „Jano!” – kiált rá Sztraka. – „Hát te vagy az?”

– „Én Főbíró Úr, kirem szipen.”

– „És mi a fenét csinálsz te itt?”

– ”Halat eszek napszámba!” – felelte a kérdőre vont.

(Jano feladatai közé tartozott ugyanis az is, hogy nyers halakat nyeldessen – illő fizetségért – a nézők szórakoztatására.)

112. Obonás Miso bácsi

Obonás Miso bácsi a jobb gazdáknak vizet hordott az artézi kútról. Akkor még a cserépkannák divatja járta, s ő az egyiket bizony eltörte.

Arra jön egy ember, szól:

– „Miso bácsi! Eltörött az egyik kanna!”

Miso: „A kanna még csak-csak, de elfolyt a víz, ami pedig a Machalikéké lett volna!”

113. Lakásgond

Vidékről beszármazott analfabéta ember volt Iván. De rettentően nagy politikus. Rendszerint ott ácsorgott ő is az emberpiacon a munkát keresők között, de ő munkát sose vállalt. Nem szeretett dolgozni. A hosszas ácsorgás, várakozás közben rendszerint felolvasott valaki a Friss Újságból egy-egy írást. Aki olvasta, legtöbbször nem értette, de ott volt Iván, ő a hallottakat azonmód, kapásból megmagyarázta. Ez az Iván – éppen mert nem szeretett dolgozni – később bekerült a Szegényházba. Egyszer Hancsovics⁶⁴ alispán, aki tótul is tudott, vizsgálatot tartott a szegényházban, milyen az ellátás, a gondozottakkal való bánásmód? stb., stb. Ivántól is megkérdezte hát:

- „És te Iván, meg vagy elégedve?”
- „Nem én!” - felelte a kérdező.
- „És miért nem?”
- „Mert a levesek nagyon ritkák! A gondnok jóban van a szakácsnővel!”
- „No, de Iván” – mondta neki az alispán, – „ha ennyire nem vagy megelégedve: Szökj meg!”
- „Szökj meg! Szökj meg!” - fortyan fel Iván. – „Könnyű mondani, de hol a kutya s...ben fogsz lakni!?”

114. Kié a hatalom?

Dadogó ember volt Mazán Gyuro. A felesége nem egyszer abrichtolta őt. Egyszer is Gyuro barátunk az ágy alá bújt felesége elől, s amikor az lábánál fogva kifelé ráncigálta őt, Gyuro az ágy alól fenyegetődzve kiáltotta:

- „Mmmajd mmeglátod, ho-hogy mmmégis csak eenyém a ha-hatalom!”

115. Fiúi kegyelet

A múlt század végén két fogorvos volt Csabán: dr. Simkó és dr. Révész⁶⁵. Ebben az időben a szellemi fogyatékosokat, ha nem voltak közveszélyesek, a városi szegényházban gondozták.

Bizonyos Jano is idejutott, aki borzasztóan szerette a mákos és brindzás *haluskát*, ami pedig ritkán szerepelt a Szegényház étlapján. Jano anyja hát minden szombaton (Csabán ez a *haluskás* nap) vitt neki egy tetőzött lábossal.

Egyszer is megjelent a mama a *haluskával*, feje bebugyolálva, csak a szeme-orra látszott.

- „Mi baja anyám?” - kérdi Jano részvétellel. – „A fogaim fájnak, egész éjszaka nem aludtam miatta.”

Jano, miután bekebelezte a haluskát, visszaadta a tálát, jólelkűen biztatni kezdte anyját:

- „Aztán menjen ám el anyám a Révész úrhoz, adjon a fogaira valami kutyaf...át.”

64 **Jancsovics Pál** (1817–1894): Nem Hancsovics, hanem Jancsovics Pál volt Békés vármegye alispánja 1871 és 1894 között. 1843-ban nevezték ki Békés vármegye tiszteletbeli jegyzőjének, majd 1847-ben már országgyűlési tudósítóként dolgozik. Egy évvel később már táblabírónak nevezték ki. (*Békés vármegye alispánjai. Magyar Nemzeti Levéltár Békés Megyei Levéltára*)

65 **Dr. Révész (Reisz) Fülöp** (1852–1944): 1892-ben költözött családjával együtt Csabára, ekkor nyitotta meg fogorvosi rendelőjét, és nevét Révészre változtatta. Az 1920-as években megírta a csabai zsidó közösség történetét, ugyanakkor életmódban és nevelésben nem követte a zsidó szokásokat. Származása miatt, 1944-ben (92 évesen) az Auschwitzba tartó vonaton volt. (*Farkas János László: Dr. Révész Sándor Békéscsabáról, 2007/1-2. szám*)

VII. Édes anyanyelvünk

Az országban sokaknak jelentenek igaz gyönyörűséget Lőrincze Lajos Édes anyanyelvünk című rádió és tv. adásai. Nemcsak azért, mert olyan kedvesen, szimpatikusan ad elő, hanem főként azért, mert előadásai nyomán az ember előtt valóban feltárul a magyar nyelv, édes anyanyelvünk sok szépsége.

Nos, ha a csabai nyelv nem is felel meg mindenben a Lőrincze-féle szigorú követelményeknek, és ha némelyek meg is botránkoznak magyartalanságain, keverék-voltát, (szlovák-magyar) nekünk csabaiaknak így is kedves, hiszen „édes anyanyelvünk”.

Alább majd látunk néhány példát ebből a páratlan, egyedülálló nyelvből. (Sajnos, nyelv- és szójátékokról is esvén szó, nem mindegyik szöveget lehet a magyarban is visszaadni.)

116. A hivatali nyelv

A csabai ember szeret szlovákul beszélni, de ez a szlovák nyelv egészen sajátos, különös nyelv. Nemcsak azért, mert pl. a szóvégi y helyett mindig e-t mond, tehát: „*zsene plakale, krave rudale, psze styekale*”, hanem még inkább amiatt, hogy a csabai a maga szlovák beszédét igen erősen keveri a magyar szavakkal. Országszerte ismert, szinte szállóigészerű a csabaiak szájából adott mondás: „*Tájgyeme na kergát vízállás megtekintovaty.*”

Különösen hemzsegnék a magyar szavak a csabaiak beszédjében olyankor, ha valamilyen hivatalos ténykedésről, eljárásról esik szó. És ez nemcsak ma van így, már a múlt század közepén említi Haan Lajos lelkész ezt a példát:

„*Pányi képviselovia na választmányi gyilis ten vigzis donieszli zsebi sza tűzfale zvizsgázovale a gdo má planí, zseby sza zbintetovav.*” (Képviselő urak a választmányi gyűlésen azt a végzést hozták, hogy a tűzfalak megvizsgáltassanak, s akié rossz, azt megbüntettesék.)

Vagy a kisbíró, doboláskor: „*Dáva sza na známoszty, zse u alispáni hivatale edon utkapró álás jeszto, öresedésbe. Gdo kce ten álás elnyerovaty, nag sza érdekléduje u szolgabíró hivatale, tan dosztane felvilágosítás.*” (Magyarul: Közhírré tetetik, hogy az alispáni hivatalnál egy útkaparó állás van üresedésben. Aki elnyerni kívánja, érdeklődjék a szolgabírói hivatalban, ott kap felvilágosítást.)

117. Csütörtök

Kirner (később Kincses) Gusztáv 1927-ben került a csabai evangélikus gimnáziumhoz vallástanárnak. Sült magyar volt, de csakhamar annyira megszerette Csabát és annak népét, hogy elhatározta: ő is

megtanul szlovákul. Szalany (később Solymár) Pál⁶⁶ hitoktató lelkész barátjától vette a nyelvórákat. Nagy lelkesedéssel és szorgalommal tanult. Egyszer aztán sor került a napok neveinek megtanulására. *Pondelok, utorok, streda*, (hétfő, kedd, szerda) ment, mint a karikacsapás. a „*štvtok*”-nak (csütörtök) azonban hiába rugaszkodott neki Gusztó barátunk egyszer, kétszer, ötször, tízszer is. Ezt a kegyetlen szót: *štvtok*, jó magyar nyelvének sehogyan sem sikerült kiformáznia. Beletört a bicskája e nagy feladatba. Ezen annyira elkeseredett, hogy örökre abbahagyta a szlovák nyelv tanulását. S bár ezután is még 36 évig élt Csabán, s bár a szlovák nép iránti őszinte szeretetet mindvégig megőrizte szívében, szlovák szót többé mégsem ejtett ki a száján. Nemes szándéka tökéletesen „csütörtököt mondott”.

118. Félreérthető

Természetes, hogy a magyar szavaknak a szlovák nyelvvel való összekeverése nem egyszer humoros formát is ölthet. Például:

N-né Jutka lánya középiskolába járt. Jutka nagyon szép, nagyon okos és nagyon ügyes lány, aki ha kell szaval, ha kell énekel, ha kell táncol is, vagyis minden lehetséges módon szerepel az iskolai ünnepélyeken. Mamája büszke is lányára s így dicsekszik vele:

– *Ak je volĵaký ōnepĕly, moja Juca naveky „szereplyuje”*. (Ez utóbbi szót a magyar „szerepel”-ből vette kölcsön, csak hogy ez a szlovákban elég csúnyát jelent: „Ha valamilyen ünnepély van, az én Jucim mindig »kakál-köpdös«. (*sere - pluje*)”

119. Másik félreértés

Bár a csabai evangélikus papok a szlovák istentiszteleteken a mai élő szlovák nyelven prédikálnak, az ótestamentumi texusokat mégis kénytelenek az ó-cseh nyelvű Kralici Bibliából felolvasni, amit a jelenkori csabai hívek már nem értenek jól, sőt egyes kifejezéseit egyenesen félreértik.

Mekis Ádám⁶⁷ esperes végezte 1955. január 23-án a nagytemplomban a vasárnap délelőtti szlovák istentiszteletet. A szószéken az előírt ótestamentumi texust olvasta, (Hós.11:2) amelyben egyrészt Isten szeretetéről, ugyanakkor azonban Izrael népének bűneiről is van szó.

A textusolvasás során az esperes eljut odáig is, hogy „... *a rytinám kadili*”. Csak most, hogy hangosan kiejtve hallja saját szavait, hökken meg, hogy ezt bizony a hívek félre is érthetik! De már késő is volt. Az asszonyok odalenn már tömték a kendőt a szájukba, komoly férfiak pedig rosszállólag csóválták fejüket, hogy:

– „Ejnye! Miket olvas ez az esperes úr a templomban!”

Persze! Mert az esperes cseh nyelven olvasott ugyan, de az igehallgatók szlovákul hallgatták. És ebből adódott a nagy differencia. Ugyanis a cseh „*rytinám kadili*” azt jelenti: hogy „füstöltek (áldoztak) a bálványoknak”, a szlovákban azonban „*a riti nám kadili*” annyi, mint: „és a feneküket füstölték”. Ez pedig mindenkor, de különösen is a szószékről lényeges különbség.

66 *Solymár /Szalán, Szalany/ Pál* (1905–1956): Csabán született, és itt szolgált hitoktató lelkészként. 1936-ban lett Gerendás lelkésze egészen haláláig, 1956-ig, és ez idő alatt szentelték fel az evangélikus templomot. 1940-ben az Arad-békési egyházmegye, Népiskolai bizottságának tagja, valamint az Egyházmegyei lelkészegyesület jegyzője volt. 1944-ben Templomi szokásokról címmel jelent meg tanulmánya. (*A magyarországi evangélikus keresztyén egyházegyetem névtára, Győr, 1940.*)

67 *Mekis Ádám*: 1942 és 1980 között Békéscsaba evangélikus lelkésze, 30 éven át esperes, 12 éven át pedig püspök-helyettes volt. 1980-ban ment nyugdíjba, majd 1984-ben halt meg. (*Német Mihály – Szeberényi Andor: A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001. Budapest, 2002*)

120. A paplak magyar neve

Nem csabai történet. De a nyelvi azonosság miatt lehetne az is.

Wenich Albert nagylaki főjegyző Gömörből került az Alföldre. Felesége nem is tanult meg rendesen magyarul, beszédébe minduntalan belekevert szlovák szavakat. (Meg kell jegyezni, hogy abban az időben Hrdlicska volt a nagylaki pap s azt is, hogy a paplak szlovák neve: *fara*.)

Nos, egy alkalommal Wenichné asszony Hrdlicska papékhoz menve, az utcán összetalálkozik Bistyák Ferenc makói járásbíróval, aki kalapját udvariasan a földre emelve, jó ismerősként kérdi:

- „Hová, hová Nagyságos Asszonyom?”
- „Megyek a Hrdlicska *farába!*” – csicseregte a megszólított dáma.
- „No, csak tessék!” – bízta jölelkűen a járásbíró a nagyságos asszonyt.

121. Leégés

(Szójátékról lévén szó, magyarra le nem fordítható- Dedinszky Gyula)

[Az eredeti történetet a megadott források alapján nem tudtuk visszakeresni. – Szerk.]

122. Helyreigazítás

Két tót legény vándorol együtt. Mikor egy magyar faluhoz érkeznek, elhatározzák, hogy nyelvgyakorlás céljából azután egymás között is csak magyarul beszélnek. Nos, amint letelepszene az árokparton, hogy harapjanak valamit, megszólal az egyik:

- „Hocide aszt a tanyirszrát!”

A másik helyreigazítja akarva, oktatólag rászól:

- „Ugyan, ne magyarázz – hadarázz itt össze-vissza, mongyál ki csisztán: Ta-szir-nya!”

123. Kvaka Miso levelei

Kvaka Miso „szikszavai” honpolgár” leveleit valamikor a Békésmegyei Közlöny hozta Csepregi György³⁴ tollából. Mivel Kvaka Miso ékes csabaisággal a helybeli aktualitásokat tűzte tollhegyére, levelei nagyon kedveltek voltak. Csepregi halála után elhallgatott Kvaka Miso, de az első világháború után megjelent „Kotkodács” c. élclapban Áchim Károly⁶⁹ tornatanár és Lehotszky Igor⁷⁰ ev. egyházi tanító a sorozatot újra megindították. Lássunk egy példát.

Knyihár Károly²⁸ tanyai ev. lelkésznek 4.000 K. évi fizetése volt. Az infláció idején ez egyenlő lett a semmivel. Bizony nyomorgott szegény. Kérvénnyel fordult hát a presbitériumhoz, a harangozók szintén fizetésemelést kértek. Jellemző az akkori gazda-presbitérium mentalitására, hogy a kéréseket mereven elutasította. Ezt az eseményt „Kvaka Miso levelében” a következő formában örökítette meg a Kotkodács:

„Izs aták nejkönk hír Szikszavába, hoty pán presz Biterok tartozták gyölis izs a farárog izs pán zvonárok beaták kirvin, hogy nem ük meg tугyák ilni. Izs felálta bátya Adam Szaszák³⁹, aki van lyajter ksigazdákognál pivnyicájába izs, aki van lekogosap ember, mer nejkni van leknyatyp csizmádott izs mondott: Hád nejkönt kik agyák segít? Izs nem is ük aták izs jóv tetik!”

124. Udvarlás csabaiul

- Kéz' csokolom Mancika!

Ako že sa máte?

Kcen vás elkísérovať...

Megengedujete?

Igen! ... ač sa ván ta kce

So mnou fáradovať-

Môžte ma hín k hazáig

Ta elkísérovať.

Ozaj – čo bolo v vami

V nedeľu v ligete..?

Ja sa ván köszönujen,

ví iba idete.

Megbocsátujete mi,

Son vás nevidela,

68 **Szikszava**: Békéscsaba városrésze, az Áchim lakótelep és Tabáni temető közötti rész, a Déli sor és az Északi sor között terült el, ahol eredetileg gyümölcsöskertek voltak.

69 **Áchim Károly**: Gimnáziumi tanár, akinek nagy szerepe volt abban, hogy 1912-ben létrejött a Csabai Atlétikai Klub (CSAK). 1913-ban a klub ügyvezető igazgatójának választották. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

70 **Lehoczky (Lehotszky) Igor**: 1913-ban a békéscsabai evangélikus egyházközségben tanítóként dolgozott. (*Az ág. hitv. ev. egyház Egyetemes Névtára, 1913*)

Lehet, že práve tody
Regény son čítala.

Á, nem! nečítali ste,
Sietve ste išli
a poton pri kapuve
Pasasi k ván prisli!
Vy sa tévedujete
Fiatalur kérem:
Lebo ja so s pasasmi
Nikda domov nejden.
No, de ilyet – Mancika!
So s legénymi soha?
Ta smiete hazudovať,
Hiszujete Boha?
A do cirkusa kto ván
Jegye vyváltovav,
Či len szórakozásból
Ván to csinálovav?
Az egész más... v cirkuse
Tò len mos öcskös bov,
By ma mav kto védovať
Ked majd megyünk domov.

Ale teraz Mancika,
Mne že megsugajte:
Či ma „kegyes személlyel
Jönni” ta pustite?
No, môžte id, nem bánom,
Ač budete csendes;
Lebo ja len takých rád,
Čo sa pontos, rendes.

(Ján Gerči⁷¹)

[Az eredeti írásmóddal közöljük. – Szerk.]

71 **Gercsi János (Ján Gerči)** (1909–1984): Békéscsabai szlovák népi író, szlovákul írt verseket, prózákat és színdarabokat, melyeket a Čabiansky kalendár című kiadványban lehetett olvasni 1931-től. Legismertebb műve: Megszolgált feleség (Vislúžená žena). (Tóth István: *Adalékok a Békés megyei szlovákok anyanyelvi művelődéséhez, 1919-1939.*)

125. Liska bácsi

Századunk elején Liska bácsi volt a városi kertész, ő volt a Körös-csatorna melletti liget gondozója, s egyben őre is. Ott is lakott a Ligetben. Abban az időben a parasztfiúk hosszú nadrágban, s nyáron mezítláb jártak, az úri gyerekek viselete volt a cipő és a rövidnadrág. Sok zsidó lévén Csabán, Liska bácsi szemében az úr és a zsidó fogalma azonosult.

Történt, hogy amikor egy szép tavaszi napon a fűvön hancúroztunk, egyszerre csak felbukkant a kert félelmetes őre Liska bácsi, s messze hangzó szóval szidott-fenyegetett bennünket:

– „Nemisz le a firul te zsidóur! A lábodatistenodat, márhá!”

VIII. Vegyes történetek

126. A töpörtyű (Elmondta U. Gy. napszámos.)

Tavaly fényesen arattam napszámosként Cs-éknál. Egy reggel, mikor éppen (*kysel*-t) savanyú levest ettünk, a leves tetején egyetlen egy szem töpörtyű úszkált. Eszünk, eszegetünk, nyolcan ültünk a bogrács körül, a gazdáék, a béres, a kondás és én. Mindnyájan lassan kanalazzuk a levest. Az az egyetlen árva töpörtyű pedig lassan úszkál, úszkál a leves tetején, hogy egyikünk, hol másikunk kanalába ütközik, de aztán mindig megugrik. Ahogy ott bökődjük, döfködjük a bográcsban, egyszer csak megállapodik az én kanalamban. Ham! Bekaptam azon nyomban.

Már jóval kukoricatörés után találkoztam egyszer a gerendási úton Cs-ék béresével, aki már messziről vidáman integet, kiabál felém:

- „Hej, Gyuri, de meghíztál! Én tudom ám, hogy mitől dagadtál meg annyira?”
- „Ugyan mitől?” – kérdem.
- „Hát attól a töpörtyűtől, amit a nyáron Cs-éknál előlünk elhappoltál!”

Škvarka

(Rozpráva Ď. U. nádenník)

Vlani som na Fineši kosil ako nádenník u Č.-ov. Jedno ráno ako jieme kysel, na vrchu poliovky jedna jedinká škvarka plávala. Jieme, jieme, zahŕname, boli sme ôsmi okolo kotlíka, gazdovci, bíreš, gondáš a ja, všetci sme ližiciami pomály začierali. A tá jediná škvarka sa vše do jednej, zas do druhejližici dúpila, ale sa voliako každému ta vyklzla. Ako ju dúpame, dúpame, krutí sa do okola, iba sa jedonraz mne začrela. Tak som ju aj zedol.

Stretneme sa už hýn po lámačkách na gerendáskej ceste s Č.-ým bírešom, ktorý už zdaleka so smiechom kričal:

- „Duro! Ej či si ztučnel! Ja viem, od čoho si sa tak vypásol!”
- „Od čoho?” – spýtam sa.
- „Od tej škvarky, ktorú sin ám ta bol schmatol.”

(Čabiansky kalendár 1928)

127. Lehet válogatni

Az Imris-kocsma ott volt a nagygerendási tanyavilágban. A közel lakó gazdák be-betértek egy pohár italra. Vagyoni helyzetük szerint kérték az innivalót: „No, abból a hat krajcárosból, nemek meg abból a három krajcárosból.” Lehetett válogatni.

És Imris bácsi szorgalmasan töltögette mindenkinek – ugyanabból az üvegből.

128. A sírásó és a cigány

(Szlovák nyelvű szójáték lévén a csattanója, magyarul nem adható vissza.)

[Az eredeti történetet a megadott források alapján nem tudtuk visszakeresni – Szerk.]

129. Népszámlálás

A városi hatóságok a múltban is igénybe vették népszámláláskor a tanítók szolgálatát. Egy ilyen alkalommal Zsilák János⁷² evangélikus egyházi tanító bekopogtat Vandháton az egyik tanyába. Öreg mamóka ül a konyhában alacsony kis széken, és csak úgy a kötényében zöldséget tisztogat a leveshez.

Zsilák: „Jó napot! Összeírni jöttem. Népszámlálóbiztos vagyok.”

Mamóka: „Nincs!”

Zsilák azt gondolva, hogy a mamóka nem jól hallotta a mondatokat, elismétli:

– „Összeírni jöttem! Népszámlálóbiztos vagyok.”

Mamóka (most már ingerülten): „Nincs!”

⁷² **Zsilák János**: 1940-ben Békéscsabán evangélikus egyházi tanítóként dolgozott. (A magyarországi evangélikus keresztyén egyházegyetem névtára, Győr, 1940.)

Zsilák: (kíváncsian): „Mi nincs?”

Mamóka: „Semmi nincs! Nincs biztosítás!”

Zsilák látja, hogy itt félreértésről van szó, szlovákra fordítja a beszédet:

- „Mamóka! Nem tetszett engem megérteni. Nem biztosítási ügyben járok, hanem népösszeírás van!”
- „Összeírás? No az már más! És, szlovákul is tetszik tudni?”
- „Persze, hogy tudok!”
- „S talán bizony a mieink közül is való?” (t.i. evangélikus)
- „Természetesen Mamóka, egyházi tanító vagyok.”

Ettől a mamóka egyszerre barátságossá válik, feláll a kis székről, lesöpri kötényéről a szemetet, karon fogja, bevezeti a tisztaszobába a számlálóbiztosítást, asztalt terít, megvendégeli. De akármilyen szíves is a vendéglátás, csak el kell végezni a hivatalos dolgokat is.

Zsilák tehát sorra teszi fel a kérdéseket: Mi a neve, hol, mikor született, tanyaszám, stb., stb. Így jut el ahhoz a kérdéshez is:

- „Hány élő gyermeke van?”
- „Nekem? Nekem kilenc.”
- „És hányat szült összesen?”

Mamóka megdöbbenve:

- „Még ez is kell?”
- „Kell mamóka.”

Az öregasszony töpreng egy ideig, majd szégyenlősen odahajol a tanítóhoz, és a fülébe súgja:

- „Tizenhat volt, de tessék írni csak – nyolcat!”
- „Nem lehet mamóka, hiszen élő gyermeke is kilenc van!”
- „Hát akkor legyen kilenc! Tetszik tudni, milyen könnyen kinevetik az embert.”

130. Őszinte aggodalom

Zsidó rőfösök voltak az Alexander testvérek. Az üzletük ott volt a Vasút utcán. 1926-ban püspöklátogatásra készült az evangélikus egyház. Szeberényi esperese ki is hirdette a szlovák istentiszteleten, hogy:

- „Gyülekezetünket meglátogatja „Alexander” (Sándor) Raffay⁷³ püspök úr.”

Az apókák a templomból hazamenet – szokásuk szerint most is – meg-megálltak, beszélgettek. Erről-arról. Szóba került természetesen a gyülekezet készülő nagy napja is, a püspöklátogatás. De látszik rajtuk, hogy valami nyomja lelküket. Ennek a belső szorongásnak kifejezést is ad az egyik apóka, amikor a legközelebbi megállásnál egyszerre csak fölveti a kérdést:

- „De talán csak nem zsidó az a mi püspök urunk?”

73 **Raffay Sándor** (1866–1947): Evangélikus püspök 1918 és 1947 között. Középiskoláit a ceglédi polgári iskolában kezdte, Szarvason 1885-ben érettségi vizsgát tett. Előbb a budapesti egyetemen jogot kezdett hallgatni, 1887 őszén pedig a pozsonyi evangélikus teológiai akadémiára iratkozott be. 1893-ban a tápiószentmártoni evangélikus gyülekezet lelkésze lett, majd 1908-tól már Budapesten dolgozott. 1918-ban a bányai evangélikus egyházkerület püspökévé választották meg. (*Magyar Életrajzi Lexikon. 1000-1990.*)

131. Az első motorbicikli

Lukácsik Bandinak, egyetlenkéjüknek motorbiciklit vettek a szülei. Bandi azon indult ki a tanyára is. Ott már mindenki nagy izgalommal várta, s amikor feltűnt, sietve nyitották neki a kaput, ő azonban messziről kiabálta:

– „Azt a másikat is nyissátok ki, nem tudom megállítani!”

132. Hej, azok a rövidítések!

Az első világháború utáni időben létezett a Falusi Kislakásépítő Szövetkezet, röviden FAKSZ, amelynek keretében az építkező állami kölcsönt kaphatott, ha kérvényezte. Az egyszerű emberek kérvényírási gondjukkal szívesen fordultak a tanítókhoz, hogy így megtakarítsák a nem csekély ügyvédi költséget. Így ment el egyszer Zelenjanszky mamóka is a Zsilinszky utcai iskolába tanító Gálik Jánoshoz²³, s megíratta vele egy ilyen FAKSZ-kérvényt. A feladat elvégzése után indulnak a tanítói lakásból kifelé. Az udvari nyitott folyosón a falhoz támasztva ott állt Gálik János kis Sachs motorkerékpárja. A mamóka meglátja, s csak úgy odaveti a kérdést:

– „A Tanító Úrnak is van?”

– „Nekem is van, Mamóka.”

– „Az én fiamnak” – folytatja az öreg néni –, „Csepelje van! Ez is Csepel?”

– „Nem Csepel. Az enyém Sachs.”

A mamóka erre földbegyökerezett lábbal, és fejcsóválva mondja:

– „Hej, mégis csak nagy kópék azok az urak!”

– „Miért, mamóka?”

– „Hát csak! Mert mindenem nyerne, a lakásépítkezésem is, a motorom is.”

Most világosodott meg Gálik János számára a mamóka megbotránkozásának oka. Nevetve mondja hát neki:

– „De mamóka, ez az én motorom nem FAKSZ, hanem Sachs!”

A mamóka azonban, mint aki átlát minden úri huncutságon, sokat jelentően csak legyint a kezével:

– „Mindegy az, Fiam!”

133. A pálinka

Azelőtt, régen, Csabán még kevés volt a bolt, a tanyákon pedig egy sem. Vándorkereskedők járták a tanyákat, kínálták portékájukat.

Egyszer is két szlovák asszony nehéz batyut cipelve, méteráruval járta a határt. Szentmiklóson betértek a Fiala-csárdába, és mert sokszor hallották, hogy a pálinka erőt ad, hát azt kértek maguknak. Megittak decit, kettőt, végül már bizony sok is volt. Kimentek az útra, de csak eldőltek az árokparton. Arra jön egy ember, segítene, megkérdezi:

– „Talán bizony rosszul lettek?”

– „Ugyan,” - mondják azok –, „annyiszor hallottuk, hogy a pálinka erőt ad, pedig inkább úgy látjuk hogy erőt elvesz.”

134. A fegyelem

Vantara Mihály cséplőgépezelő nazarénus volt. Az első világháborúban nem akart fegyvert fogni, hadbírótság elé állították. Ott egy tiszt neki támadt:

– „Tudja maga, mi az a fegyelem?”

– „Tudom, kérem szépen! A fegyelem az fegyelem, de ha jön a félelem, oda a fegyelem!”

135. A bunkó

Sokféle tiszteletbeli állás volt a békéscsabai evangélikus egyháznál. A gondnoki hivatal feje volt a gondnok, vagyis a kurátor, az ő segítségére állott az egyházi földbirtok ügyeit intéző gazdasáfár, és a négy adószedő sáfár. Ezeken kívül a város minden kerületében (tizedéből) a jobb gazdák fiai közül 1-1 tizedest is választott a gyülekezet képviselő-testülete. A tizedesek amolyan kézbesítő, küldönc szolgálatot végeztek.

Ezek a tisztségek nem jártak fizetéssel, itt a megtiszteltetés volt a fontos, és ennek a nagyobb tisztségnek volt egy látható, sőt kézzel fogható jele is: a pálca, a bot. Nem közönséges sétatálca volt ez, hanem görcsös faágból faragott, felül bunkós, lefelé arányosan vékonyodó bot.

Nos, egyszer is új tizedes került az egyházhoz. Jelentkezik a kurátornál.

Kurátor: „A pálcad hol van?”

Tizedes: „Nekem nincs pálcam.”

Kurátor: „Anélkül pedig nem szolgálhatsz, keríts magadnak!”

Tizedes: „És hol lehet olyat szerezni?”

Kurátor: „A harangozóknál. Nekik van.”

A tizedes felkeresi a toronyban a harangozókat, megalkuszik velük, visszamegy az irodába s jelenti a gondnoknak:

– „Van már pálcam, csak nekem egy kissé hosszú!”

Kurátor: „Hát vágj le a végéből!”

Tizedes: „De akkor elesik a bunkója.”

Kurátor: „Hát a másik végéből vágj le!”

Tizedes: „Csakhogy ott jó a pálca, idefönn magas!”

136. Egyházi elszámolás

Az egyházi szőlőskert bortermése elsősorban az úrvacsora céljait volt hivatva szolgálni, azonban természetesen szorgalmasan fogyasztották az egyház tiszteletbeli munkásai: a sáfárok, tizedesek és a gondnoki hivatal egyéb dolgozói is. Az elszámolás aztán ilyenformán ment:

– „Úrvacsorához 20 hektó, »Elfogyott« 24 hektó.”

És amikor egy zárszámadó közgyűlésen is beszámolt a pincésáfár arról, hogy „úrvacsorához 20 hektó” – mivel Újévkor mindig meghirdették a templomban, hogy az elmúlt évben mennyi volt az úrvacsorázók száma – Ádám Guszti⁶⁰ bácsi, az egyház akkori főmérnöke gyorsan kiszámította, hogy bizony, minden úrvacsorázóra három deciliter bor jutott.

Sok bűne lehetett akkoriban a csabai evangélikus híveknek!

137. A mi kis menyecskénk

(Gercsi János⁷¹ szlovák verse hevenyészett magyar fordításban.)

A mi kis menyecskénk kalapban jár,
Bár férje otthon rá mezítláb vár.

A mi kis menyecskénk nem kér málét,
Szegény, megfájdítja fejecskéjét.

A mi kis menyecskénk nem tud főzni,
Tükör előtt szokott elidőzni.

NEM TUDOM MI AZ.

Mária József
1920.

KA - TÁN' A TAVASZ...??!!

A mi kis menyecskénk szeret inni,
Ágyban heverészve pöfékelni.
A mi kis menyecskénk elmegy tőlünk,
Jó is, különben mind tönkre megyünk.

[Az eredeti szlovák nyelvű verset a megadott források alapján nem tudtuk visszakeresni – Szerk.]

138. Titkos szavazás

Lelkészt választott a csabai evangélikus egyház. Hivatalos jelölt Rohány (ahogy a csabaiak ejtik: *Rohan*) Mihály⁷⁴ gyulai lelkész volt.

A választó közgyűlésen elnöklő Szeberényi Lajos Zs.³³ esperes bejelentette, hogy többek kívánságára el kellett rendelni a titkos szavazást. A közgyűlés tagjainak tehát részletesen elmagyarázta a titkos szavazás módját:

– „Mindenki egy üres lapot kap, aki elfogadja a hivatalos jelöltet, csak annyit írjon a lapjára, hogy: Igen. Aki nem fogadja el, írja azt, hogy: Nem. Semmi egyéb nem szabad a papírlapra írni.”

Bontják a szavazatokat. Az egyik cédulán ez áll:

– „Igen. Rohán urat. Zahorán Mátyás, Berényi út 34.”

139. Egyházi bor

Volt a csabai evangélikus egyháznak a Veszely-hídnál egy szép kertje. 18 holdas szőlője és gyümölcsöse. Sok bor termett ott, de a minősége bizony elég gyöngye volt. Szeberényi Gusztáv⁷⁵ mesélte, hogy amikor a vesebántalmai miatt az orvos szigorú diétára fogta, eltiltva őt egyebek mellett mindenfajta szeszesitaltól, akkor hozzátette:

– „Egyházi bort azért ihatsz!” (annyira kevés volt annak szesztartalma).

140. Trágya-komplexum

A mezőgazdaság kollektivizálása idején a tsz. kérdés az Egyházmegyei Lelkészi Munkaközösség ülésein is gyakran szerepelt napirenden. Az állami egyházügyi hivatal megyei főelőadója, Gregor György⁷⁶ a lelkészek véleményére is kíváncsi volt. Minden lelkész érezte a megszólalás, de még a hallgatás felelősségét is, hiszen mindkettő egy kissé a politikából való vizsgázást is jelentette.

74 **Rohály (Rohan) Mihály:** 1940-ben az Arad-békési egyházmegye jegyzője. Evangélikus lelkész Gyulán, majd Békéscsabán 1939–1951 és 1957–1959 között. (*A magyarországi evangélikus keresztyén egyházegyetem névtára. Győr, 1940.; Német Mihály – Szeberényi Andor: A Magyarországi Evangélikus Egyház Déli Egyházkerülete az ezredfordulón 2000-2001. Budapest, 2002*)

75 **Szeberényi Gusztáv** (1890–1941): 1918 és 1941 között evangélikus lelkész Békéscsabán. Édesapja Szeberényi Lajos Zsigmond, csabai lelkész, de Szeberényi Gusztáv még a Torontál vármegyei Tótaradácson született. Teológiai tanulmányait Pozsonyban és Lipcsében folytatta, majd 1914-től segédlelkész lett Békéscsabán. 1918-ban választották evangélikus lelkésznek, ezen időszak alatt létrehozta az Evangélikus Árvaházat, a Diakonisszaképző Intézetet és az Evangélikus Aggokházát. A szlovák nyelvű *Evanjelický Hlásnik* és a Békéscsabai Evangélikusok Lapjának volt a szerkesztője. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János. Békéscsaba, 2010.*)

76 **Gregor György:** 1951-től a Békés megyei Állami Egyházügyi Hivatal főelőadója volt, és az addigi csabai lelkészek eltávolításában komoly szerepet játszott. Dedinszky Gyulát felfüggesztették állásából, míg Rohály Mihály, fenyegetések hatására mondott le. (*A békéscsabai evangélikus egyházköztség rövid története. 1718-2000.*)

Egy alkalommal az esperes és a főelőadó egyaránt biztatták a lelkészeket a hozzászólásra, még hozzá azzal, hogy ne csak dicsérő szavakat és általánosságokat mondjanak, hanem a tapasztalt hibákra is őszintén, bátran mutassanak rá. Hosszú némaság aztán elsőnek az egyik tótkomlói lelkész szólal meg, s elmondja, hogy szerinte helytelen, hogy a még magángazdálkodást folytató parasztok földjét minden évben más helyen jelöli ki a hatóság, a paraszt ilyenformán nem lévén biztosítva afelől, hogy jövőre is az ő használatában lesz az a földdarab, nem trágyázza földjét, így kisebb a termés, károsodik az ország. A főelőadó igazat ad a felszólalónak, de a hatósági eljárást is megmagyarázza: Mivel minden évben nagyobb a közös gazdaság, ezért kell évenként újra elrendezni a tsz. illetve egyéni parasztok földterületét.

Az újabb - „Tessék csak bátran hozzászólni!” biztatásra megembereli magát a másik tótkomlói pap, és társának megfigyelését megtoldja azzal, hogy a komlói parasztok a már említett okból nem a saját földjükre viszik ki a trágyát, hanem potompénzért a szomszéd falvak egyéni gazdálkodóinak adják el, ami a parasztembernél már a katasztrófagazdálkodás jele.

A főelőadó bólogat, a probléma ugyanaz, nem igényel újabb választ. Viszont jó volna kissé elébbre lépni, ezért újra megbiztatja a lelkészeket:

- „Csak bátran, őszintén szóljon, akinek van valamilyen megfigyelése!”

Kínos szünet után a békési lelkész, Gabányi Géza nyújtja fel a kezét. Mindenki nagy várakozással tekint feléje, vajon mivel fog előjönni? Ő pedig imigyen kezdi el mondanivalóját:

- „Kérem, én is a trágyakomplexumhoz kívánok hozzászólni!”

Kirobbanó nevetés. De a feszültséget feloldotta, s megindult a valóban gátlás nélküli beszélgetés.

141. Képviselő-választás

(Szlovák nyelvi szójáték lévén a történet csattanója, élvezetesen nem adható vissza a magyarban.)

[Az eredeti történetet a megadott források alapján nem tudtuk visszakeresni – Szerk.]

142. Könnyű neki

Csaba egyik híressége volt az 1966 szeptemberében elhunyt Békészki bácsi⁷⁷, a „csodadoktor”. Istentől nyert természetes képessége volt, hogy minden helyéből kimarjult végtagot, kiugrott, vagy megrándult int, ideget embernél, állatnál egyformán egy-kettőre helyre rakott. Nemcsak csabaiak voltak bizalommal tudománya iránt, hanem az ország minden részéből vonattal, autóval hoztak hozzá betegeket. (Hoztak hozzá repülőgépen Budapestről válogatott futballistákat is.)

Az érdekes az volt, hogy Békészki bácsinak sosem kellett magyarázni, mutogatni, hogy itt fáj, úgy fáj, az öreg nem is tűrte az ilyen sok beszédet. Csak azt kellett tudnia, hogy a kézzel, lábbal, derékkal, vagy vállal történt e valami hiba, ő aztán a baj fészket megnyálazott ujjával szelíden kitapogatta, és segített is azon nyomban.

Nos, egyszer az evangélikusok egyik püspöke, Káldy Zoltán⁷⁸ jött szolgálati ügyben autón Csabára. (A püspök úr egyébként szigorúságáról ismeretes. Ha valaki ellene mond, annak hamar a tyúkszemére lép.)

77 **Békészki Mihály** (1879–1966): Rendkívüli képességekkel rendelkező személy volt, hívták „*paraszt orvosnak*” és „*csodadoktornak*”. A „*ficamok doktora*”-ként sikeresen gyógyította meg a kificamodott kezét és lábat, utóbbira kiváló példa Bozsik József és Hidegkuti Nándor esete. (*Békészki bácsi*, Szerk. *Vándor Andrea, Békéscsaba, 2012.*)

78 **Káldy Zoltán** (1919–1987): 1919-ben született Iharosberényben, tanulmányait Sopronban végezte, majd 1941-ben evangélikus lelkésszé avatták. 1945-től Pécsen volt lelkész, majd 1958-ban a Déli Evangélikus Egyházkerület püspöke lett haláláig, 1987-ig. (*Magyar Életrajzi Lexikon. 1000-1990.*)

Most azonban elég rossz állapotban volt a püspök. Napok óta a csuklójával, a keze fejével volt valami baj, ugyanakkor lelkészsofőrjének a lábán volt valami hiba.

Amikor megérkezésük után mindez kiderült, azonnal határozatba ment: el kell vinni őket Békészki bácsihoz.

A püspök nem ismerve a Békészki bácsinál érvényes rendet, részletesen magyarázni kezdi, hogy mi, hol és mióta fáj, az öreg Békészki azonban szájához emeli jobb keze mutatóujját: Pszt! S egyszerűen elvágja a püspök szavát.

Amikor ez az édes jelenet később a gyűlésező papság tudomására jutott, természetesen nem csekély derűtséget keltett, hogy Békészki bácsi csak úgy egyszerűen lepisszegte a félelmetes püspököt. Az egyik lelkész azonban csendesen felsóhajtott:

– „Könnyű Békészki bácsinak, de lenne csak ő is pap...”

143. Ugye mondtam neked?!

Áchim László⁶³ fiatal legény volt a pallók korszakában, amikor csak a piactéren és a Vasút utcán volt téglajárda, másutt palló, még pedig a legtöbb utcában csak egyes palló.

Abban az időben az udvarolgotó legények subában jártak szombaton este választottjukhoz. Az utcai világítás is gyatra volt, minden fél km távolságban, ha pislogott egy-egy petróleumlámpa.

Esős, sáros december eleje volt, amikor az egyes pallón, úgy tíz óra tájban a következő sorrendben tartott hazafelé az Áchim család. Elöl az apa, Áchim János⁷⁹ lámpással a kezében, utána a mama, végül László, a legény fiuk. A sarkon két subás legény álldogál. Közülük az egyik, a hórihorgas, Áchimék felé indul, megragadja az apát, fölemeli, jobbra leteszi a sárba, ezzel a vezényszóval:

– „Ánc!”

Következik a mama, megragadja, fölemeli, balra bele a sárba:

– „Cváj!”

Most következik a harmadik Áchim László, ő azonban egy irtózatos pofont ken le a hetvenkedő legénynek, s most ő vezényel:

– „Dráj!”

A dali lehempereg a sárba, a sarkon strázsáló cimbora futni kezd, de előbb még odakiáltja szemrehányóan a sárból kecmergőnek:

– „Ugye, mondtam Jano?!”

144. Megyeri legény vagyok

Megyeri legény vagyok,
Átalszom a vasárnapot,
Sőt, ágyamból hétfőn sem
Mozdulok tapodtat sem.

Šuhaj som ja z Mederu

Šuhaj som ja z Mederu,
Doma spávam v nedelju.
V pondelok tiež celý deň
Z posteľe sa nepohnem.

⁷⁹ **Áchim L. János:** Áchim L. András nagyapja, 1868-ban választották Békéscsaba bírójává, és ezt a tisztséget 1871-ig töltötte be. Hivatali ideje alatt épült fel a Fiume fogadó és az új kórházépület. (*Gécs Béla: Csabai bírók – csabai históriák, 1717-1918. Békéscsaba, 2008.*)

Van is kedden jaj elég,
Fáj a borda és derék,
Így hát szerdán sem kelek,
Ágyban fekvé pihenek.

S ha eljő a csütörtök,
Rágyújtok, s mint egy török
Úgy füstölök egész nap,
Sőt, pénteken is másnap.

Hej, de aztán szombaton,
Elhagy minden bánatom,
Nem nyögök, nem sóhajtok,
Szeretőmhöz vágtatok.

És már korán délután
Bekopogok ablakán,
Súgva mondja „Gyere be!”
S én dalolom fülébe:

-Megyeri legény vagyok,
Ünnepelek vasárnapot,
Más napján is a hétnek
Szorgalmasan pihenek.

(Ján Gercsi⁷¹ szlovák nyelvű verse,
hevenyészett magyar fordításban.)

*Horšie je to v utorok!
Práska mi driek, bedro, bok;
A tak prejde i streda,
Čo mne hore vstát nedá.*

*Vo vštvtok už ako-tak
Pripálim si na tabak,
A narobím taký dym,
Že v piatok nič nevidím.*

*Hej, ale tá sobota,
Z všetkých bied ma vymotá!
Nevzdychám viac, nestenem:
K frajerke sa soberiem.*

*Sotva prejdu večere,
Už zaklopem na dvere;
Milá vraví: „Prejdi k nám...”
A ja hneď jej zaspievam:*

*-Šuhaj som ja z Mederu;
Svätím každú nedelu,
Ale v týždni každý deň
Robotičku obídem...*

*Ján Gerci
(Čabiansky kalendár 1939)*

145. Luther Jaminában

Zászkaliczky Péter⁸⁰ három évi csabai káplánkodás után Csabdiba, Dunántúlra került lelkésznek. Egyik szórványában egy csabai származású családra bukkan. Beszélgetnek, főként a már régebben elhagyott, kedves, szép Békéscsabáról folyik a szó. Az emlékek felidézése során az asszony dicsekedve említi, hogy őket 1926-ban Luther Márton eskette a jaminai templomban. Zászkaliczky a rá jellemző szelídséggel mondja, hogy az nem valószínű. De az asszony csak tovább erősködik.

⁸⁰ Zászkaliczky Péter: Az 1950-es években segédlelkészként szolgált Békéscsabán 3 évig, ezután a Dunántúlra helyezték. Bicskén majd Budapesten szolgált, innen vonult nyugdíjba. (Csabai Erős Vár. 2007/Húsvét)

- „Abban az időben Linder László⁸¹ volt Jaminában a lelkész - mondja Zászkaliczky – ő eskethette magukat.”

A nő meglepődik, s most már visszakozásra készen mondja:

- „Valóban, lehet, hogy Linder volt. Csak akkor hát honnan ismerem ezt a nevet, hogy Luther Márton?”

146. Huli és az uborka

Huli cigány volt. Nem közönséges cigány, sőt, olyan ritka, mint a hollók között a fehér. Huli t.i. dolgozott. Kapált, kaszált s általában végzett mindenféle mezei munkát. A tapasztást megvetette, a vályogvetést is. Egy nyáron a kigyósi uradalomba szegődött másokkal együtt, részes aratónak és cséplőnek. Pokoli hőség volt. Délben szalonnáznak. Azt mondja az egyik arató:

- „Jó volna egy kis uborka! A béres asszonyok a majorban egy krajcárjával árulták a kovászos uborkát. Huli, hozz nekünk uborkát! - parancsolja a bandagazda.”

Összerakják a krajcárokat, Huli veszi a tarisznyát, s indul a majorba. Elég messze volt. Csuromvizesen ér oda.

- „Hé, asszonyok, van uborkátok?”

Kijönnek az asszonyok, mindegyik a magáét dicséri. Az egyik pitvarban megállapodik. Az asszony kezében egy uborkával telt nagy szilke:

- „No, mutasd csak, elég nagyok-e?”

Az asszony kivesz egy jókorát, odanyújtja. Huli letolja a gatyáját s az uborkát a farkához illeszti:

- „Elég kicsi. Az enyém is nagyobb!”

Azzal az uborkát visszadobja a szilkébe.

- „Fene a бүdös cigányát!” – kiabál az asszony, s utálkozva kiönti a földre az egész uborkát.

Huli szépen fölszedi mind, berakja a tarisznyába, s diadalmasan viszi társainak. Szétoosztja. Mikor mind megették, csendesen megszólal:

- „Csak arra lennék kíváncsi, hogy ki ette meg azt az uborkát, amit a bögyörőmhöz illesztettem?”

De már azzal, iszkiri, szalad is. Azip nem is mert a bandába állni.

147. Jól megmondta

Az újkigyósi evangélikusok 1933-ban a csabai egyház segítségével egy kedves, tornyos kis templomot építettek, s azt Raffay Sándor⁷³ püspök és Szeberényi Lajos³³ esperes felszentelve használatukba adta. Nagy örömet jelentett ez számukra, de annál nagyobb bosszúságot Kovács Márton⁸² plébánosnak, aki rettentően fájlalta, hogy az addig tiszta római katolikus faluba más vallású templom is került, még inkább azonban azt, hogy az addig színtiszta magyar Újkigyóson ezután szlovák nyelvű istentiszteleteket is tartanak.

81 **Linder László** (1893-1980): 1920 és 1960 között evangélikus lelkész Békéscsabán. Linder Károly lelkész fiaként született Csabán. Tanulmányait szülővárosában és Pozsonyban végezte. 1916-ban szentelték Budapesten lelkésszé, a következő évben segédlelkész lett Csabán. 1920-ban édesapja lemondott hivataláról, és megválasztották a békéscsabai erzsébethelyi evangélikus egyházközség lelkészének, melyet nyugdíjba vonulásáig, 1960-ig viselt. (*Csabai arcok. Szerk. Forján János. Békéscsaba, 2010.*)

82 **Kovács Márton**: 1911 és 1937 között Újkigyóson szolgált római katolikus plébánosként. (*Králik Jánosné Füzesi Etelka: Újkigyós. Történeti áttekintés. Újkigyós, 1996.*)

Ezért aztán rövidesen be is idéztette a községházára, a főjegyzői irodába az egyik (róm.kat. nővel vegyes házasságban élő) evangélikus presbitert, név szerint Német Sándort, akit arra igyekezett rávenni, hogy szüntessék meg a szlovák istentiszteletek tartását. Mint mondotta:

– „Szégyen és gyalázat, hogy az evangélikusok egy ilyen szép magyar falut eltótosítanak!”

Német bácsi orosházi származású magyar, a tótsághoz semmi köze, mégis sértette őt a plébános gyalázkodó beszéde. Ezért hát csak annyit mondott:

– „A plébános úr egy szót sem szólhat, hiszen szintén idegen nyelven miséznek a tiszta magyar faluban!”

A főjegyző rátámadt Német Sándorra:

– „Hogy mer ilyen szemtelen hangon beszélni a Főtisztelendő úrral, inkább megszívlelné atyai szavait, stb.”

Német bácsi azonban még meg is tetézte az eddig mondottakat:

– „Majd ha a plébános úr abba hagyja a latin nyelvű misézést, akkor a kigyósi evangélikusok is felhagynak a szlovák nyelvű istentiszteletek tartásával”.

– „Takarodjék a szemem elől!” – kiáltott a plébános Német Sándor presbiterre, aki jót mulatott a szentatya haragján.

S azóta is vidáman meséli el újra és újra, hogyan főzte le egyszer a falu hatalmasait, a főjegyzőt és a plébánost.

148. Több birtokos, egy birtok

V. Gyuro kissé életterlen ember volt. Felesége szemrevaló menyecske. Gyuro egyszer darabka földhöz jutott Vizesfáson. Vett egy girhes lovat, azzal járt ki a földjére dolgozni. Élnivágyó felesége azalatt otthon volt. A szomszédjukban hentes lakott. Jó szomszéd lehetett, mert ahányszor csak hazajött Gyuro, a felesége mindig finom falatokkal fogadta. Hurka, kolbász, friss töpörtyű, sült került bőven.

És Gyuronak nem kellett pénzt sem adni érte. Persze pénzre azért néha mégis csak szüksége lett volna az asszonynak a háztartásba. De ha kért a férjétől, az csak nevetve fügét mutatott neki, mondva: „Ez a tied!”

Hazajön Gyuro megint egyszer, kedveskedve, legyeskedve közeledik az asszonyhoz, de az hátat fordít, fölemeli a szoknyáját s csak annyit mond:

- „Ez a tied!
- „Hát ez?” – kap oda Gyuro a felesége köténye tájára.
- „Az a hentesé!” – hangzik a nem várt válasz.

149. Hogyan fogtak méhrajt Áchiméknál?

Petrina Jano kitöltvén vagy négy évet Klimentéknél, már komenciós béresként szegődött el Áchimékhoz Kerekre. Nagy gyümölcsöskert volt sövénnel körülkerítve, akácfákkal körülültetve a tanya mellett. Aratás. Déli pihenő a fák árnyékában. Az egyik arató az akácfa tetején észrevesz egy méhrajt. Nosza, azonnal komoly tárgyalás indul a raj megfogásáról. Egy liter pálinka jár érte a gazdától. Mindenki Petrina Janótól várja a megoldást. Nem is csalódnak benne. Gyorsan, határozottan intézkedik, mint egy hadvezér.

- „Ide hallgassatok! Hozzunk a tanyából egy kötelet, egy létrát, meg egy kast.”

Megtörtént.

- „Látjátok az alatt az ág alatt, amelyiken függ a raj, van egy másik ág, ahhoz támasztjuk a létrát.

Én fölmegek a kötéllel, s azt odakötöm az ághoz, amelyiken van a raj, Miso és Ondris a létrán állva tartjátok a kast, ti többiek meg fogjátok a kötelet. Amikor én azt kiáltom, hogy »No most!« és nagyot dobbantok a lábammal az ágon, ti itt lent jól megrántjátok a kötelet, s a méhecskék szépen-gyönyörűségesen belepottyannak a kosárba. No, jó lesz ez így?”

- „Jó lesz, nagyon jó lesz!” – válaszolják a társak. – „Hej, Jano, mégiscsak nagy spekuláns vagy te!”

Jano elindul fel a létrán, utána Miso, azután Ondris. Minden a legnagyobb rendben megy. A kötel az ágon, lejjebb erős kezekben a kas is várja a zsákmányt, s mit sem sejtő méhecskék csendesen zúgnak.

- „No most!”

Jano nagyot dobbant a lábával, lentről iszonyatos erővel megrántják a kötelet, abban a pillanatban reccs! Eltörik az ág, Jano, Miso és Ondris repülnek, a feldühödött méhek a lengemagyarba öltözött aratók inge-gatyája alá keveredve csípnek, szúrnak. Ordítás, jajgatás, futás. De komolyabb baj, hál' Istennek nem történt. Nos, hát így fogtak egyszer méhrajt Áchiméknál.

IX. Amivel a csabai nép szórakozott

Csaba vidám arcához – érzésem szerint –, nemcsak az eddig tárgyaltakhoz hasonló anekdotikus történetek tartoznak, hanem mindaz, amiben ennek a népnek a jókedve kifejezésre jutott, vagyis „Amivel a csabai nép szórakozott.”

Mert városunk lakói – egészen természetesen – nem üldögéltek savanyú képpel, kókadozva a kemencesutban abban a korban sem, amikor még nem volt színház, mozi, presszó vagy klubok sokasága a városban, hanem tudtak jókedvűek lenni, szórakozni a maguk egyszerű életkörülményei között is.

Ennek a szórakozásnak két fő formája volt. Egyfelől a különféle játékok, másfelől és főképpen a mesék.

1. Játékok

150. „Vezetnek”

Amíg a tanyákon csak férfiak éltek, vasárnaponként, vagy téli hétköznapestéken is hol egyik, hol másik tanyán jöttek össze, és beszélgetéssel, pipázgatással töltötték az időt.

Változatosabb lett a tanyai lakosok szórakozása attól kezdve, hogy már nők és egész családok is kint éltek.

A fiatalok téli estéken fonókákon és fosztókákon jöttek össze. Munkaközben mesemondás, tréfálkozás, heccelődés folyt, de nem ritkán akadtak kívülről jött tréfacsinálók is. Ezek számárnak, lónak, kecskének álcázva jöttek el a társaságba, és ott produkálták magukat. Ezt úgy hívták, hogy (szlovákul: „*vodiä*”), azaz „vezetnek”, mert az állatnak álcázott személyt, aki szerepének megfelelően nyerített, mekegett, szökdelt, vagy szarvaival felöklelte a jelenlévőket, rendszerint egy ugyancsak valamilyen maskarának öltözött másvalaki vezette.

A sopronyi részeken volt a századfordulón egy ismert mókázó, vékony, magas, sovány férfi, aki nagyszerűen értett ahhoz, hogy halálnak maszkírozza magát. Krumpliból kivágott nagy fogakat rakott a szájába, arcát fehérre mázolta, lepedőbe burkolódzott, és úgy jött be a tanyába nagy riadalmat keltve, ami azonban csakhamar hangos jókedvvé változott.

Egyikük-másikuk játéka valóságos színészi teljesítmény volt, ők voltak minden bizonnyal a mai

társzínháznak színészeinek az ősei. A hálás közönség, a háziak a szórakoztatás végén rendszerint megkínálták valamivel az örömszerzőket, leggyakrabban mézes-mákos, vagy cukros-mákos főtt kukoricával.

151. „Cigányasszony” (Cigánka)

A tanyasiak, de egyben a városiak hangulatos, jókedvet árasztó összejövetelei voltak a disznótorok. Ilyenkor összejött a rokonság, szomszédság s így aztán, ha valahol 5-6, vagy ennél is több hízót vágtak egyszerre, estig csak elkészültek minden munkával, és akkor a vacsoránál már átadhatták magukat a gondtalan szórakozásnak. Itt is folyt a mese, beszélgetés, a találós kérdések megfejtése, de ezeken felül a disznótoros összejövetelnek is megvolt a maga speciális tréfacsinálója: a „cigányasszony”, szlovákul a „cigánka”. Valaki – rendszerint férfi volt az illető – cigányasszonynak öltözve fölkereste a disznótoros tanyát, s ott mókázott. „Kikezdett” a férfiakkal, tenyérből jósolt, kéregetett. A „cigányasszony” azonban néha társat is hozott magával, aki – mialatt bent a szobában folyt a tréfálgatás, harsogott a nevetés, azalatt – a konyhában kihúzogatta a kemencéből a rétestálakat, elrejtette a hurkákat, nem kis kellemetlenséget okozva a szakácsnőknek.

De a ház népe is kellően felkészült a „cigányasszony” fogadására. Valamelyik kolbászbelet jó előre megtöltötték paradicsommal (szép piros kolbász lett belőle!), hurkabelet kitömtek kenderkóccal (micsoda ínycsiklandó kásás hurkának látszott), és a túlságosan szemtelen „cigányasszonynak” ezeket adták oda. Persze, ez is csak tréfa volt, amin nevetni lehetett, mert a jókedvet, jó hangulatot hozó cigányasszonyt a végén mindig valódi, finom disznótoros dolgokkal is megjutalmazták. Ő azután tovább ment, más tanyába, más disznótorba vitte a vidámságot, a jókedvet.

152. Borjú-bélyegzés

Klimenték öreg béresének, Marci bácsinak a családja a városban lakott. Sok volt a gyerek, akiket iskoláztatni kellett, és akkor még nem voltak tanyai iskolák. Kéthetenként Marci bácsi ment haza, kéthetenként egyszer a felesége jött ki.

A közbeeső üres vasárnapok nagy ünnepet jelentettek a kint lakó férfiak számára. Ilyenkor a kisbéresek, bennkosztosok este Klimentéknél jöttek össze Marci bácsinál. Volt mese, tréfa, játék, móka.

Egy ilyen „ünnepeste” minden mulatságból kifogyva kérni kezdték Marci bácsit:

- „Játszunk valamit!”
- „No, jó! Borjút fogunk bélyegezni.”

Mindjárt rendelkezni kezdett:

- „Petrina Jani, te idebenn maradsz, a többiek pedig mind ki a pitvarba! Majd ha hívlak, akkor egyenként bejöttök.”

Megtörtént a kivonulás. Akkor Petrina Janot Marci bácsi a szoba közepén négykézlábra állítja. Letolatja vele a nadrágot, gatyát. Kioktatja, majd kiszól a pitvarba:

- „Jöhet az első!”

A delikvens bejön. Marci bácsi – miután a mécses eloltotta – a sötétben botorkálót odavezette a „bélyeges”-hez, nyakát hátulról megszorítva fejét lenyomja, orrát pedig jó párszor beleveri Jano lyukába.

- „De a többieknek el ne mondd!” – hangzik a figyelmeztetés.
- „Dehogyan mondom!”

(Ha ő szendevett, szenvedjen más is.) Így megy a „bélyegzés” egyenként.

Megvolt az utolsó is. Gatyá, nadrág föl. Lámpás meggyújtva. A társaság tagjai kissé savanyú pofával bámulnak egymásra. Egyedül Marci bácsi elégedett:

– „Ugye jól játszottunk?”

153. Névadó játékok

Nem is olyan régen az oláhtemplom környéke még beépítetlen volt. A gyepen játszottak a gyerekek. Ki tud nagyobbat ugrani? Az egyik Valent-fiú volt a legügyesebb. Ugrott, mint a bolha, (szlovákul: *blcha*). Így kapta ő és leszármazottai a Valent-Blcha nevet. Lakodalmakon a legények ügyességpróbája volt: ki tud helyből magasabb asztalra felugrani? A győztes Fábíán-fiú így szerezte meg magának, s utódainak a ma is használatos Fábíán-*Zajac* (Nyúl) családnevet.

2. Mesék

Hosszú, sötét téli esteiken, városban és a tanyákon ugyan mivel szórakozhatott volna könnyebben az egyszerű nép, mint mesék mondásával és hallgatásával. Csabán is voltak minden időben jókedvű és tehetséges mesélők, akik körül gyakran összegyülekezett a hálás hallgatóság.

Ma is él egy-két ilyen mesemondó. Az egyik Gyeraj Mihály egykori gazdálkodó, volt egyházi sáfár, most tsz. nyugdíjas, a másik pedig Slyuch Pál tsz. tag, kétsopronyi lakos. Az alább következő meséket legnagyobbbrészt ők mondták el nekem.

A mesék elmondása csaknem kivétel nélkül szlovákul történt, úgy is jegyeztem fel azokat, ahogy elhangzottak, csabai szlovák dialektusban, s így e szövegek bizonyos mértékig nyelvi dokumentumként is szolgálhatnak. De mindegyik szlovák mesét lefordítottam magyarra is, tehát tartalmilag e gyűjtemény magyar példánya is teljes.

a. A pórul jártak

154. A füstbe ment terv

Két fivér udvarolt ugyanabban az utcában. Egyszer is, ahogy mennek, egy háznál macska ült a kerítésen, mikor odaértek leugrott és eliszkolt.

Egyik: „De jól cseszte farkával a járdát ez a macska!”

Másik: „Nem is cseszte!”

Egyik: „De bíz’ az cseszte!”

Másik: „De bíz’ az nem cseszte!”

Szó szót követett, a két fivér összeverekedett, megtépte egymást. Így már nem mehettek a lányokhoz, hát bánatosan hazatértek. Füstbe ment szép tervük.

155. Kár tovább számolni

Egy mamóka elmegy a kocsmá mellett. Nagy verekedés folyik benn, s a mamóka látja ám, hogy éppen az ő fiát csépelik. Nem mer beleavatkozni a férfiak dolgába, hát csak áll és sírdogál. Arra jön egy fiatal ember:

- „Miért sír anyóka?”
- „Hát, mert a fiamat verik.”
- „Mit se búsuljon, én most bemegyek, azokat a verekedőket mind kihajigálom az utcára, maga csak álljon itt és számolja őket.”

A fiatal legény bemegy, dulakodás, kiabálás, kivágódik az ajtó, valaki repül s elnyúlik a járdán. Anyóka számolni kezd:

- „Egy...!”

Akkor megszólal az illető:

- „Ne számoljon tovább anyóka, én vagyok az!”

156. Oda lett a szerencse

Ketten vándoroltak, és az út mellett egy alvó nyúlra bukkantak.

Egyik: „Most mit kezdünk vele?”

Másik: „Természetesen megfogjuk, agyonütjük, megnyúzzuk, a húsát megesszük, a bőrét eladjuk, s az érte kapott pénzért veszünk egy malacot. Annak a malacnak lesznek malacai, azoknak a malacoknak is lesznek malacai, meg azoknak is ..., úgyhogy a végén sok-sok disznónk lesz”.

Egyik: „Csakhogy akkor kondást is kell fogadnunk, azt fizetni, etetni kell... és ha a tanyától messze fogja legeltetni a disznókat, akkor hogy fogjuk majd ebédhez hívni?”

Másik: „Hogyan? Hát így: Hahó! Gyere enni!”

Abban a szempillantásban a nyúl felugrik, elszaladt, oda lett a szerencse.

157. Odalett a gazdagság

Egyszer egy ember talált egy libatojást. A libák akkor nagyon drágák voltak, ezért mikor hazaért, a tojást az asztalra tette s így szólt a feleségének:

- „Itt van ez a tojás! Ha majd kikél belőle a kisliba, meghagyjuk fajtának, az is tojik tojásokat, s így a végén sok-sok libánk lesz.”

Megörül az asszony:

- „Ó, hát akkor mi is gazdagok leszünk. Ha mi leszünk a faluban a leggazdagabbak, akkor biztos kend lesz a bíró. De azt már most előre mondom, ha kend lesz a bíró, majd ne bánjon úgy a néppel, mint most velünk bánnak!”

Az ember felfortyan:

- „Ahogy azok velem, én is úgy velük!”

Mérgesen az asztalra csapott, a tojás eltört, odalett a gazdagság.

158. Egy embernek volt

Egy embernek volt malaca, a szomszédjának pedig lova. A malac átment a szomszéd istállójába, s a ló ott agyonrúgta. Az ember a szomszédját ezért bíró kezére adta.

Bíró: „No, hogy is volt csak?”

Szomszéd: „Az úgy volt Tekintetes Bíró úr, mintha maga lenne a malac én pedig a ló. Maga átjönne hozzánk, én szarnék, maga turkálna a trágyában, én megrúgnám magát és maga megdöglene.”

159. Orvosság

Egyszer egy szegény ember a piacra ment munkát keresni. De nem talált. Mivel a felesége mindig veszekedett rá, amiért nem kap munkát, hát most félt hazamenni. Szomorúan üldögélt a patika előtt.

Kijön a patikus s kérdezi:

- „Talán bizony beteg, hogy ilyen bánatos?”
- „Nem vagyok én beteg” – feleli –, „csak nem kaptam munkát és most félek hazamenni, mert veszekedni fog a feleségem.
- „No, jöjjön csak be, adok magának ez ellen egy jó orvosságot!”

Az ember bemegy, a patikus ott leken neki három jókora pofont:

- „Ezt adja a feleségének, ne féljen, soha többet nem fog veszekedni.”

Megköszönte emberünk a jó tanácsot. Hazament. Az asszony azonnal rákezde:

- „Te ilyen, te olyan! Te sose találsz magadnak munkát!”

Az ember odalép hozzá, leakaszt neki egyet, az asszony egyszeribe könyörgésre fogja a dolgot:

- „Csak ne bánts, soha többé nem szólok a dolog miatt.”

Emberünk másnap elmegy a patikushoz, az kíváncsian kérdezi:

- „No, használt az orvosság?”
- „Nagyon!” – feleli az ember. – „És mert csak egyet használtam fel, kettőt visszahoztam.” Azzal olyan két pofont kent le a patikusnak, hogy az két hétig is bekötött fejjel járt.

160. Elvesztette a pert

Egy béres beperelte a gazdáját, mert, hogy még soha nem lakott jól nála. A bíró kihallgatta a bérest is, a gazdát is. A gazda a béreshez:

- „Szóval te nálam sose laktál jól?”
- „Én soha!”
- „És a lakodalomban?”
- „No akkor egyszer.”
- „És a disznóvágáskor?”
- „No, akkor másodszor.”
- „Hát a keresztelőkör?”
- „No, akkor harmadszor.”

Így aztán a béres elvesztette a pert.

b. Cigányok

161. A cigány és a megváltás

A pap sonkát ígért a cigánynak, ha elmegy a templomba. Nagypénteken a cigány el is ment és végighallgatta a prédikációt, hogy Jézust a Gecsemáné kertben elfogták ellenségei. Templom után jelentkezett a papnál, meg is kapta a sonkát. Következő évben Nagypénteken eszébe jut a cigánynak, jó volna megint egy sonka. Elmegy hát a templomba, meghallgatja a prédikációt, mely megint csak arról

szól: Jézust a Gecsemáné kertben elfogták ellenségei. A cigány sajnálkozva is, de még bosszankodva is mondja:

– „Minek ment oda? Tudhatta mi vár rá, hisz tavaly is ott fogták el.”

162. A cigány és az ördög

A cigány erről jött, az ördög amarról. Ahol összetalálkoztak, egyszerre találtak egy zsák aranyat. Nem tudtak megegyezni. Végre az ördög azt indítványozta, hogy aki nagyobbat fingik azé legyen az arany. A cigány rááll. Elkezdik kínálgatni egymást:

– „Kezd el te!”

– „Nem én, inkább te!”

Végül is az ördög hozzálátott. Akkorát durrantott, hogy szelétől a cigány csak úgy repült ide-oda.

– „Hát te mit csinálsz? - kérdezte cigánytól az ördög.”

– „Ugyan” – felelte az –, „csak itt láttam egy rést, betömtem, hogy majd, ha én szellentek, te itt fulladj meg.”

Ördög: „Inkább legyen tied az arany, én nem akarok megfulladni!”

163. Mezítlábas cigány

A cigány mezítláb vándorol éjszaka. Fázik. Lefekszik hát a hátára, lábait égnek emelve a hold felé tartja, hogy attól megmelegedjenek. Közben lóháton utoléri egy úr.

– „Hát te cigány, mit csinálsz itt?”

– „Nem csinálok semmi rosszat, csak melegítem a lábaimat a holdnál!”

– „No és az ér valamit? Én csizmában vagyok, s mégis fáznak a lábaim.”

– „Instálom, jó az, tesszen csak megpróbálni!”

Az úr lehúzza a csizmáit, hátára fekszik, lábait a hold felé tartja, s várja a hatást. A cigány egyszerre csak felugrik, felkapja a csizmákat és elinal velük.

164. A zsák testvére

Aratónak szegődött el a cigány egy gazdához. Megállapodtak, hogy napkeltétől napnyugtáig arat, s ezért kap egy zsák búzát.

Vágják a gabonát, itt a dél. A többi arató abbahagyja a munkát, ebédel. A gazda így szól a cigányhoz:

– „Üljünk le mi is, a többiek majd azt hiszik, hogy mi is ebédelünk.”

A pihenő véget ér, folytatják a munkát, de a gazda észreveszi, hogy a cigány a kaszával csak a levegőbe csapkod. Rászól:

– „Hát te mit csinálsz cigány?”

– „A többiek így is azt hiszik, hogy én is kaszálok.”

Este lett, feljött a hold. A cigány figyelmezteti a gazdát, hogy abba kellene hagyni már a munkát, mert a megállapodás szerint napkeltétől napnyugtáig tart a munkaidő, ez meg már nem nap az égen.

Gazda: „De a hold a napnak a testvére!”

Végre eljön a végfizetés ideje: A cigány egy nagy ponyvát varr össze, s azzal jelentkezik a búzáért.

– „Mit akarsz ezzel te cigány, hisz ez nem zsák, hanem ponyva!”

– „De a ponyva a zsáknak a testvére” – érvel a gazda módján a cigány.

165. A cigány és az ördög

Lovat talál a cigány és az ördög. Huzakodnak, hogy kié legyen? Végre megegyeznek, hogy azé lesz, aki bírja elvinni. Bízgatják egymást:

- „Próbáld meg te!”
- „Én nem, inkább te!”

Végül is az ördög gyürkőzik neki: megragadja a ló két első lábát, s úgy próbálkozik a lovat a hátára venni. Nem megy!

- „Próbáld most te!”

A cigány nem sokat teketóriázik, lába közé vette a lovat és elment vele.

166. Rövidlátó cigány

Sorozáson van a cigány. A vizsgálat után szól a főorvos: Alkalmas!

Cigány: „De hiszen én rövidlátó vagyok!”

Főorvos: „Mivel tudod bizonyítani?”

Cigány: „Látja főorvos úr ott azt a szöveget!”

Főorvos: „Igen látom.”

- „No, én meg nem látom!” – vágja ki diadalmasan a cigány.

167. Melyik a nagyobb disznó?

Lakoma volt a királynál. A vendégek pukkadásig jóllaktak, némelyek elégedetten böfögtek az asztal fölött. Nem tetszett ez a királynak, de nem szólhatott semmit.

Később a király kísértelt a patakhoz, ott fürdött egy cigány, bukfenceket vetett, s közben nagyokat szellentett.

- „Te cigány, tudsz te így szellenteni, amikor csak akarsz?”
- „Én igen!”

Megint lakoma volt a királynál, aki most már a cigányt is meghívta, de előre kikötötte:

- „Ahányszor az asztal alatt a lábadra lépek, mindig annyiszor szellentesz!”

Így is történt. A vendégek pukkadásig jóllaktak, az asztal fölött nagyokat böfögtek. A király ekkor jó párszor a cigány lábára lépett, aki nagyokat durrogott.

Egyszer, kétszer, háromszor...

Végre is a vendégek megkérdezik: „Ki az a nagy disznó, aki ezt csinálja?”

Király: „Nagyobb disznó az, amelyik az asztal fölött, mint amelyik az asztal alatt rőfög.”

c. Együgyű figurák

168. Mit érdemes főzni?

Komaasszonyok beszélgetnek arról, hogy mit érdemes főzni?

Egyik: „Rétest legérdemesebb!”

Másik: „Málét érdemesebb!”

Egyik: „Mégiscsak rétest a legérdemesebb, mert annál mindegyik tepszi fél liter zsírt is ereszt magából.”
(Persze, ha adnak bele.)

169. Sinkvasz (alacsony fadézsza)

Bizonyos házaspár mindig a szomszédoktól kért bográcsot, amikor főzni akart. A szomszédasszony unta is már ezt az örökös kölcsönözgetést, többször emlegette hát:

– „Miért nem vesztek ti is magatoknak bográcsot?”

No, embereink egyszer valóban elmentek a vásárba, de mert nem értettek a dologhoz, bogrács helyett *sinkvaszt* (alacsony fadézsza) vettek maguknak. Hazafelé menet már messziről büszkén kiáltják a szomszédasszonynak:

– „Nekünk is van már bográcsunk, eztán hát »sem tőlünk hozzátok, sem tőletek hozzánk!«”

De amikor első alkalommal főzni akartak és az új edény alá gyújtottak, az bizony elégett. Szomorúan mennek a szomszédba s jelentik:

– „Elégett a bográcsunk, most aztán megint »tőletek is hozzánk, tőlünk is hozzátok!«”

170. Jogos aggodalom

Tót atyafi készül a Felvidékről az Alföldre aratásba. Sokat hallott már beszélni arról, hogy ott az emberek búzakenyeret esznek. Ezért mikor búcsúzkodott a feleségétől, mélységes aggodalommal mondja:

– „Nem tudom, hogy is lesz az ott velem? Mert ettem már zabból valót, ettem rozsból valót is, de hogy fogok ott enni búzából való kenyeret?”

171. Van magához való esze

A gerendási Libent Gyuro nem egészen százszázalékos, de azért van magához való esze. Tanyáról-tanyára jár, s kis gyerek módján siránkozik:

– „Gyurika éhes!”

Az asszonyok már ismerik, és ezért rendszerint ilyen válaszokat adnak neki:

– „Kapsz enni, ha előbb segítesz valamit!” (Mert ha előbb kap enni, Gyuro munka nélkül odébb áll.)

Gyuronak egyszer csizmát vett a családjá. Az eladó figyelmezteti:

- „Aztán vigyázz a csizmára Gyuri, hogy nyáron ki ne száradjon!”

Gyuri megfogadja a tanácsot, s tél elmúltával leeresztette a csizmákat – a szomszéd kútjába. Ősszel ment előszedni a csizmáit. Amint ott bajlódik, hajlong a kút fölött, megáll mellette a szomszéd, s csodálkozva kérdi:

- „Hát te Gyuri, mit csinálsz itt!”
- „Ugyan! Csak csizmámat szedem ki a kútból.”
- „Innye, az anyád! És nem tudtad őket a magatok kútjába eresztetni?”
- „Nem akartam, hogy büdös legyen a vizünk!”

172. Könnyedén

Leesett az első hó, csak úgy a sár tetejére. A gazdaasszony parancsot ad a cselédnek:

- „Marka! Söpörd el azt a havat, de csak úgy könnyedén!”

Marka leveti magáról a bekecset, s csak úgy blúzban hozzáfog a söpréshez. A gazdaasszony ezt látva rászól:

- „Miért sepersz blúzban? Megfázol!”
- „De hiszen éppen maga parancsolta, hogy csak úgy »könnyedén« seperjek!”

173. A papucs

Amikor divatba jött a papucs viselete, egy fiatal legénynek is vettek szülei.

Este szeretőjéhez indult, de mert nem akarta szép, új papucsait besározni, kézben vitte, s csak akkor vette fel őket, amikor a lányos házhoz ért.

Mikor aztán már haza készült, amint lépked kifelé, csak hallja ám, hogy valami pattog a háta mögött. Hátra néz, talán a lány? De az nem. Elindul, újra pattog, az utcán is. Megijed. Valaki üldözi! Futni kezd. Csak úgy repülnek szanaszét papucsai. Hát ilyen kár érte.

174. Vissza a pénzt!

Egy fiatalember bőrnadrágot vásárolt magának. A kereskedő figyelmeztette, vigyázzon, hogy nyáron a molyok meg ne rágják. A fiatalember meg is fogadta a tanácsot, s a nadrágot a padláson jó magasan felfüggesztette „kakasülőre”.

A molyok mégis megrágták. Mérgesen megy az ifjú a mesterhez:

- „A bőrnadrágot jó magasra akasztottam a padláson, a molyok mégis megrágták. Vissza a pénz! Rossz volt a bőr!”

d. Papok a nép száján

175. Kurta istentisztelet

Iszós pap járt a tanyákra istentiszteletek tartására. Énekeltek, imádkoztak, majd a pap föltette a kérdést híveinek:

– „Tudjátok-e miről fogok ma prédikálni?”

Volt, aki azt mondta: „Tudjuk!”

Volt, aki azt mondta: „Nem tudjuk!”

Mire ő: „No, akik tudják, mondják meg azoknak is, akik nem tudják! Isten áldjon Benneteket!”

176. Kié a tehén?

A pap és a cigány egy utcában laktak a faluban. Mindkettőjük tehene a legelőre járt. Egyszer a pap tehene hazafelé tartva betévedt a cigány udvarára. A pap érte ment, mondván:

– „Ez a tehén az enyém!”

De a cigány nem adja:

– „Az én udvaromba jött magától, nyilvánvaló azért, mert az enyém.”

Hosszas huzakodás után abban egyeztek meg, hogy aki kettőjük közül reggel elsőnek köszönti a másikat, azé marad a tehén.

A papnak – természetesen nem volt felesége, csak egy jóformájú házvezetőnője, aki főzött, mosott, fűtött és fürdővizet készített a pap számára. Volt úgy is, hogy együtt fürödtek. Éppen aznap este is.

A cigány felmászott a parókia előtti eperfára, ahonnan láthat és hallhat mindent. Látja is a papot, amit beszélgetnek.

Kérdi a pap: „Mi ez?”

– „Ez az iskola!” - feleli a házvezetőnő.

Majd ő kérdez: „Ez meg itt mi?”

– „Ez egy iskolásfiú” - feleli a pap, majd hozzáteszi: – „Az iskolásfiú már mehet is az iskolába!”

Abban a pillanatban felharsan az eperfán a cigány köszöntése:

– „Jó reggelt kívánok! Enyém a tehén!”

– „Miért volna a tiéd?” – így a pap. „Vagy nem abban állapodtunk meg, hogy aki reggel köszönti elsőnek a másikat, azé lesz a tehén, most pedig még csak este van.”

– „Csakhogy, instálom, a fiúk reggel járnak iskolába!” – érvel a cigány. Így aztán övé is maradt a tehén.

177. Még jó, hogy...

Két hold búzája volt a papnak, kiment a piacra aratókat fogadni, de már csak egy cigány jutott neki.

– „Nincs is marokszedőd!” - mondja a pap a cigánynak.

– „Ne legyen ezzel gondja, majd én kerítek magamnak” – így a cigány –, és fölfogadott magának egy öregembert.

A pap mindkettőjüket kivitte kocsiján a határba, ételmet is adott velük egy hétre valót. Azok azonban nem nagyon siettek munkához látni, előbb egy gunyhót építettek maguknak, s aztán a cigány így szólt az öregemberhez:

– „Maga most főzön valamit, én kissé lepihenek, s ha majd kész lesz az ebéd, keltsen fel, hogy ehessünk!”

Így is történt, és így ment ez nap, mint nap. Aludtak, főztek, ettek s ismét aludtak. Mikor elmúlt a hét, így szól a cigány az öreghez:

– „Menjen be a tisztelendő úrhoz és hozzon ételmet, mert már elfogyott!”

Az öreg megijedt.

– „De mit fogok én ott mondani, ha megkérdezik, hogyan állunk az aratással?”

Maga csak mondja azt, hogy szépen haladunk, mához egy hétre, szombaton délután jöhet értünk a kocsi, addigra készen leszünk.

A következő szombaton már korán reggel hazaindult a cigány és az öreg, előbb azonban egy zsákot megraktak kővel, cseréppel. Mikor az úton szemközt találkoztak a kocsival, neki estek a kocsisnak:

– „Hol késel ennyi ideig? Lám, milyen nagyon elfáradtunk!”

A parókián aztán a papnak is szemrehányást tesznek:

– „Miért küldte oly későn értük a kocsit, egészen kimerültünk, mert a mezőn találtunk egy zsák aranyat, s azt is cipelnünk kellett. De hát kié is lesz tulajdonképpen ez az arany?”

A pap: „Természetesen az enyém, mert az én földemről való.”

Cigány: „Az nem lenne igazság, mert mégiscsak mi találtuk!”

Pap: „Hát akkor megfelezzük. Fele-fele!”

Cigány: „De én nem adom a felét sem, inkább elátkozom, és cseréppé változtatom az egészet.”

Azzal fogja a zsákot, kiborítja és – csodák-csodája –, csupa-csupa cserép és kő fordul ki belőle. A cigánynak azonban még ez sem elég. Tovább fenyegetődzik:

– „Ha most azonnal nem kapom meg az aratás bérét, elátkozom a búzát is, hogy az egész lábra áll és magát is” – mondja a papnak – „átvarázsolom számárrá!”

Megrémül a pap, kifizeti a cigányt és az öregembert, aztán kocsira ül, kimegy a határba és lám csak: a búza valóban lábon áll, az egész, az utolsó szálig!

Megrettenve mondja a pap a kocsisának:

- „Lám, valóban igazat beszélt a cigány. Még jó, hogy engem nem is változtatott át számárrá!”

178. Felekezeti vetélkedés

Tanyai istentiszteletre római katolikus papot visz az egyik kocsis, evangélikus papot a másik. Egy keskeny dűlőn szemközt találkoznak, s egyik sem akar helyet adni.

A katolikus kocsis feláll a bakon, s úgy kiabál a másik kocsisnak.

- „Térj ki azonnal! Nem látod, hogy papot viszek?”

Az evangélikus kocsis a háta mögé bök ostorával, s csak annyit kérdez vissza:

- „No és ez talán kutya?”

e. Vegyes mesék

179. Dicsekvés

Egy apának volt egy fia. Szeretett vele dicsekedni. Egyszer is újságolja:

- „A fiam vadászaton volt! Senki közel sem találta el a nyulat, az én fiam azonban közvetlen melléje durrantott!”

180. Ügyes védekezés

Elaludt az éjjeli őr az istállóban. Jött az ellenőr s bejegyezte az ellenőrző füzetbe: „Alva találtam.”

Emberünk azonban élni tudott az eszével, egy vonást tett a kezdő „a” betűre, s mindjárt megváltozott a bejegyzés értelme: „Álva találtam.”

Amikor az éjjeli őr mulasztással vádolva a vezetőség elé került, éppen a vád alapjául szolgáló bizonyítékkal védekezett:

- „Tessék csak jól megnézni, maga az ellenőr írta be a füzetbe: „Álva találtam”. Hát tudok én állva aludni?”

181. Az más

Jano dülöngélve lépked az utcán, mint valami részeg elefánt. Találkozik vele a papja, s mindjárt korholni kezdi:

- „Te ostoba semmirekellő! Alábbvaló vagy az ökörnél, mert az, ha iszik, tudja, mennyi elég neki!”
- „De tisztelendő úrr! Hiszen ha viizet iszom, én is tuodom, hoogy mennyi eelég nekem!”

182. Akinek senki se parancsol

Egyszer egy gazdag kereskedő üzlete ajtajára kiakasztott egy oldal szalonnát, s alája egy írást, mely szerint a szalonnát az viheti el, akinek senki sem parancsol.

Arra jön egy ember, lekasztja a szalonnát, s indul tovább. A kereskedő utána szól:

- „Látta, hogy mi van a szalonna alá írva?”
- „Láttam hát, az viheti el, akinek senki se parancsol.”
- „No, és magának mi a mestersége?”
- „Nekem? Én halász vagyok. Akkor megyek halat fogni, amikor akarok, akkor térek haza, amikor akarok. Nekem ugyan senki sem parancsol!”
- „Igaz! De miért nem veszi a szalonnát a hátára? Így nehéz lesz!”
- „No hiszen, egyéb se kellene nekem, mint hogy bezsírozzam az ingemet, adna nekem otthon az asszony!”
- „Vissza a szalonnával!” - kiáltja a kereskedő. (Mert bizony nincs oly ember a világon, akinek senki sem parancsol.)

183. Nem hagyta igazát

Két asszony ment a patak mellett. Szépen vágott fű feküdt a parton.

Az egyik: „De szépen kaszálták ezt a füvet!”

A másik: „Nem kaszálták, hanem nyírták!”

– „De biz kaszálták!”

– „De biz nyírták!”

Addig-addig míg összevesztek, megkergették egymást. S akkor az, aki állította, hogy a füvet kaszálták, beletaszította a patakba azt, aki állította, hogy a füvet nyírták. Ott fuldoklott a patakban. De még akkor is, amikor már elmerült a víz alatt, kinyújtotta kezét a vízből, s két ujjával, mint valami ollóval mutatta, hogy – De biz a füvet mégiscsak – nyírták!

184. Őszinte vélemény

Mezőgazdasági kiállítás volt Csabán. Egy öreg juhász tíz gyönyörű kost hajtott az utcán. Messziről jöttek, a kosok elfáradtak, az egyik utcasarkon leálltak. Eltökélték magukat: egy lépést sem tovább! Bajba került az öreg juhász. Csakhamar egy sereg kíváncsi ember vette őket körül. Voltak, kik jó szándékkal segíteni akartak az öregnek, ezért hát szölongatták, riogatták, bökdösték a kosokat. De azok oda se neki! Ekkor az öreg juhász e jószándékú emberek felé fordul és szomorúan, de igaz meggyőződéssel mondja:

- „Jó emberek! Ebben az én nagy bajomban, többet érne most egy pulikutya, mint maguk mindnyájan.”

Úprimná mienka

Hnal pastier desať veľkých baranov na hospodársku výstavu v Čabe. V meste mnohí sa dívali na tieto mocné a veľké barany. Ale barany ustály a na uhle jednej cesty zastály. Starý juhás bol vo veľkom rozpaku, lebo barany si umienili, ani krok neisť ďalej. Okolo baranov sa veľké množstvo divákov shromažďilo a mnohí v ťažkom položení postavenému starému juhásovi pomôcť chceli – strkali, kričali na baranov, ale tie len nechceli sa pohnúť. Starý juhás obrátil sa k obecnstvu a cele uprímne dal výraz svojmu presvedčeniu:

– „Ludia mojí, v tomto ťažkom položení viac by mi pomohol jeden dobrý pes, ako vy všetci!”

(Čabiansky kalendár 1927)

185. Csalódás

A keresztkoma elment meglátogatni komáját és komaasszonyát. A komaasszony illően akarta fogadni a keresztkomát. Éppen szombat volt, hát csabai szokás szerint haluskát készített. Amint hozza a szobába megbotlik, elesik, kiszórja az egészet a földre. De nem jön zavarba, gyorsan összekotorja, visszadobálja a tálba és szíves szóval biztatja a keresztkomát:

– „Semmi baj! A padló tiszta, épp az imént mázoltam fel tehéntrágyával!”

A koma jó étvágyal nekilát. Eszik, eszik, megállás nélkül. A háziak csak meresztik a szemüket: Ez képes lesz megenni mind az egészet! A férj hát odasúgja az asszonynak:

– „Hozzál neki inni vizet! Hátha abbahagyja az evést.”

Az asszony vigyázva, hogy ki ne loccsantsa – hozza is már, s leteszi az asztalra.

A keresztkoma amint meglátja komaasszonyát, vidáman kiált:

– „De jó, hogy hozod azt a vizet, már alig bírtam nyeldesni a galuskát, de ha iszom egy keveset, megint bírok enni tovább!”

186. Sovány vigasz

Katonának vitték a férjet. A felesége kikísérte az állomásra. Amikor már a férj a vonaton volt, az asszony keserves sírásba fogott.

– „Ne sírj Mara, majd kerítek én magamnak másikat!”

187. Egyszer egy embernek

Egyszer egy embernek gyógyszert rendelt az orvos, másnap meglátogatta a betegét, megkérdezte tőle:

– „No és aztán használtak-e azok a piócák valamit?”

– „Használtak bizony! – hangzott a válasz. Bár, az igazat megvallva alig bírtam őket megenni. Kettő még csak lement valahogy, de a harmadikat már meg is sóztam, hogy lecsússzon!”

188. Az orvosnál

Péter úrnak fáj a torka, elment hát az orvoshoz.

– „Önnek gyulladtak a mandulái” – így az orvos – „ki kell vennünk őket!”

Egy idő múlva megint fölkereste Péter úr az orvost, mert belső fájdalmakat érzett.

– „Önnek bizony vakbélgyulladás van” - közölte a vizsgálat eredményét az orvos – „Egyszerűen kivágjuk a vakbelét és megszűnnek panaszai!”

Később újra jelentkezik Péter úr az orvosnál, sápadozva szól:

– „Doktor úr, meg se merem mondani! A fejem fáj!”

189. Kizárólag csecsemők

– „Ebben a faluban nem látok sehol egy szobrot. Hát nem született itt egyetlen nagy ember sem?”

– „Nem kérem szépen. Itt eddig csupán csecsemők születtek.”

Len nevmlůvňatá

– „*V tomto meste nevidno ani jeden pomník. Nenarodil sa tuná žiaden veľký muž?*”

– „*Nie. Tuná sa dosiaľ narodili iba nevmluvňatá.*”

(Čabiansky kalendár 1940)

190. A példás első feleség

Egy férfinak második felesége volt. Ez örökké rettegett, hogy nem tud a férjének kedvére főzni. Ezért mindig a legjobb ételeket készítette és nagyon vigyázott a főzésnél.

Egyszer mégis megtörtént, hogy a rántás odaégett. Félve tette a tálat a férje elé: Mit fog szólni most? A férj eszik, eszeget, újra szed, megeszi az egészet, s akkor megszólal:

– „Látod, az első feleségem is pont így főzött, mint te most. Ilyen ízesen. Máskor is készíthetnél ilyet.”

191. Volt? Nem volt?

Janko és Marka ugyanabban az utcában laktak. Pontosán egymással szemközt. Meg is kedvelték egymást, de Marka áperte kijelentette, hogy ő bizony csak olyan férfihez megy feleségül, aki se nem dohányzik, se nem iszik. Mivel pedig Jano egyszer előtte rágyújtott, hát el is ment a kedve az egésztől.

Mivel azonban Janko nagyon kívánta Markát, hát inkább megígérte neki, hogy soha többet se nem iszik, se nem dohányzik. Így aztán összekerültek.

A lakodalom utáni reggelen Marka anyja megpillantja lányát új otthona udvarán, s csak úgy az utcán át, beszéd nélkül kérdi:

– „No, mi volt?”

Marka is csak szó nélkül, egy intéssel válaszol, hogy – „Nem volt semmi!”

Következő reggel a mama megint kíváncsian kérdi Markát:

– „Volt valami?” De az csak visszaint bánatosan, hogy aszongya: „Nem volt semmi.”

A mama gondba merül:

– „Ejnye lányom, nem jó lesz ez így. Végy Jankonak néhány cigarettát, gyűjtsen rá, hátha attól megjön a kedve!”

Marka szót fogad. Újabb reggel. A mama már korán lesi a lányát, s amint meglátja, izgatottan kérdi:

– „No, volt-e valami?”

Marka boldogan, kipirulva int: – „Volt!” S az ujjain mutatja is: „Nyolcszor!”

192. A nagyotmondó

Ketten mentek az erdőn át. Mikor összetalálkoztak, azt mondja az egyik a másiknak:

– „Ne menj arra, mert én ott vagy száz farkast láttam!”

– „Á, nem hiszem én azt! Az nagyon sok volna.”

– „De biz az volt legalább ötven!”

– „Nem hiszem én, az is sok.”

– „De tíz biztosan volt!”

– „Annyi sem lehetett.”

– „Már pedig akármit is mondasz, én hallottam, hogy ott a bokrok között susogott valami!”

193. Az Isten-anyja szolgálói

Az Isten-anyának volt öt lusta szolgálója: Mátyás, Gergely, Sándor, József és Benedek. Tél múltával kiküldte Mátyást a határba, nézze meg, lehet-e a mezei munkát kezdeni? Mivel Mátyás ott még jeget talált nem nagyon sietett haza, hanem inkább beült a jó meleg kocsmába.

Mivel nem tért vissza, az Isten-anya Gergelyt küldte utána. Gergely Mátyást a kocsmában találta, maga is letelepedett mellé. Most hát már ketten iddogáltak. Az Isten-anya eztán Sándort küldte keresésükre, aki szinté a kocsmában ragadt, ezért Józsefet, végül Benedeket is utánok indította. Így aztán mind az öten a kocsmában ragadtak.

Ekkor az Isten-anya botot ragadott. Nagy mérgesen szolgái után eredt, botjával kizavarta őket a kocsmából a határba, menjenek dolgozni! Ez volt a tavasz első napja.

X. Ragaszték és gúnynevek

194. Óslakosok ragasztéknevei

Ancsin – *Rodák* (Rokon)

Ando – *Hrcska* (Görcs)

Araczkí – *Szivarkás*

Baliga – *Drugán* (Cipekedő)

Bohus – *Krajo* (Falu széli)

Bohus – *Monyis* (Monyas, Csődör)

Botta – *Dukát*

Bócsik – *Hrubák* (Goromba, vaskos)

Dobroczkí – *Cipcer* (Cipszer)

Drienyovszkí – *Bandzsala*

Fábian – *Zajac* (Nyúl)

Gálik – *Jasko* (Dadogó)

Kovács – *Fizkusz*

Kovács – *Muchár* (Legyes)

Kovács – *Puchár* (Büzös, Daganatos)

Kovács – Szegény

Kovács – *Zsobrák* (Koldus)

Kovács – Szegény (Rapavy - Ragyás)

Kovács – *Lyudroven*

Kosziszky – Angyalos

Kliment – *Sziroták* (Árva)

Kraszkó – *Pinkás*

Lehoczkí – *Mácsko* (Kandúr)

Lipták – *Micsinák*
Lipták – *Mrkan* (Borus)
Lipták – *Stero*
Lipták – *Piko*
Lipták – *Szvitán* (Hajnali)
Petrovszki – *Suskár* (Suttogó, Piszmogó)
Pribojszki – *Hogya*
Vandlik – *Katola*
Valent – *Blcha* (Bolha)
Varga – *Koritár* (Teknőcsináló)
Zahoran – *Garasik* (Garasos)
Zahoran – *Sarkan* (Sárkány)
Zahoran – *Sziszlán*
Zahoran – *Szlanyinás* (Szalonnás)
Zelenjanszki – *Tacskó*

195. Néhány zsidó kereskedő ragaszték illetve gúnyneve

Kulpin Jakab (még a sáncnál volt az üzlete) - *Zvrtka* (Izgó-mozgó)
Fried József borkereskedő - *Zhoreny* (Leégett) Jóska.
Engel Miksa – *Szrácsik* (Fosos)
Grünfeld (a régi vásártéren) – *Hluchy* (Süket)
Lőb Jónás (Dombos utca) - *Kysly* (Savanyú)
Freyberger Márton, a Korona Kávéház tulajdonosa – Fél forintos

XI. Csabai szólásformák, köszöntők, találós kérdések

1. Csabai szólásformák

196. A csábításról

A régi világban is megtörtént, hogy itt, vagy amott, valaki, valamelyik leányt vagy asszonyt elcsábította. S ez mindig nagy csemegének számított.

Egyszer is, amikor egy ilyen esetet az asszonyok illő felháborodással tárgyaltak egymás között, pálcát törve a bajt okozó gavallér felett, megszólal B. Dorka néni:

– „Ugyan! A kutya nem veszi el, ha a szuka nem adja!”

197. A kései megtérésről

K. városi főügyész volt, vallástalan ember. B. városi főmérnöknek mondta egyszer:

– „Ugyan, Bandi! Miért jársz te a templomba?”

– „No – felelte az –, „mert nekem az szükséges!”

– „De hiszen” – mondja erre K. –, „azok a papok sokkal butábbak, mint te!”

Egyszer aztán K. nagyon rosszul lett egy éjszaka, majdnem meghalt. B. meglátogatta őt s akkor a beteg ezt mondta:

– „Bizony, majd meghaltam az éjjel, s akkor eszembe jutott, hogy mégiscsak jó annak, akinek van legalább egy szalmaszála, amibe ilyenkor megkapaszkodhatik.”

Mire B. így válaszolt:

– „Csakhogy a csabai szlovákoknak van egy mondásuk: Késő a megtérés, amikor a halál már a fenekednél van!”

198. „Okos, mint a...” „Mudri ako...”

Csabán hallani, hogy valakire, aki nem nagy lumen, azt mondják: „Okos, mint a Salamon malaca”. („*Múdri ako Šalamonovo prasa*“) Ennek a mondásnak azonban semmi köze nincs a híres bibliai királyhoz, a Bölcs Salamonhoz, hanem ez a csabai Salamonékkal kapcsolatos, akiknek egyszer egy olyan buta malacuk volt, amelyik etetéskor mindig háttal állt oda a vályúhoz. („*Múdri ako Šalamonovo prasa čo riťou šlo na váľov!*“)

199. „Kell az!” („*To je načín*”)

A csabai szlovák ember beszélgetés során szereti használni ezeket a szavakat (magyarra fordítva): Hát hiszen, kell az! Mondja ezt, akár oda illik valamihez, akár nem.

Egyszer bátya Gyuro találkozik az utcán bátya Palyoval:

- „Jó napot! Merre-merre?”
- „Megyek az asztalozhoz koporsót vásárolni, mamóka meghalt az éjjel.”
- „Hát hiszen kell az!” („*To je načín*”) – volt rá az egyetlen megjegyzés.

200. *Azzal talán nem vétkezünk* („*Zos tín hádan nezbrešín*”)

Ugyancsak kedves szavajárása a csabaiaknak, különösen a vallásosabbjának: „Hiszen azzal talán nem vétkezünk!” („*Zos tín hádan nezbrešín!*”)

És ezt nagyon szép, nagyon vallásos beszédformának tartják. Ha eljönnek a lelkészi hivatalba betegért imádkoztatni, vagy beteghez úrvacsoráztatni hívják a lelkészt, rendszerint hozzátesszik: „Hiszen azzal talán nem vétkezünk! „(ami eléggé gyöngye hitbéli alapokra mutat).

2. Köszöntők

201. Újévi köszöntő

Legyen víg e ház új-esztendeje,
szakadjon be a kemence teteje,
törjön le a dézsa füle,
fusson ki az ifjú háziasszony bele.

*Vinšujen ván nový rok,
vypadov ván s peci bok,
a zo šaftla ucho,
a z gazdinej črevo.*

202. Luca napi köszöntő

December 13-án, Luca napján nőszemélynek nem való a szomszédba menni, mert elviszi a ház szerencsését. A férfiak és a fiúk azonban annál inkább felkereshetik ismerőseiket, mert ők szerencsét hoznak. A házba belépve ilyenformán köszöntik a ház lakóit:

- „Jó napot, adjon Isten!

A válasz: „Adjon Isten nektek is! No, mi jót hoztatok?”

- „Hoztunk nektek fenőacélt, hogy a tál és fazék el ne törjön, a tehén szerencsésen elljen, a kanca, koca fialjon, liba-kacsa-tyúk jól tojjon! És ahány tányér van a házban, annyi szeretője legyen lányotoknak, és ahány tüske van az akácfán, annyi kérője legyen lányaitoknak!”

(A háziak a férfi köszöntőt pálinkával kínálják, a fiúknak pénzt adnak. Egyébként e nap reggelén a gazdaasszonyok legelső teendője az, hogy egy piszkafával megpiszkálják a még padláson ülő tyúkokat, hogy majd jól tojjanak.)

203. Karácsonyi köszöntő

(A szlovák eredeti nem adható értelmesen vissza magyarul.)

[Az eredeti történetet a megadott források alapján nem tudtuk visszakeresni – Szerk.]

3. Találós kérdések

204. Az apa még csak

Az apa még csak születőben van, a fia meg már a háztetőn futkos. Mi az?
(Tűz. Amikor még csak rakják, a füstje már a háztetők felett száll.)

205. Négy fivér ül a fán

Négy fivér ül a fán egy kabátban. Mi az? (Dió)

206. Tisztességes hajadon

Tisztességes hajadon ül az asztalon hat varratlan kabátba öltözve. Mi az? (Hagyma)

207. Se nem szánt,

Se nem vet, mégis terem búzája. Mi az? (Veréb)

208. Nem eszik, nem iszik

Nem eszik, nem iszik, mégis túrja a földet. Mi az? (Eke)

209. Karó tetején

Karó tetején, kicsi bögrécskében kevés – nem sok. Mi az? (Mák)

210. Egy sírban ketten

Egy sírban ketten nyugszanak: fivér a nőtestvérével, fiú az anyjával és férj a feleségével. Hogy lehet az? (A fiúnak meghalt az édesanyja. Az apa egy lányos nőt vett el feleségül. Így lett a lány a fiúnak nőtestvére. Aztán a fiúnak ez a második anyja is meghalt, az apa ekkor a lányt vette el feleségül, aki ilyenformán a fiú anyjává lett. Amikor pedig az apa halt meg, a fiú vette el a lányt, tehát a maga anyját, aki most már a felesége lett. Így lehetett egymás fivére-nővére, fia-anyja, férje-felesége.)

211. Mikor néz legtöbb lyuk

Mikor néz legtöbb lyuk az égre?

(Aratás után, mert akkor a tarlón minden szalmacsonk lyukas, és az mind-mind az égre néz.)

212. Mezőn járva

Mezőn járva tányérokat csinál, halála után pedig az utcán sétál. Mi az?

(Téhen, mert bőréből cipőtalpat készítenek, s így halála után az utcán sétál.)

Források

(A forrás teljes szövegű megnevezése után következik az a rövidítés, amelyik a Jegyzetekenél jelzi azt a forrást.- Dedinszky Gyula)

1. Baukó András ny. városi főmérnök, evangélikus egyházközségi felügyelő elbeszélése. Békéscsaba, Hunyadi tér 1. (Baukó)
2. Békéscsaba. Történelmi és kulturális monográfia. Békéscsaba. 1930. (Bcs.mon.)
3. Békéscsabai evangélikus egyházközség presbiteri jegyzőkönyve. (Presb.jzkv.)
4. Čabjansky Kalendar. (C.K.)
5. Csjaki János gazdálkodó, volt evangélikus egyházközségi gondnok elbeszélése. Békéscsaba, Szarvasi út 52. (Csjaki)
6. Evanjelický Hlásnik c. egyházi lap. (Hlásnik)
7. Fábry Károly: Csabai élet. Mezőberény. 1924.(Fábry)
8. Gálik János ny. evangélikus általános iskolai igazgató elbeszélése. Budakeszi. Rákóczi u. 91. (Gálik)
9. Gercsi János, gépelt röplap. Komárom. Csehszlovákia. (Gercsi)
10. Gyeraj Mihály nyugdíjas tsz. tag elbeszélése. Békéscsaba. Garay u. 9. (Gyeraj)
11. Haan Lajos: Békéscsaba története. Kézirat. 1858. Békésmegyei Könyvtár. (Haan:Bcs.)
12. Haan Lajos: Hazánkban működött, különösen evangélikus papokról és tanítókról szóló anekdoták. Kézirat. 1860. Dr. Hanzó Lajos tanár tulajdonában. Szarvas, Bem u. 20. (Haan: Hazánkban)
13. Kincses Gusztáv evangélikus gimnáziumi vallástanár elbeszélése. Békéscsaba. Reök u. 1/1. (Kincses)
14. Karsai István nyugdíjas evangélikus általános iskolai igazgató levélbeli közlései. Budapest. XIII. Balzac u. 9. (Karsai)
15. Kerepeczki János gazdálkodó, evangélikus egyházkerületi másodfelügyelő elbeszélései. Békéscsaba. Tomori u. (Kerepeczki)
16. Közszájon forgó történetek. (Közszáj.)
17. Lehotszky Igor nyugdíjas általános iskolai igazgató: Apró történetek. És: Régi esetek c. kéziratos gyűjteménye. Özvegye tulajdonában. (Lehotszky)
18. Medovarszki György gazdálkodó közlései. Békéscsaba, Kisrét. T. (Medovarszki)
19. Lelkészi Munkaközösségi élmények. (LMK.)
20. Mekis Ádám evangélikus esperes közlése. Békéscsaba. Rózsa F. tér 2/b. (Mekis)
21. Miklya András ny. útkaparó, sztarejsi elbeszélései. Békéscsaba, Schweidel u. (Miklya)
22. Német Sándor evangélikus presbiter közlése. Újkígyós. (Német)
23. Slyuch Pál tsz. tag elbeszélései. Kétsoprony. T. 190. (Slyuch)
24. Solymár Pál volt gerendási lelkész elbeszélése. (Solymár)
25. Sztankó János sírásó elbeszélései. Békéscsaba. Felsővégi temető. (Sztankó)
26. Többektől hallottak.
27. Zászkaliczky Péter evangélikus lelkész elbeszélése. Csabdi. (Zászkaliczky)
28. Zsilák Urbán Mihály gazdálkodó, sztarejsi elbeszélése. Békéscsaba, Arany u. (Zsilák)

Jegyzetek

1. Bcs.mon.
2. Haan: Hazánkban 20.sz.
3. Haan: Hazánkban 19. sz.
4. Haan: Hazánkban 18. sz.
5. Haan: Bcs. tört.
6. Haan: Hazánkban 24. sz.
7. Haan: Hazánkban 15. sz.
8. Haan: Hazánkban 23 sz.
9. Haan: Hazánkban 11. sz.
10. Preb.jkv. I.1.
11. Hlásnik 1935.7.sz.
12. Bcs.tört.
13. Bcs.tört.
14. Haan: Hazánkban 21. sz.
15. Hlásnik 1932. 8.sz.
16. Fábry
17. Fábry
18. Fábry
19. Lehotszky: Régi 32.sz.
20. Haan: Hazánkban 80. sz.
21. Fábry
22. Gálik
23. Baukó
24. Lehotszky: Régi 14. sz.
25. Lehotszky: Régi 15. sz.
26. Lehotszky: Régi 57. sz.
27. Fábry
28. Baukó
29. Lehotszky: Régi 55. sz.
30. Miklya
31. Miklya
32. Miklya
33. Gálik
34. Lehotszky: Apró 3. sz.
35. Lehotszky: Apró 2. sz.
36. Lehotszky: Régi 3. sz.
37. Lehotszky: Apró 1. sz.
38. Zsilák
39. Közszáj
40. Lehotszky: Régi 2. sz.
41. Többek
42. Gálik
43. Lehotszky: Apró 7. sz.
44. Lehotszky: Apró 8. sz.
45. Lehotszky: Régi 51. sz.
46. Lehotszky: Régi 52.
47. Lehotszky: Régi 13. sz.
48. C.K. 1924. év
49. C.K. 1927. év
50. Baukó
51. Baukó
52. C.K. 1929. év
53. Gálik
54. Lehotszky: Régi 62. sz.
55. Gálik
56. Lehotszky: Apró 5. sz.
57. Gálik
58. Gálik
59. Karsai
60. Dedinszky
61. Közszáj
62. Közszáj
63. Lehotszky: Régi 36. sz.
64. Lehotszky: Régi 34. sz.
65. Lehotszky: Régi 35. sz.
66. Lehotszky: Régi 40. sz.
67. Baukó
68. Slyuch
69. Gálik
70. Lehotszky: Régi 17. sz.
71. Lehotszky: Régi 7. sz.
72. C.K. 1933. év
73. Baukó
74. Baukó
75. Baukó
76. Baukó
77. Dedinszky
78. Baukó
79. Baukó
80. Lehotszky: Régi 23. sz.
81. Baukó
82. Baukó
83. Baukó
84. Lehotszky: Régi 46. sz.
85. Lehotszky: Régi 59. sz.
86. Lehotszky: Régi 58. sz.
87. Lehotszky: Régi 60. sz.
88. Lehotszky: Régi 64. sz.
89. Baukó
90. Baukó
91. Baukó
92. Baukó
93. Baukó
94. Baukó
95. Lehotszky: Régi 31. sz.
96. Lehotszky: Régi 20. sz.
97. Slyuch
98. Slyuch
99. Slyuch
100. Lehotszky: Régi 26. sz.
101. Slyuch
102. Slyuch
103. Baukó
104. Baukó
105. Lehotszky: Régi 19. sz.
106. Gálik

107.	Gálik	160.	Slyuch
108.	Slyuch	161.	Slyuch
109.	Slyuch	162.	Slyuch
110.	Slyuch	163.	Slyuch
111.	Baukó	164.	Slyuch
112.	Slyuch	165.	Slyuch
113.	Baukó	166.	Gyeraj
114.	Slyuch	167.	Slyuch
115.	Lehotszky: Régi 66. ssz.	168.	Slyuch
116.	Bcs. mon.	169.	Slyuch
117.	Kincses	170.	Slyuch
118.	Közzsáj	171.	Slyuch
119.	Mekis	172.	Slyuch
120.	Lehotszky: Régi 41. ssz.	173.	Slyuch
121.	Lehotszky: Apró 14. ssze.	174.	Slyuch
122.	Slyuch	175.	Slyuch
123.	Lehotszky: Régi 22. ssz.	176.	Slyuch
124.	Gercsi	177.	Slyuch
125.	Solymár	178.	Slyuch
126.	C.K. 1928. évi	179.	Slyuch
127.	Slyuch	180.	Slyuch
128.	C.K. 1929. évi	181.	C.K. 1929. év
129.	Gálik	182.	Gyeraj
130.	Gálik	183.	Slyuch
131.	Slyuch	184.	C.K. 1927. év
132.	Gálik	185.	Slyuch
133.	Slyuch	186.	Gyeraj
134.	Slyuch	187.	Gyeraj
135.	Slyuch	188.	C.K. 1944. év
136.	Baukó	189.	C.K. 1940. év
137.	Gercsi	190.	Slyuch
138.	Gálik	191.	Slyuch
139.	Baukó	192.	Slyuch
140.	LMK	193.	Sztankó
141.	Slyuch	194.	Többek
142.	LMK	195.	Baukó
143.	Lehotszky: Régi 5. ssz.	196.	Baukó
144.	C.K. 1939. évi	197.	Baukó
145.	Zászkaliczky	198.	Közzsáj
146.	Lehotszky: Régi 27. ssz.	199.	Közzsáj
147.	Német	200.	Közzsáj
148.	Slyuch	201.	Sztankó
149.	Lehotszky: Régi 30. ssz.	202.	Medovarszki
150.	Csjaki	203.	Sztankó
151.	Csjaki	204.	Sztankó
152.	Lehotszky: Régi 29. ssz.	205.	Sztankó
153.	Gálik	206.	Sztankó
154.	Slyuch	207.	Sztankó
155.	Slyuch	208.	Sztankó
156.	Slyuch	209.	Sztankó
157.	Gyeraj	210.	Sztankó
158.	Slyuch	211.	Sztankó
159.	Gyeraj	212.	Sztankó

Névmutató

(A nevek mellett a történetek számai szerepelnek)

- Áchim L. András – 25., V. Bevezető rész, 61-66.
Áchim L. János – 143.
Áchim János – 100.
Áchim Károly – 123.
Áchim László – 103., 143.
Ádám (Áchim) Gusztáv – 95., 136.
Adamik Mihály – 43.
Andrassovicz György – 6., 45.
Bajcsy Gusztáv – 71., 80.
Békészki Mihály – 142.
Blau Béla – 96.
Bohus László – 53., 87.
Burian Sámuel - 1.
Csarejs György – 43., 56.
Csepregi György – 40., 123.
Drozdik Sámuel – 4.,
Fábry Károly – 86.
Fábry Sándor – 86.
Francziszty (Francisci) Mihály – 32.
Gálik János – 24., 47., 53., 58., 106., 132.
Gécs Mihály – 5.
Gercsi János (Ján Gerči) – 124., 137., 144.
Gregor György – 140.
Gyurcsek András – 2., 3.
Haan Albert – 26.
Haan Béla – 28.
Haan János – 7., 8.,
Haan Lajos - I. Bevezető rész, 1., 6., 14., 20.
Jakabfi György – 41.
Jancsovcics Pál – 113.
Jeszenszky Sándor – 5.
Káldy Zoltán – 142.
Kiss György – 32.
Knyihár Károly – 30., 123.
Kocziszky Mátyás – 79.
Koren Pál – 33., 34., 35., 36., 37., 38., 39., 54., 57., 88.
Korosy László – 19., 63., 64.
Kovács Sz. György – 64.
Kovács Márton – 147.
Kristóffy Károly – 29.

Kuczián György – 14.
Lehoczky (Lehotszky) Igor – 123.
Lepény Pál – 22., 27.
Lepény Tamás – 92-94.
Linder László – 145.
Lipták Pál – 53.
Machula Gábor – 9.
Maczák Likerecz György – 19., 95.
Mekis Ádám – 119.
Mudrony Sámuel – 17.
Omaszta Gusztáv, dr. – 83.
Orgován Pál – 20.
Pollák Arnold – 62.
Povázsai Endre – 47.
Povázsai Zsigmond – 44.
Raffay Sándor – 130., 147.
Rell Lajos – 36.
Révész Fülöp, dr. – 115.
Rohály (Rohan) Mihály – 138.
Solymár (Szalan, Szlany) Pál – 117.
Stefanovics Dániel – 55.
Steiner Jakab – 11.
Suhajda János – 1.
Szalay János – 1.
Szaszák Ádám – 47., 123.
Szeberényi Gusztáv – 139.
Szeberényi János – 10.
Szeberényi Lajos Zsigmond – 37., 40., 50., 51., 82., 95., 104., 138., 147.
Szentgyörgyi László – 17.
Szentkereszty Tivadar – 55.
Sztraka György – 87., 111.
Tessedik Sámuel, id. – 1.
Uhrin Károly – 45.
Vidovszky Károly – 79., 91.
Wenckheim Béla – 89.
Wenich Károly – 54.
Zajacz (Zayacz) Dániel – 10.
Zászkaliczky Péter – 145.
Zsilák János – 129.
Zsilinszky Endre – 47.
Zsíros András – 47.

(Összeállította: Szakál Veronika)

Tartalomjegyzék

Ando György: „Ami csabai...” múzeumi sorozat	5
Szakál Veronika: Az ág. h. ev. lelkész és a csabai néprajzkutató, Dedinszky Gyula (1905-1994)	7
Gyarmati Gabriella: A békéscsabai karikatúristáról, Mazán Lászlóról (1899-1949)	9
Dedinszky Gyula: Vidám Csaba (Történetek – mesék, Békéscsaba, 1967.) Mazán László illusztrációival	11
I. A régi Csaba	15
II. Községi élet	27
III. Egyházi élet	35
IV. Iskolai élet	51
V. Áchim L. A. történetek	59
VI. Hétköznapiak	63
1. Párvalasztás	63
2. Temetés, halál	67
3. Pillanatfelvételek	69
4. Ügyefogyott alakok	83
VII. Édes anyanyelvünk	87
VIII. Vegyes történetek	93
IX. Amivel a csabai nép szórakozott	109
1. Játékok	109
2. Mesék	113
<i>a. A pórul jártak</i>	113
<i>b. Cigányok</i>	118
<i>c. Együgyű figurák</i>	120
<i>d. Papok a nép száján</i>	123
<i>e. Vegyes mesék</i>	125
X. Ragaszték és gúnynevek	131
XI. Csabai szólásformák, köszöntők, találós kérdések	133
1. Csabai szólásformák	133
2. Köszöntők	136
3. Találós kérdések	137
Források	139
Jegyzetek	140
Névmutató (Összeállította: <i>Szakál Veronika</i>)	142

Lined writing area with horizontal lines.

Lined writing area with horizontal lines.

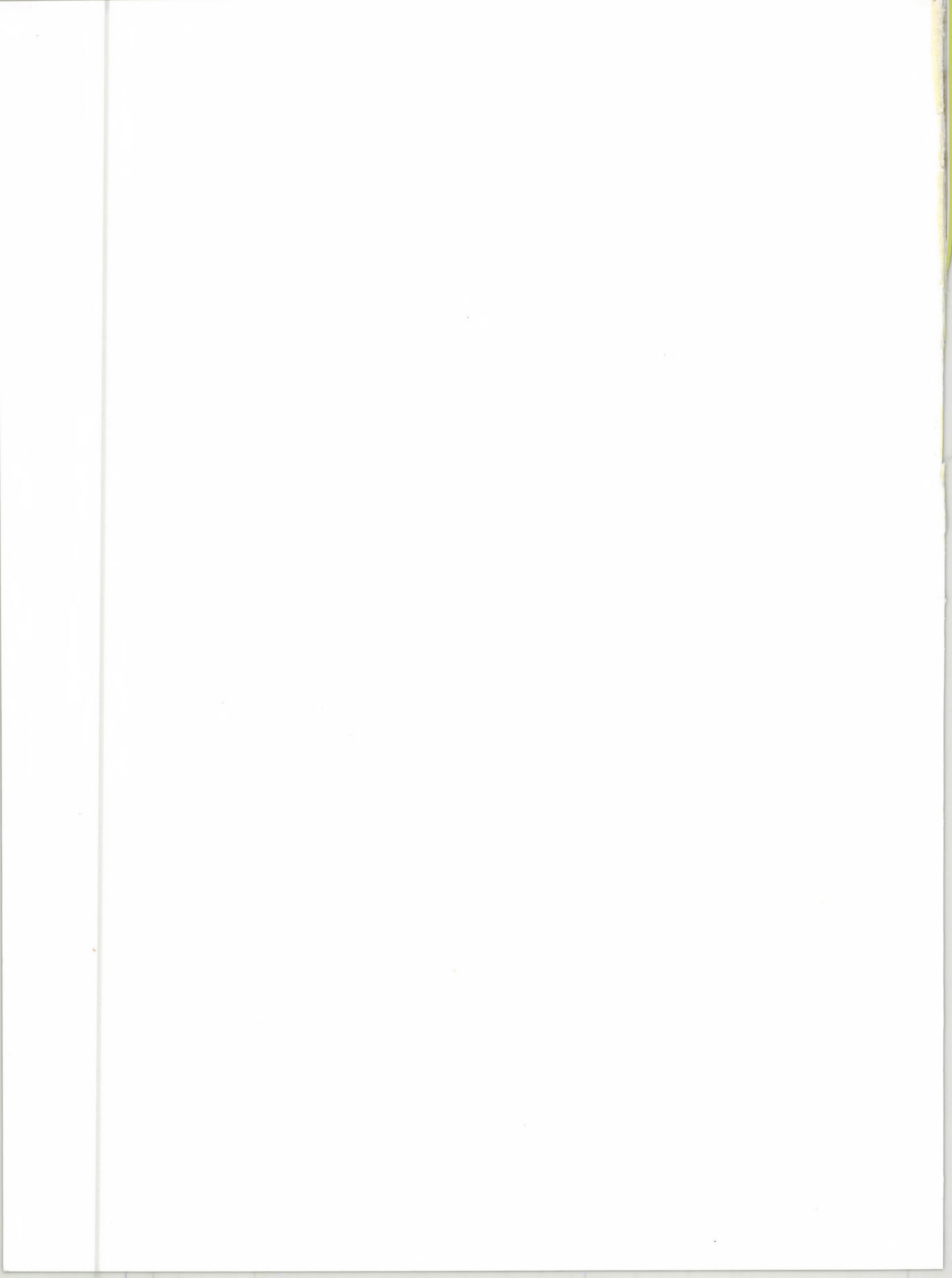
MÚZEUM KÖNYVTÁRA
21079
BÉKÉSCSABA

A kiadványban szereplő
Mazán László képek tulajdonosai:

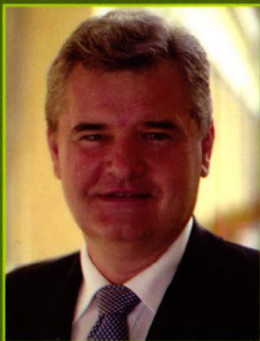
Dr. Leszkóné Végh Zsuzsanna
Végh László
Végh Lászlóné
Munkácsy Mihály Múzeum

Nyomtatás:
Progresszív Nyomda Kft.,
Békéscsaba Erkel u. 2.

Felelős vezető:
Kovács I. Zoltán

21079

Tisztelt Olvasó!

Békéscsaba Megyei Jogú Város polgármestereként szívből és őszintén ajánlom e kiadványt mindazoknak, akik itt élnek Békéscsabán, s egy kicsit nosztalgiázni szeretnének, és mindazoknak, akik igazából meg szeretnék ismerni városunk múltját, a polgárait, a város hangulatát. A kötet a Munkácsy Mihály Múzeum „Ami csabai...” című sorozatának első kiadványaként kerül az Önök kezébe.

A témaválasztás nem véletlen. Dedinszky Gyula, Csabán élő evangélikus lelkész, szorgalmasan gyűjtötte a város néprajzi emlékeit, írásai közül a Vidám Csaba című mutatja be leginkább az itt élő többnemzetiségű polgárok – városvezetők, lelkészek, neves emberek, sőt közemberek - gondolkodásmódját. A kötet illusztrációi városunk szülöttjének, Mazán Lászlónak a karikatúrái. Az ízig-vérig csabai festő tárlatával indult az „Ami csabai...” című múzeumi sorozat kiállítási része a hatvanhárom esztendő után ez év elején újból városi fenntartásba került Munkácsy Mihály Múzeumban.

A humor, a könnyedség, a „csabai észjárás” mindig is fontos szerepet kapott és kap a mai napig is városunk életében, hiszen ez is hozzájárult Békéscsaba újraalapítását követő ilyen ütemű fejlődéséhez. A közelmúltban ez a fejlődés óriási ütemben felgyorsult. Megújult Békéscsaba főtere, kerékpárutak, utak épültek, a közeljövőben megújul a vasútállomás, Csaba Park épül. A város kulturális élete felpezsdült, új kulturális központ, a Csabagyöngye nyitotta meg kapuit. Előtérbe kerülnek a hagyományok – a Csabai kolbász hungaricum má vált – a Munkácsy kultusz tovább él, épül szépül városunk, egyszóval a változás rohamléptékű.

Ebben a rohanó világban néha le kell ülnünk, és el kell merengnünk múltunkról, el kell gondolkodnunk elődeinkről. Az emlékek a jövő építőkövei, s ahogy mondani szokás „minden emlék megszépül egyszer”. Ehhez a merengéshez, múltidézéshez nagyszerű választás Dedinszky Gyula : Vidám Csaba köteté Mazán László illusztrációival, mert remélhetőleg a történetek és a karikatúrák vidám pillanatokot fognak mind az Önök, mind a mi számunkra okozni...

Vantara Gyula

Békéscsaba Megyei Jogú Város polgármestere